

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ὁ Κομήτης τοῦ Χάλλεβ ὑπὸ Δ. Αἰγυήτου	Σελ. 193
Ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς ζῶσα δύναμις ὑπὸ Οὐλερίχου φον Βιλμ- μόβιτς - Μέλленδουφ (μετάφρ. Γ. Β. Καλιτσουνάκι)	219
Ἑλληνικὴ Ἀνοιξίς ὑπὸ Γεοργίου Χάουπμαν (μετάφρ. Γ. Σ.) (συνέχεια)	232
Χάιγες ὑπὸ Δημ. Κακλιμάνου (τέλος)	236
Τὰ ἐργαζία τῆς Σεβαστοπούλειου Σχολῆς, λόγος τοῦ κ. Γ. Αθανασάκη, ἑμμετρος χαιρετισμὸς τοῦ κ. Γ. Πολέμη	249
Χρονικά	254

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ὉΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 22

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ 1 ΔΡΑΧΜΗ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΤΩ 1899 ΥΠΟ Δ. ΒΙΚΕΛΑ

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Πρόεδρος Γ. ΛΕΩΝΑΖΑΚΗΣ, Δ. ΛΙΓΙΝΗΤΗΣ, Αντιπρόεδρος, Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ,
ΑΡ. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ, Π. Β. ΠΡΩΤΟΠΑΡΑΔΑΚΗΣ, Α. ΜΑΤΕΣΙΣ, Ε. ΡΩΜΑΝΟΣ,
Σ. Κ. ΣΑΚΚΑΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Γ. Σ. ΣΤΡΕΪΤ, Γραμματέας Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΠΑΗΡΟΤΕΑ

Διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην δραχ. 10

Διὰ τὰς λοιπὰς χώρας φράγκα, χρυσά 12

Ἐκαστον τεύχος χωριστὰ κυκλοῖται ὀφρ. 1 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 1,20 εἰς τὰς λοιπὰς χώρας.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ", ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἐκ σελίδων 64, κατὰ δὲ τοὺς θερινοὺς μῆνας, Ἰούλιον — Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον — Σεπτέμβριον, ἐκδίδεται ἀνά ἓν τεύχος, ὥστε ἕκαστος ἐτήσιος τόμος ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τευχῶν, ἧται (640) σελίδων.

Αἱ συνδρομαὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", καταβάλλονται εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου ἢ ἀποστέλλονται ἀπ' ἀνδράσι αὐτοῦ διὰ συστημένων διημετησίων, ταχυδρομικῶν ἢ τραπεζικῶν ἐπιταγῶν καὶ χρητονομιστῶν Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, Αἰθιοπίας, Ἰταλίας, Ρωσίας, Ἀμερικής.

Οἱ συνδρομηταὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", λαμβάνουσι δωρεάν τὰ τέσσαρα Νέα Βιβλία τοῦ Συλλόγου, τὰ ὅποια θὰ ἐκδοθῶν κατὰ τὸ 1910. Τὰ βιβλία ταῦτα εἶναι: Οἱ Μέλλοντες Στρατιῶται, κατὰ τὸ ἀγγλικὸν τοῦ στρατηγοῦ Μπέδεν Πάουελλ, ἢ Ἀγωγή, κατὰ τὸν Σπένσερ, Αἱ γῶραι τῆς Ἰσθμίας, Ἀναγνώσματα ἐκ τοῦ Προόδου.

Η "ΜΕΛΕΤΗ", ΤΟΥ 1907, ΤΟΥ 1908 ΚΑΙ ΤΟΥ 1909

ἀποτελεῖ τρεῖς τόμους, ἕκαστον ἐξ (640) σελίδων, πολυτελῶς δεδεμένους. Ἐκαστος: δραχ. 10 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 12 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Μόνον τὸ πολυτελές περιεχόμενον δραχ. 2 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 2 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Ἀπηλλαγμένα ταχυδρομικῶν.

Ο ΚΟΜΗΤΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΛΕΪ

Καθ' ὅλας τὰς ἐπιχῶς καὶ εἰς ὄλους σχεδὸν τοὺς τόπους, οἱ κομήται, διὰ τοῦ τεραστίου αὐτῶν μεγέθους, τῆς παραδόξου μορφῆς καὶ τῆς αἰρνιδίας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐμφανίσεως, κατέπληξαν τὸ πνεῦμα καὶ ὑπήρξαν τὸ φόβητρον τῶν ἀνθρώπων· ἐπειρήθησαν ὡς δυσόλινα ἢ ἀπειλητικὰ σημεῖα κατ' ἀτόμων ἢ λαῶν ὀλοκλήρων, προάγγελοι ἢ πρόξεναι σεισμῶν, ἐπιδημιῶν, πλημμυρῶν, ἐκρήξεων ἡφαιστειῶν, καταιγίδων, θυελλῶν, καὶ ἐν γένει παντοίων συμφορῶν ἐπὶ τῆς Γῆς· ἐνομισθησαν πολλάκις ἱκανοὶ ἢ προωρισμένοι νὰ κατασυντρίψωσι τὸν πλανήτην ἡμῶν καὶ νὰ καταστρέψωσι καθόλου τὸν κόσμον! Ἦν τούτοις δὲν δυνατόμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι αἱ δοξασίαι καὶ αἱ προλήψεις αὐταὶ ἦσαν πάντοτε γενικαί· οὐδ' ἐπειρήθησαν οἱ κομήται ὑπὸ πάντων ὡς σώματα τόσον σπουδαία καὶ μάλιστα τόσον ἐπικίνδυνα! Ἦν ἔτι τῶν πεθαγορικῶν φιλοσόφων ἐφρόνου, ὅτι οἱ κομήται εἶναι ἄστρα, ἧτοι οὐράνια σήματα, τὰ ὅποια δὲν φαίνονται πάντοτε, ἀλλὰ περιοδικῶς ἐπὶ ὀρισμένον μόνον χρόνον· ἄλλοι δὲ τούτων ἐνόμιζον, ὅτι προήρχοντο ἐξ ἀνακλάσεως τοῦ φωτός, ὡς τὰ κατοπτρικὰ εἶδωλα! Πρὸς τούτοις ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Δημόκριτος, ὁ Στράτων, ὁ Διογένης Θεοροσίου ὁμοίως τοὺς κομήτας ὡς ἄστερας· ἐνθ', τοῦναντίον, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Σενοφάνης καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σαφῶς ἀποδίδουσιν εἰς αὐτοὺς μετεωρολογικὴν ἀπλῶς φύσιν, ἐκλαμβάνοντες τὰ σήματα ταῦτα ὡς φαινόμενα τῆς γήινης ἀτμοσφαιρας. Ἀφ' ἑτέρου, οἱ Χαλδαῖοι ἐφρόνου, ὅτι, πλὴν τῶν φαινόμενων πλανητῶν, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἄστερες, καλούμενοι κομήται, οἵτινες ἐξαφανίζονται, δύοντες εἰς τὰ βάθη τοῦ αἰθέρος, ὡς οἱ ἰχθύς εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης¹.

¹ Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ αἰθουσῇ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τὴν 31 Μαρτίου 1910.

² Ἰωάννου Στοβαίου, Φυσικά, σελ. 158.

Ὁ Πτολεμαῖος, συμφώνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω δοξασίας περὶ τῆς μετεωρολογικῆς φύσεως τῶν κομητῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, παρέλειψεν ἐντελῶς αὐτοὺς ἐν τῇ *Μαθηματικῇ Συνατάξει* τοῦ ἐνῶ ὁ Σενέκας, τούναντίον, ἐθεώρει τοὺς κομήτας ὡς ἀστρα ἀνάλογα πρὸς τοὺς πλανήτας: οἱ μεταγενέστεροι, ἔλεγε, θὰ ἐκπλαγῶσιν, ὅτι τοιαῦτα ἀλήθειαι παρεγνωρίσθησαν ἐπὶ τοσοῦτον! Ὁ Τύχων εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἔδειξεν ἀσφαλῶς, διὰ παρατηρήσεων, ὅτι οἱ κομήται ἀπέχουσι τῆς Γῆς περισσότερον ἢ ἡ Σελήνη, καί, ἐπομένως, ὅτι εἶναι ἀστρα καὶ οὐχὶ μετέωρα τῆς γῆνης ἀτμοσφαίρας· ὁ δὲ Κεπλέρος, ὅστις ἀφῆκεν εἰς ἡμᾶς τοὺς τρεῖς ἀθανάτους περὶ τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν νόμους του, ἀπηξίωσε νὰ μελετήσῃ τὰς κινήσεις τῶν κομητῶν, διότι δὲν ἀπέδιδε, φαίνεται, καὶ αὐτὸς μεγάλην σημασίαν εἰς τὰ σώματα ταῦτα, τὰ ὅποια ἐθεώρει ὡς μετέωρα, πυραυγόμενα ἐντὸς τοῦ αἰθέρος. Ὁ *Hvelius*, ἀφ' ἑτέρου, μετὰ ἓνα περίπου αἰῶνα, ἂν καὶ ἐθεώρει τοὺς κομήτας ὡς γεννημένους ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας, εἶπεν, ὅτι, ἀφοῦ ἐξέλθωσιν αὐτῆς, γράφουσι παραβολικὰς τροχιάς, ὧν ἡ κοιλότης εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸν ἥλιον!

Εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Νεύτωνος ὀφείλομεν, μετὰ τόσων ἄλλων θεμελιωδῶν φυσικῶν ἀληθειῶν, καὶ τοὺς ἀληθεῖς νόμους τῆς κινήσεως τῶν κομητῶν· ὁ Νεύτων ἐδειξε πρῶτος, ὅτι καὶ οἱ κομήται ἀνήκουσιν, ἐν μέρει ἢ προσιωρινῶς τοῦλάχιστον, εἰς τὸ ἡμέτερον πλανητικὸν σύστημα, περιφερόμενοι, ὡς οἱ πλανῆται, περὶ τὸν ἥλιον. Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νόμου τῆς ἔλξεως, ὁ Νεύτων, δεχόμενος τὴν γνώμην τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ὅτι οἱ κομήται εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀστρα ἀνάλογα πρὸς τοὺς πλανήτας, ἀστρα, τὰ ὅποια κινουῦνται ἐπὶ κανονικῶν τροχιῶν, ἀλλ' ἐμφανίζονται περιοδικῶς εἰς ἡμᾶς, ἐθεώρησεν ὅτι καὶ τὰ σώματα ταῦτα θὰ ὑπόκεινται εἰς τὸν νόμον τῆς ἔλξεως· ὅθεν ἐσκέφθη νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ εἰς τὰς κινήσεις τῶν κομητῶν τοὺς νόμους τοῦ Κεπλέρου καὶ τὸν νόμον τῆς βαρύτητος. Βλέπων, ὅτι, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς δυνάμεως ταύτης, τὰ οὐράνια σώματα δύνανται νὰ γράφωσι περὶ τὸν ἥλιον, ὡς κοινὴν ἐστίαν, οὐ μόνον ἑλλείψεις, ὀλίγον διαφερούσας τοῦ κύκλου, οἷαι εἶναι αἱ τροχιαὶ τῶν πλανητῶν, ἀλλὰ καὶ ἑλλείψεις ἐπιμηκεστάτας ἢ καὶ παραβολὰς καὶ ὑπερβολὰς ἀκόμη, ὁ Νεύ-

τῶν κατέληξεν ἐντεθεῖεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ οἱ κομήται, ὡς οἱ πλανῆται, γράφουσι ἐλλείψεις, τῶν ὁποίων ὁ ἥλιος κατέχει τὴν μίαν τῶν ἐστιῶν. Ἀλλ' ἐνῶ αἱ πλανητικαὶ τροχιαὶ εἶναι σχεδὸν κυκλικαὶ καὶ δὲν ἀπομακρύνονται πολὺ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐκλειπτικῆς, αἱ τῶν κομητῶν εἶναι λίαν ἑκκεντροὶ, ἤτοι λίαν ἐπιμήκεις, καὶ σχηματίζουσι οἰασδῆποτε γωνίας μετὰ τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιάς τῆς Γῆς· πρὸς δέ, ἐνῶ οἱ πλανῆται κινουῦνται πάντοτε κατὰ τὴν ὀρθὴν φοράν, ἤτοι ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, οἱ κομήται κινουῦνται ἄλλοι μὲν κατὰ τὴν ὀρθὴν φοράν, ἄλλοι δὲ ἀντιθέτως. Ὅθεν οἱ κομήται δὲν περιορίζονται, ὡς οἱ μεγάλοι πλανῆται, κινούμενοι μόνον ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς καὶ ἐντὸς τῆς ζώνης τοῦ ζωδιακοῦ, ἀλλὰ τρέχουσι κατ' ἀμφοτέρας τὰς φοράς καὶ κατ' ἄλλας τὰς διευθύνσεις τοῦ οὐρανοῦ. Ἐνῶ δὲ οἱ πλανῆται, ἕνεκα τοῦ κυκλικοῦ σχεδὸν σχήματος τῶν τροχιῶν αὐτῶν, εἶναι ὄρατοι σχεδὸν διαρκῶς, τοῦλάχιστον διὰ τῶν ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων, οἱ κομήται, τῶν ὁποίων τὸ φῶς εἶναι ἐν μέρει ἡλιακὸν καὶ ἐν μέρει ἴδιον, φαίνονται, τούναντίον, μόνον ἐπὶ περιορισμένου τμήματος τῆς ἐπιμήκουσ τροχιάς των, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ εὐρίσκονται πλησίον τοῦ ἥλιου καὶ τῆς Γῆς· ἐπὶ τῆς λοιπῆς τροχιάς των οἱ κομήται εἶναι ἀόρατοι, τὸ μὲν διότι, εὐρισκόμενοι μακρὰν τοῦ ἥλιου, δὲν φωτίζονται ἐπαρκῶς ὑπ' αὐτοῦ, τὸ δὲ διότι κελνται μακρὰν τῆς Γῆς. Ἀλλ' οἱ κομήται, οἱ κινούμενοι ἐπὶ τροχιῶν ἐπιμηκεστάτων, διατρέχουσιν αὐτὰς ἐντὸς περιόδων, αἵτινες, ὡς ἐκ τούτου, εἶναι μακρόταται· ὅθεν ἡ ἐπάνοδος τῶν τοιοῦτων ἀστρῶν δὲν δύναται νὰ παρατηρηθῇ ἢ μετὰ παρέλευσιν δεκαετηρίδων ἢ καὶ αἰώνων ἐνίοτε!

Ἡ παραβολὴ ὅμως εἶναι τὸ ἕριον τῆς ἑλλείψεως, τῆς ἐχούσης τὴν αὐτὴν κορυφὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἐστίαν, καὶ τῆς ὁποίας ὁ μέγας ἄξων ἀξάνει ἀπεριορίστως. Ὅθεν, περὶ τὸ περιῆλιον, ἢ τροχιὰ κομήτου, ὅταν εἶναι ἑλλείψις λίαν ἐπιμήκης, ἐλάχιστα διαφέρει παραβολῆς ἐχούσης τὸν ἥλιον ὡς ἐστίαν. Εἶναι λοιπὸν δυνατόν οἱ κομήται, ὧν ἡ τροχιὰ φαίνεται παραβολικὴ, νὰ γράφωσι, πράγματι, ἐπιμηκεστάτας ἑλλείψεις. Ἀρα οἱ κομήται, ὅτινες φαίνονται γράφοντες παραβολὰς, ἢ κινουῦνται πράγματι ἐπὶ παραβολικῶν τροχιῶν καὶ ἐπομένως δὲν θὰ ἐπανεέλθωσι ποτὲ πλέον πλησίον τοῦ ἡμετέρου ἥλιου, ἢ γράφουσι

πράγματι έπιμηκεστάτας έλλείψεις και θά έμφανισθώσι και πάλιν, αλλά μετά αϊώνας, πλησίον του 'Ηλιου και τής Γ'ης. Τουναντίον, εάν υπάρχωσι κομήται, και υπάρχουσιν όλίγοι τινές, οΐτινες φαίνονται γράφοντες υπερβολάς, οΐτοι, εάν όντως αί τροχιαί των είναι υπερβολικά, οΐδέποτε πλέον θά επανέλθωσι πλησίον ήμών. Οι δύο κλάδοι τής υπερβολής οΐ μόνον είναι άπειροι, αλλά και διακρίνονται οΐσιωδώς τής έλλείψεως, απομακρυνόμενοι επί μάλλον και μάλλον του κλειστοΐ σχήματος αΐττης· μόνον πολύ πλησίον του περιηλίου είναι δυνατόν ή υπερβολή να ταυτισθή μετά τής έλλείψεως ή μάλλον να εκληφθή άντ' αΐττης.

Κατά την ανακάλυψιν νέου τινος κομήτου, οί άστρονόμοι, πρὸς άπλοποίησιν των υπολογισμών τής τροχιάς του, θεωροΐσι πάντοτε τὸ περί τὸ περιήλιον τόξον αΐττης ὡς παραβολικόν· τοΐτο καλεΐται λογισμὸς τής παραβολικῆς τροχιάς τοΐ κομήτου. Τά οΐτω λογισθέντα στοιχεία τής τροχιάς τοΐ νέου κομήτου συγκρίνονται πρὸς τὰ των πρὸ αΐτοΐ παρατηρηθέντων κομητῶν· εάν δέ εΐρεθῆ, ὅτι ταΐτα συμπέπτουσι πρὸς τὰ στοιχεία τής τροχιάς τινος των γνωστῶν ἤδη κομητῶν, τοΐτο σημαίνει προφανῶς, ὅτι πρόκειται περί νέας επανόδου κομήτου παρατηρηθέντος και άλλοτε.

Ἡ σύγκρισις αΐτη των παραβολικῶν στοιχείων των τροχιῶν είναι τὸ μόνον ασφαλές μέσον πρὸς ανακάλυψιν τής ταυτότητος των κομητῶν· ή μορφή αΐττων, ή εΐς άκρον εΐμμετάδλητος και πολλάκις ὅλως διάφορος οΐ μόνον από περιόδου εΐς περίοδον, αλλά και έντός όλίγων ήμερῶν μόνον ή και ὡρῶν ένίοτε, οΐδόλως δύναται να χρησιμεΐση εΐς τοΐτο· οί τῶσον ταχέως παραλλάσσοντες χαρακτήρες τοΐ σχήματος και τοΐ μεγέθους των κομητῶν δέν είναι βεβαίως κατάλληλοι να καθοδηγήσωσι τοΐς παρατηρητάς εΐς την αναγνώρισιν των άστρων τούτων, κατά τας διά μεγάλων συνήθως χρονικῶν διαστημάτων χωριζόμενας διαδοχικῶς επανόδους των.

ἘΟ Νεύτων, θεωρῶν τοΐς κομήτας ὡς σώματα υποκειμένα εΐς τὸν νόμον τής έλξεως, ἔσχε ταχέως την εΐκαιρίαν να εφαρμογή τας ιδέας του εΐς τὰ πράγματα και να δείξῃ, ὅτι οΐτοι γράφουσιν όντως περί τὸν "Ἡλιον, ὡς κοινήν έστίαν, κωνικῶς τομάς. Κατά Νοέμβριον τοΐ 1680 ανεκαλύφθη ὑπό τοΐ Kirchl

έν Κοβούργῳ τής Σαξωνίας νέος κομήτης, εΐς των λαμπροτέρων των νεωτέρων χρόνων, ὅστις, προσεγγίσας μετ' όλίγον εΐς τὸν "Ἡλιον, έξηφανίσθη ταχέως έντός των άκτίνοιων αΐτοΐ· κατά τὸν επόμενον Δεκέμβριον έφάνη πάλιν λαμπρὸς κομήτης πρὸς τὸ αντίθετον μέρος τοΐ "Ἡλιου. ἘΟ Νεύτων, υπολογίσας τὰ παραβολικά στοιχεία των τροχιῶν των δύο τούτων άστρων, έδειξεν, ὅτι αΐται έταυτίζοντο και ὅτι άμφότεροι οί κομήται εΐχον διέλθει συγχρόνως διά τοΐ περιηλίου· ήτο άρα προφανές, ὅτι επρόκειτο περί ένός και τοΐ αΐτοΐ άστρου, γράφοντος παραβολικῆν τροχιάν¹.

ἘΟ "Αγγλος άστρονόμος και φίλος τοΐ Νεύτωνος Halley, τή συμβουλή τούτου, πρὸς εΐς εΐρεΐαν εφαρμογήν τής ὑπ' αΐτοΐ επινοηθείσης μεθόδου· υπελόγισε τας τροχιάς των 24 κομητῶν, οΐτινες εΐχον παρατηρηθῆ έπιμελῶς μέχρι τής εποχῆς εκείνης, ή δέ τύχη έδωκεν εΐς αΐτὸν ταχέως την εΐκαιρίαν να τας χρησιμοποίησῃ γονίμως και επτυχῶς. Τήν 15 Αϋγούστου 1682, ὁ τότε άστρονόμος έν τῇ "Αστεροσκοπεΐῳ τής Γρηνίκης Flamsteed ανεκάλυψε κομήτην, παρατηρηθέντα ὑπό τοΐ Picard έν Παρισίοις, τοΐ Hevelius έν Δαντzig, τοΐ Kirch έν Λειψία και άλλων· ὁ Halley, υπολογίσας επί τῇ βάσει των παρατηρήσεων των άστρονόμων τούτων τὰ στοιχεία τής τροχιάς τοΐ νέου κομήτου, εΐρεν ὅτι ή κίνησις του ήτο έλλειπτικῆ και ή περίοδος του 75 εΐτων περίπου· ακολουθῶς, συγκρίνας τὰ στοιχεία ταΐτα πρὸς τὰ των 24 κομητῶν, τὰ ὅποια εΐχεν ἤδη υπολογίσει, εΐδεν, ὅτι ὁ νέος κομήτης ήκολούθει την αΐτην τροχιάν, ήν και ὁ ὑπό τοΐ Κεπλέρου και τοΐ Longomontanus, τῇ 1607, ήτοι πρὸ 75 εΐτων, ὡς και ὁ ὑπό τοΐ Apian², τῇ 1531, παρατηρηθείς. Ἐντεθεν ὁ Halley

¹ ἘΙστορικοί τινες τής "Αστρονομίας άμφισβητοΐσιν εΐς τὸν Νεύτωνα την προτεραιότητα τής αποδείξεως ταΐτης τής παραβολικῆς κινήσεως των κομητῶν, λέγοντες, ὅτι πρῶτος ὁ μαθητῆς τοΐ Hevelius ὁ Doerfel έδειξεν, ὅτι ή τροχιά τοΐ κομήτου τούτου ήτο παραβολικῆ.

² ἘΟ κομήτης τότε δέν απαρουσίαζε τίποτε τὸ εκτακτόν· ή οΐρά του εΐχε μήκος μόλις 15" μόνον. Ἐπ' αΐτοΐ ὅμως ὁ Apian ανεγνώρισε διά πρώτην φοράν έν Εΐδρώπῃ, ὅτι αί οΐραι των κομητῶν εκτείνονται αντίθετως πρὸς τὸν "Ἡλιον, τοΐθ' επερ οί Σιναι άστρονόμοι εΐχον παρατηρήσει από τοΐ 837.

συνεπέραναν, ότι οι τρεις οὔτοι κομήται, καθὼς και ὁ τοῦ 1456, ἦσαν διαδοχικαὶ ἐμφανίσεις ἐνὸς και τοῦ αὐτοῦ ἀστρου, ὅπερ ἐκινεῖτο περὶ τὸν Ἥλιον ἐπὶ λίαν ἐπιμήκους ἐλλειπτικῆς τροχιάς ἐντὸς 75 ἕως 76 ἐτῶν. Προέβη μάλιστα μέχρι τοῦ νὰ προεῖπη τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ διὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1758. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κομήτης ἐμελλε νὰ διέλθῃ, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, πλησίον τοῦ Διὸς και τοῦ Κρόνου, ὁ Halley ἐσκέφθη, ὅτι θὰ παρελκετο ὑπὸ τῶν πλανητῶν τούτων και ὑπέδειξεν, ὅτι, τούτου ἕνεκα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς ἡ διάβασις αὐτοῦ διὰ τοῦ περιηλίου, ἤτις πιθανῶς θὰ συνέβαινε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1759. Ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ Halley, δημοσιευθεῖσα τῇ 1705, ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου· ὁ δὲ κομήτης οὗτος, ἂν και ὑπὸ τοῦ Flamsteed ἀνακαλυφθεῖς, φέρει οὐχὶ τούτου, ἀλλὰ τὸ τοῦ Halley ὄνομα¹.

Ἴδου τὰ στοιχεῖα τῶν τροχιῶν τῶν ἀνωτέρω τριῶν κομητῶν:

Ἔτος	Κλίσις	Μήκος Ἀναβ. συνδ.	Μήκος περιηλίου	Ἀποστ. περιηλίου	Κίνησις
1682	17°.42'	50°.48	301°.36'	0,58	Ἀνάδρομος
1607	17. 2	50. 21	301. 16	0,58	"
1581	17. 56	49. 25	301. 39	0,57	"

Ὁ Halley εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀποθάνει, ὁ δὲ κομήτης αὐτοῦ, προσεγγίζοντας τοῦ ἔτους 1758, δι' ὃ εἶχεν οὗτος προεῖπει τὴν ἐπάνοδόν του, ἀνεμένετο και ὄλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον μετὰ μεγίστης περιεργείας· σπανίως ἀστρονομικὴ πρόγνωσις ἐξήγειρε τόσον μέγα και γενικὸν ἐνδιαφέρον! Πάντες ἀνυπομόνουν νὰ ἴδωσιν ἐὰν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ θρασυαία αὕτη πρόρρησις τοῦ Ἀγγλοῦ ἀστρονόμου· οἱ δὲ ἐπιστήμονες και ἐὰν θὰ ὑφίστατο ὄντως ὁ κομήτης, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Νεύτωνος, αἰσθητὰς παρέλξεις ἐκ μέρους τοῦ Διὸς και τοῦ Κρόνου. Ὁ πολὺς Γάλλος μαθηματικὸς Clairaut ἀνέλαβε νὰ ὑπολογίσῃ τὰς παρέλξεις ταύτας, (ὅς ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑπολογίσῃ

¹ Ὁ Halley, φροντίζων και περὶ τῆς ὑστεροφημίας του, ἔγραφε τῇ 1705: «Ἐὰν ἡ ἐπάνοδος τοῦ κομήτου συμβῇ ὄντως και ἦν ἐποχὴν, περὶ τὸ 1758, προηγγειλαμεν αὐτήν, οἱ ἀμερόληπτοι μεταγενέστεροι δὲν θὰ παραλείψωσι ν' ἀναγνωρίσωσιν, ὅτι Ἀγγλος ἦτο ὁ ἀναγγεῖλας αὐτήν τὸ πρῶτον».

ἀκριβῶς ὁ Halley) και, συνεπῶς, νὰ ὀρίσῃ ἀκριβέστερον τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπάνοδος τοῦ κομήτου· μετὰ ἐξάμηνον δὲ συνεχῆ ἐργασίαν, βοηθούμενος και ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου Lalande και τῆς φιλάστρου Κυρίας Ὀρτάνσας Leroite¹, ὁ Clairaut ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων, τὴν 14 Νοεμβρίου (v) 1758, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πολυμύχθων ὑπολογισμῶν του, και ὁ μὲν Ζεὺς θὰ ἐπεβράδυνε τὴν ἐπάνοδον τοῦ κομήτου κατὰ 518 ἡμέρας, ὁ δὲ Κρόνος κατὰ 100 ὅθεν ὁ κομήτης θὰ διήρχετο διὰ τοῦ περιηλίου περὶ τὴν 13 Ἀπριλίου 1759. Ἐν τούτοις, προσέθετε: δυνατὸν νὰ σφάλω κατὰ τι, διότι, σπεύδων, ἐλλείπει χρόνου, νὰ περατώσω ἐγκαίρως τοὺς ὑπολογισμούς μου, ἠναγκάσθην νὰ παραλείψω ἕρως τινάς, ὅστινες ἴσως ἐπιφέρωσι μικρὸν λάθος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς διαβάσεως τοῦ ἀστρου διὰ τοῦ περιηλίου.

Και ὄντως, μετὰ 76 ἐτῶν ἀπουσίαν, ὁ κομήτης τοῦ Halley ἐπανῆλθεν ἐκ νέου εἰς συνάντησιν τῆς Γῆς. Ἦν νύκτα τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1758 παρετηρεῖτο τὸ πρῶτον ἐν Δρέσδῃ νέος ἀμυδρὸς κομήτης· ἦτο ὁ κομήτης τοῦ Halley, ἐρχόμενος ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ οὐρανοῦ, ἕνα λάμψη πρὸς καιρὸν, ὡς μεγαλοπρεπῆς κανδήλα, ἀνίστηεν τοῦ τάφου ἐκείνου, ὅστις διέγειρε και ἀπεκάλυψεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον ὡς μέλος τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος. Ἦν 12 Μαρτίου (v) 1759 ὁ κομήτης διήρχετο διὰ τοῦ περιηλίου, ἦτοι ἕνα μῆνα ἐνωρίτερον τῆς ὑπὸ τοῦ Clairaut ὀρισθείσης ἐποχῆς², ἐπιβεβαιῶν ὅτι μετ' ἀρκετῆς

¹ Εἶναι ἡ σύζυγος τοῦ μεγάλου ἀρολογουμένου τῆς Γαλλίας Leroite, ἣτις ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς τὸ ἡμεῖνον φυτόν (Hortensia), τὸ κομμοῖεν ἐξ Ἰνδιῶν ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου Leroite.

² Ὁ Laplace, (Mécanique Céleste, Livre XV) γράφει, ὅτι ὁ Clairaut θὰ ὀρίζε τὴν ἐπάνοδον τοῦ κομήτου εἰς τὸ περιῆλιον διὰ τὴν 17 Μαρτίου, ἐὰν ἐλάβανεν ὑπ' ὄψιν εἰς τοὺς ὑπολογισμούς αὐτοῦ τὴν ἀκριβῆ μάζαν τοῦ Κρόνου και τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἠρακλίου. Ὅθεν τὸ σφάλμα θὰ ἀνῆρχετο τότε εἰς ἓξ μόνον ἡμέρας, ἦτοι εἰς πρῶτον σχετικῶς ἐλάχιστον, λαμβανόμενον ὑπ' ὄψιν τῆς μικρᾶς ἀκριβείας τῶν τύπων τοῦ Clairaut και τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ὁρῶν, ὡς παρέλειψεν. Ἀλλὰ, πλην τούτων, ὁ Poulletouillard, ἀναθεωρῶν βραδύτερον τοὺς λογισμούς τοῦ Clairaut εἶπεν, ὅτι και ἄλλαι πολλαὶ λογιστικαὶ ἀνακρίβειαι εἰσαχθῆσαν εἰς τοὺς λογισμούς του και ὅτι, συνεπῶς ἴσως ἀμοιβαίων αὐτῶν ἐξουδετερώσεων, προσῆγγισαν ὁ Clairaut τόσον πολὺ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

ἀκριβείας τὰς προβλέψεις τοῦ Halley καὶ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Clairaut: Ἐὐ λάθος τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ Clairaut εἶναι ὅπως ἀσήμαντον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτε ἢ μὲν μάζα τοῦ Κρόνου δὲν ἦτο εἰσέτι ἀκριβῶς γνωστὴ, ἢ γνοεῖτο δὲ ἐντελῶς ἢ ὑπαρξίς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ὧν αἱ παρελκτικαὶ ἐνέργειαι, κατ' ἀνάγκην, οὐδόπως ἐλήφθησαν ἐν τοῖς λογισμοῖς ὑπ' ὄψιν. Ὁ κομήτης παρατηρήθη τότε, διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον καὶ Μάιον τοῦ 1751: ἢ οὐρὰ του εἶχε μῆκος 47°, ἢ δὲ λαμπρότης του ἦτο ἀσθενής.

Ἡ ἐπαλήθευσις αὕτη τῆς προρρήσεως τοῦ Halley ὑπῆρξεν ἀληθῆς θρίαμβος τῆς Ἀστρονομίας ἐν γένει καὶ τῆς νέας θεωρίας τῶν κομητῶν ἰδίως: διὰ τῆς ἐπανόδου αὐτοῦ ὁ κομήτης οὗτος δὲν ἐπεβεβαίωσε μόνον τὴν ἀκρίβειαν τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ Halley περὶ τῆς ἐλλειπτικότητος τῆς τροχιάς του, ἦτοι τῆς περιοδικότητος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπεσφράγισεν ἐν γένει τὴν ἀληθειαν τῶν ἀστρονομικῶν λογισμῶν. Ἡ θεωρία τῶν κομητῶν ὑψώθη διὰ μίαν εἰς τὸ ὕψος τῶν λοιπῶν ἀστρονομικῶν θεωριῶν. Ἡ ἐπάνοδος τοῦ κομήτου, ἔγραφεν ὁ Lalande τῆρ 1759, μεταβάλλει τὰς ἀμφισβητίας μας εἰς βεβαιότητα καὶ τὰς ὑποθέσεις ἡμῶν εἰς ἀποδείξεις: ἂν καὶ ἀνέκαθεν οἱ φυσικοὶ ἤλπιζον εἰς τὴν ἐπίνοδον τῶν κομητῶν, ἂν καὶ ὁ Νεύτων τὴν ἐβεβαίωσε καὶ ὁ Halley ἐτόλμησε νὰ ὀρίσῃ ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν ἐποχὴν της, πάντες, μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Halley, εἶχον ἐνδοξασμοὺς, προσβλέποντες εἰς τοῦ μέλλοντος τὴν ἀλάνθαστον τῶν πραγμάτων ἐτυμηγορίαν. Οὕτως οἱ κομητῆται ἔπαυον ὀριστικῶς πλέον νὰ εἶναι φοβερὰ ἢ ἀπειλητικὰ ὑπερφυσικά ὄντα: καθίσταντο καὶ αὐτοί, ἀπὸ οὐρανίων σημείων, ἀληθῆς οὐράνια σῶματα, ὑπέκοντα, ὡς τὰ λοιπὰ, εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἑλξεως, καὶ ἀκολουθοῦντα ὀρισμέναις κανονικαῖς τροχιάς, συμφώνως πρὸς τοὺς κοινούς νόμους τῆς Μηχανικῆς: ἠδύνατο ἐφεξῆς νὰ ὑπολογισθῇ ἐκ τῶν προτέρων καὶ νὰ προαγγελθῇ ἀκριβῶς, διὰ τοὺς περιοδικούς ἐξ αὐτῶν, ὁ χρόνος καὶ ἡ θέσις τῆς ἐπανόδου των. Ἦν θέσιν τοῦ ὑπερφυοῦς, ἕπερ ἐξηφανίζετο διὰ παντός, κατελάμβανεν ἡ Οὐράνιος Μηχανική, τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὰς προλήψεις ἀντικαθίστα ὀριστικῶς ἢ Ἰπιστήμη!

Ὁ κομήτης τοῦ Halley ἀνεμένετο ἐκ νέου τῆρ 1835. Ὁ

Damoiseau ἀφ' ἐνός καὶ ὁ Pontécoulant ἀφ' ἐτέρου ἀνέλαβον νὰ ὑπολογίσωσι τὴν ἀκριβῆ ἐποχὴν τῆς ἐπανόδου του. Καὶ ὄντως, ὁ κομήτης ἐπανῆλθε, διελλθὼν διὰ τοῦ περιηλίου τὴν 16 Νοεμβρίου (ν), ἦτοι κατ' ἦν σχεδὸν ἐποχὴν εἶχε ὀρισθῆ καὶ ὑπὸ τῶν ὑπολογισμῶν: καὶ ἐὰν ἢ μάζα τοῦ Διός, ἦν μετεχειρίσθη ὁ Pontécoulant ἦτο καὶ τότε ἀκριβέστερον γνωστὴ, ὡς εἶναι σήμερον, ἢ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ὑπολογισμοῦ καὶ τῶν παρατηρήσεων θὰ ἀνήρχετο εἰς ὀλίγας μόνον ὥρας! Κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο μόνον, ὡς καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐμφάνισίν του, διὰ τῶν ἰσχυροτέρων τηλεσκοπίων, ὑπὸ μορφὴν στρογγύλου νεφελοειδοῦς, ἀνευ οὐρᾶς: ἀπὸ τῆς 23 Σεπτεμβρίου ἦτο ὄρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἦτο λαμπρὸς: τὴν 21 Σεπτεμβρίου ἤρχισε νὰ φαίνεται μικρὰ ἀμυδρὰ οὐρὰ, ἣτις βαθμηδὸν ἀνεπτύχθη καὶ ἔφθασεν εἰς μῆκος 20"---25".

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ κομήτου τοῦ Halley τῆρ 1835, ἐζητήθησαν ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων, εἰς τὰ βάθη τῆς ἱστορίας, καὶ ἄλλαι ἐμφανίσεις αὐτοῦ: ὁ Hind, ὁ Laugier καὶ ἐσχάτως οἱ ἀστρονόμοι τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τῆς Γρηνίκης Cowell καὶ Crommelin ἀνεῦρον ἀσφαλῶς ὅλας τὰς ἐμφανίσεις τοῦ περιφήμου κομήτου μέχρι τοῦ ἔτους 87 π. Χ.: οἱ δύο τελευταῖοι μάλιστα ὑπελόγησαν τὰς παρέλξεις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 240 μ. Χ. μέχρι σήμερον. Ὡς τὼ γνωρίζομεν ἤδη ἀκριβῶς τὰς διαδοχικὰς ἐπισκέψεις τοῦ ἀστρου τούτου πρὸς τὴν Ἰῆν κατὰ τὴν διάρκειαν δύο ὀλοκλήρων χιλιετηρίδων! Κατ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ταύτας,

¹ Κυρίως αἱ παρατηρήσεις τῶν Σινῶν εἶναι πολὺτιμοι διὰ τὴν ἀσφαλῆ ἐπαλήθευσιν τῶν ἀρχαίων ἐμφανίσεων τοῦ κομήτου, καὶ παρέχουσιν ἀποδείξεις ἀναμφισβητήτους τούτων: τὰ στοιχεῖα ταῦτα, διὰ τὴν π. Χ. ἐποχὴν, συνελέχθησαν ἰδίως ὑπὸ τοῦ Pingré ἐκ τοῦ 286^{ου} Ημελίου τῆς Ἰγκυκλοπαιδείας τοῦ Mi-lan-lin, τῆς μεταφρασθείσης γαλλιστὶ ὑπὸ τοῦ Ganhil. Οἱ ὑπολογισμοὶ τῶν τροχιῶν τῶν ἀρχαίων κομητῶν, ὧν ἐλογίσθησαν μέχρι τοῦδε αἱ κινήσεις, ἐγένοντο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων τῶν Σινῶν: διότι πρέπει νὰ ἐμολογήσωμεν, ὅτι, ἐνῆρ οἱ Κίθραιται, ἰδίως κατὰ τὸν μεσαιῶνα, διέβλεπον εἰς τοὺς κομητῆτας σημεῖα οὐρανοῦ ὀργῆς, οἱ Σίναι ἀστρονόμοι παρετήρουν ἐπιστημονικῶς καὶ ἐπιμελῶς τὴν πορείαν αὐτῶν! Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ τελευταία βεβαία ταυτότης ἐμφανίσεως εἶναι ἢ τοῦ ἔτους 87 π. Χ.: αἱ μέχρι τοῦ 790 π. Χ. ἐμφανίσεις δὲν εἶναι βέβαιον ἐὰν ἀνήκωσιν εἰς τὸν κομήτην τοῦ Halley ἢ εἰς ἄλλους κομητῆτας.

ὁ κομήτης ἦτο ὄρατος διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ· ἡ οὐρά του ὅμως ἦτο πολὺ διάφορος τὴν λαμπρότητα, τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἔκτασιν κατὰ τὰς διαφόρους ἐπανόδους του.

Ὁ κομήτης τοῦ Halley εἶναι ὁ διασημότερος ὅλων τῶν κομητῶν καὶ τὸ ἱστορικώτερον ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ· εἶναι ὁ πρῶτος κομήτης, ἐπὶ τῆς πορείας τοῦ ὁποίου ἐφηγηρίσθησαν οἱ νεώτεροι ἐπιστημονικοὶ λογισμοὶ τοῦ Νεύτωνος καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἐπάνοδος παρατηρήθη πολλάκις μέχρι τοῦδε· εἶναι ὁ μόνος περιοδικὸς κομήτης, ὅστις καθίσταται ὄρατος διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ· εἶναι τὸ ἄστρον, τοῦ ὁποίου ἡ βιογραφία συνδέεται πρὸς μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα ἐπὶ τῆς Γ'ης.

Πόσας συμφορὰς δὲν ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀνθρωπίνη δεισιδαιμονία, ἐνισχυομένη ὑπὸ τῆς ἀμαθείας ἕσον καὶ ὑπὸ τῆς σατανικῆς συμπτώσεως τῶν πραγμάτων! Ἡ ἐμφάνισίς του, τῆ 451 μ. Χ., συμπύπτει μετὰ τῆς ἥττης τοῦ Ἀτίλα ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ Ἀετίου. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἱερουσαλήμ συνέπεσεν ὁμοίως μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ κομήτου τοῦ Halley· περὶ τούτου ὁ Φλάβιος Ἰωσήφ γράφει: «μεταξὺ ἄλλων σημείων, κομήτης ἐκ τοῦ εἶδους, ὅπερ καλεῖται Ξιρίας, παρατηρήθη ἀνοίξεν τῆς πόλεως ἐπὶ ὀλόκληρον ἔτος». Ὁ Δίων Κύσιος ἀναφέρει ἐπίσης κομήτην, ἀναφανέντα τῆ 11 π. Χ. κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγρίππα· καὶ τότε πάλιν ἦτο ὁ κομήτης τοῦ Halley. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ 837, ἥτις δὲν συνέπεσε μὲν μετὰ σπουδαίου τινὸς ἱστορικοῦ γεγονότος, ἐνέπνευσεν ὅμως σπουδαίους φόβους εἰς τὸν κόσμον, ὁ Λουδοβίκος Α', φοβούμενος ὅτι ὁ κομήτης ἦτο ἀπειλητικὸν σημεῖον ὀργῆς τοῦ οὐρανοῦ ἐναγτίον του, ἀφοῦ συνεβουλεύθη ὅλους τοὺς ἀστρολόγους¹ τῆς αὐτοκρατορίας του, ἔπως ἐξευμενίσῃ τὸ

¹ Καὶ δὲν εἶναι παράδοξον, ὅτι ὁ Λουδοβίκος Α' συμβουλευέτο τοὺς ἀστρολόγους, ἀφοῦ καὶ βραδύτερον ἔτι, μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς Λίκατερίνης τῶν Μεδίκων, οἱ ἀστρολόγοι ἦσαν σύμβουλοι τῶν βασιλέων καὶ τῶν πριγκίπων. Ὁ τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ', ὅστις εἶχε προαναγγελεῖ ἐπιτυχίως τὸν θάνατον ἐνοουμένης Κυρίας τοῦ βασιλέως, ἐκλήθη ἐνώπιον αὐτοῦ, ἕκως, ἀφοῦ ἀπολογηθῆ, κλεισθῆ ἐντὸς σάκκου καὶ ριφθῆ εἰς τὸν Σηκουάναν. «Σὺ, ὅστις ἰσχυρίζεσαι, ὅτι γνωρίζεις τὴν τύχην τῶν ἄλλων, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, εἰπέ μοι ἀμέσως πόσον καιρὸν θά ζήσῃς ἀκόμη; Μεγαλειότατε, ἀπεκρίθη αὐτός ἀφόβως, οἱ ἀστέρες τοῦ ὁποίου συνεβουλεύθη πολλάκις ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου δι' ἐμὲ ζητήματα, μὲ ἐπληροφόρησαν, ὅτι θά ἀποθάνω

θετον, κατέφυγε, κατὰ συμβουλήν τῶν ἐπισκόπων, εἰς τὴν Ἱδρυσιν μοναστηρίου καὶ τὴν ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν· ἀπέθανεν ἐν τούτοις μετὰ τρία ἔτη!

Ἄλλ' αἱ περιφημότεραι ἐμφανίσεις τοῦ κομήτου τούτου εἶναι ἡ τοῦ 1066 καὶ ἡ τοῦ 1456. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ 1066 οἱ Νορμανδοί, ὑπὸ τὸν Γουλιέλμον τὸν Κατακτητὴν, εἰσέβαλον καὶ κατέκτησαν τὴν Ἀγγλίαν· ὀλόκληρος ἡ Εὐρώπη κατελήφθη τότε ὑπὸ τρόμου, τοῦ κομήτου θειωρηθέντος ὡς σημείου θείας ὀργῆς.

Κατὰ τὸ 1456, ἦτοι τρία ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπανελθὼν ὁ κομήτης τοῦ Halley ἐπροξένησε καὶ πάλιν μεγίστους φόβους καὶ ἀνησυχίας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης· οἱ χρονογράφοι γράφουν, ὅτι ἦτο τότε μέγας καὶ φοβερός: «ἔῤιχε λαμπρὸν χρυσοῦν χρῶμα, ἡ δὲ οὐρά του, ἥτις ἐσκέπαζε δύο ὀλόκληρα ζήδια, ἦτοι περὶ τὰς 60", εἶχε μορφὴν γλωσσοειδοῦς φλογός». Ὁ κομήτης συνέπεσε τότε μετὰ τὰς κατακτητικὰς ἐπιτυχίας, τὰς νίκας καὶ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων κατὰ χριστιανικῶν χωρῶν· μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μωάμεθ Β', κατακτῆσας τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Σερβίαν, ἠπείλει νὰ προχωρήσῃ κατὰ τῆς Βιέννης καὶ τῆς Ῥώμης! Ἡ Εὐρώπη εὕρισκετο εἰσέτι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς συγκινήσεως διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου· ἡ βεβήλωσις τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἡ μεταβολὴ αὐτῆς εἰς τουρκικὸν τέμενος, ἡ διάδοσις ὅτι ὀλόκληρος ὁ χριστιανικὸς λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε σφαγῆ ἢ αἰχμαλωτισθῆ, ἐπροξένησαν τοιοῦτον τρόμον καὶ ἐνέπνευσαν τόσον φόβον ἐν Εὐρώπῃ, ὥστε ἐπιστεύθη, ὅτι ἐπέκειτο ἡ καταστροφὴ ὀλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ αὐτῆς κόσμου! Ὁ πάπας Calixte Ι', ἐκλαθὼν καὶ αὐτὸς τὸν κομήτην ὡς κακὸν οὐράνιον σημεῖον, διὰ νὰ ἐξευμενίσῃ τὸ θεῖον, διέταξε δεήσεις, καθ' ἑκάστην μεσημέριαν, πρὸς ἀπατροπήν τῶν ἐκ τοῦ κομήτου καὶ τῶν Τούρκων συμφορῶν· καὶ διὰ νὰ μὴ λησμονῆ κανεὶς νὰ δέχεται

τρὲς ἡμέρας πρὸ τῆς Ἑμετέρας Μεγαλειότητος.» Περὶ τὸν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι μετὰ τὴν εὖστοχον ἀπόκρισιν ταύτην, ὁ βασιλεὺς, ἀντὶ νὰ τὸν Πανατώσῃ, ἔλαβεν ὅλας τὰς προφυλάξεις περὶ τῆς ζωῆς καὶ τὰς δυνατὰς φροντίδας περὶ τῆς πολυτίμου δι' αὐτὸν ἰσότητος τοῦ ἀστρολόγου του.

πρὸς τὸν Ἐπίστον, διέταξε νὰ σημαίνωσιν οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, καθ' ὄλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Εἰς τὸν κομήτην τοῦ Halley ὀφειλομένον λοιπὸν τὴν ἔκτοτε ἐπικρατήσαντα χρῆσιμον συνήθειαν νὰ σημαίνωσιν οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν τὴν μεσημβρίαν. Ἴδου ὅτι καὶ ὁ κομήτης οὗτος ἐχρησίμευσεν εἰς καλὸν τι ἐπὶ τῆς Γ'ης! «Φοβερὸς κομήτης ἀνεφάνη, γράφει ὁ *Platina*, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀστρολόγοι ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ἐπηκολούθουν θάνατοι, βαρῦς λοιμὸς καὶ ἄλλαι θεομηνίαι καὶ συμφοραὶ, ὁ *Calixte*, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, διέταξε δεήσεις, ὅπως, ἐν ἡ περιπτώσει τὰ κακὰ ταῦτα ἠπέλθουν τὴν ἀνθρωπότητα, πέσωσιν ἐπὶ τῶν Τούρκων, τῶν ἐχθρῶν τούτων τῶν Χριστιανῶν. Ὁμοίως διέταξεν, ὅπως ἐξευμενίσωσι τὸν Θεόν, διὰ τακτικῶν παρακλήσεων, καὶ, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, οἱ κώδωνες νὰ ὑπενθυμίζωσιν εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ βοηθῶσι, διὰ τῶν δεήσεων αὐτῶν, τοὺς μαχομένους κατὰ τῶν Τούρκων¹».

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ κομήτης τοῦ Halley ὁ μόνος, ὅστις ἔχει τὸ προνόμιον νὰ τρομάξῃ, διὰ τῆς ἐμφανισείας του, τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οἱ κομήται τοῦ 1528 καὶ τοῦ 1577 ἐνέπνευσαν τὴν ἰδέαν τῆς καταστροφῆς τῆς Γ'ης. Πολλοὶ τότε ἐθεώρησαν τόσον βέβαιον τὸ τέλος τοῦ κόσμου, ὥστε ἀφιέρωσαν τὰς περιουσίας των εἰς τὰ μοναστήρια, χωρὶς νὰ σκεφθῶσι βεβαίως τὸ ἀνωφελές τῆς δωρεᾶς ταύτης, ἀφοῦ ἡ καταστροφή θὰ ἦτο γενικὴ ἐπὶ τῆς Γ'ης!....

Διὰ τὸν κομήτην τοῦ 1680, ὁ φόβος ἦτο τοιοῦτος, ὥστε διέβλεπον ἐν αὐτῷ τὸ σημεῖον νέου κατακλισμοῦ· διότι, ἔλεγον, τὸ ὕδωρ προαγγέλλεται πάντοτε διὰ τοῦ πυρός! Ἐνῶ δὲ οἱ ἄνθρωποι ἔκαμνον τὰς διαθήκας των καὶ ἀφινον τὰς περιουσίας των εἰς τὰς μονὰς, ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνεζητεῖτο ζωηρῶς τὸ ζήτημα, μήπως τὸ ἄστρον τοῦτο ἐσήμαινε τὸν θάνατον μεγάλου ἀνδρός².

Καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐκπλησσωμεθα διὰ ταῦτα, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ δεινὸς μαθηματικὸς Bernoulli δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος τῆς περι-

τῶν κομητῶν προλήψεως: εἰάν, ἔλεγε, τὸ σῶμα τοῦ κομήτου δὲν εἶναι ὀρατὸν σημεῖον τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, ἢ οὐρὰ του ὅμως δύναται νὰ εἶναι τοιαύτη! Ἄφ' ἑτέρου ὁ πολὺς Βάκων ἔγραψεν, ὅτι: «οἱ κομήται ἔχουσιν ἐνέργειάν τινα καὶ ἐπιδρῶσιν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τοῦ γενικοῦ συνόλου τῶν πράγματων»· ὁ δὲ Gregory, ἐν ἀξιολόγῳ συγγράμματι Ἀστρονομίας, δημοσιευθέντι τῷ 1702, ἔγραψεν, ὅτι παρατηρήθη πάντοτε, ὅτι αἱ ἐμφανίσεις τῶν κομητῶν συνοδεύονται ὑπὸ μεγάλων κακῶν καὶ ὅτι: «δὲν ἀρμόζει εἰς φιλοσόφους νὰ ἐκλαμβάνωσιν, ἐλαφρῶς, τὰ πράγματα ταῦτα ὡς μύθους».

Καὶ διὰ νὰ ἔλλοιμεν εἰς μᾶλλον πρόσφατα γεγονότα, ἂν καὶ θὰ εἶχομεν νὰ ἀναφέρωμεν πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα παλαιότερα, ἅς ἴδωμεν τί συνέβη μὲ τὸν κομήτην τοῦ Βιέλι κατ' αὐτὸν τὸν 19^{ον} αἰῶνα. Ὁ Damoiseau, ὑπολογίσας τὴν τροχιὰν τοῦ ἀστρου τούτου, εὔρεν, ὅτι ὁ κομήτης θὰ διήρχετο τὴν 21^η Ὀκτωβρίου 1832 πλησίον τῆς τροχιᾶς τῆς Γ'ης, εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περίπου γηίνων ἀκτίνων ἔσωθεν αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μῆκος τῆς ἀκτίνος τοῦ κομήτου ἦτο ἴσον πρὸς πέντε περίπου γηίνας ἀκτίνας, ἦτο προφανές ὅτι, κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ἡμέραν, μέρος τῆς γηίνης τροχιᾶς θὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ κομήτου. Τοῦτο ἤρκεσεν, ὅπως προκαλέσῃ τὸν πανικὸν ὄλος ὁ κόσμος προέλεγε τὴν καταστροφὴν τῆς Γ'ης, χωρὶς νὰ σκέπτηται ἢ νὰ ἐρωτᾷ κἄν καὶ ποῦ θὰ εὑρίσκετο τότε ἡ Γ'. Συνεπεία τοῦ φόβου τούτου, ὁ *Arago* ἠναγκάσθη τότε νὰ γράψῃ εἰς τὸ *Annaire* τοῦ 1832: «Ἡ διάβασις τοῦ κομήτου πλησίον ἐνὸς σημείου τῆς γηίνης τροχιᾶς θὰ συμβῇ τὴν 21^η Ὀκτωβρίου (v) πρὸ τοῦ μεσονυκτιοῦ· ἀλλ' ἡ Γ' δὲν θὰ φθάσῃ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἢ τὴν πρῶταν τῆς 30^{ης} Νοεμβρίου (v), ἢτοι ἕνα μῆνα βραδύτερον... ὅθεν ὁ κομήτης θὰ διέλθῃ ὑπὲρ τὰ εἰκοσι ἐκατομμύρια λευγῶν μικρῶν τῆς Γ'ης».

Ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄγνοια τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, εἰάν ἐνομίζομεν, ὅτι, ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῶν περι τῶν κομητῶν προλήψεων, προώδευσε πολὺ ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος ἡ ἀνθρωπότης· βεβαίως οἱ κομήται δὲν προξενοῦν πλέον τοὺς φόβους, οὓς ἐνέπνεον ἄλλοτε, ὡς σημεῖα θείας ὀργῆς ἢ ἀπειλαὶ καταστροφῆς τοῦ κόσμου, οὐδὲ θεωροῦνται πλέον ὡς προάγγελοι νόσων,

¹ Vitae Pontificorum, IV, Venice, 1479.

² Chroniques de l'Œil-de-Bœuf, 1680.

πολέμων, επαναστάσεων και ἐν γένει δυστυχημάτων εἰς λαοὺς ἢ ἄτομα. Καὶ εἶναι τοῦτο βεβαίως κατόρθωμα, διὰ τὸ ὁποῖον δικαιούται νὰ καυχᾶται ἡ Ἰσπιστήμη· ἀλλ' ἡ κατάπληξις, ἣν γεννᾷ ἡ αἰφνιδια ἐμφάνισις εἰς τὸν οὐρανὸν τῶν τεραστίων τὰς διαστάσεις καὶ μυστηριωδῶν τὴν φύσιν ἄστρον τούτων, εἶναι δύσκολον νὰ μὴ παρακολουθῆται ἀκόμη καὶ ὑπὸ φόβου τινός, ὅταν μάλιστα μεταξὺ αὐτῶν παρεμβάλληται ἡ ἄγνοια τῶν φυσικῶν νόμων¹. Πόσον ὀλίγοι ἐκ τῶν συγχρόνων ἡμῶν ἔχουσι τὴν ἀναγκαίαν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν, διὰ νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῆς προλήψεως, ὅτι τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἀσύνηθες αὐτὸ ἄστρον οὐδόλως ἐνέχεται εἰς τὰς θυέλλας, τὰς καταιγίδας, τοὺς σεισμούς, τὰς πλημμύρας καὶ ἄλλα ἐπὶ τῆς Γῆς κακὰ, ὡς δὲν χρησιμεύει πλέον ὡς οὐράνιος τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀγγελιαφόρος λοιμῶν, πολέμων, επαναστάσεων καὶ καταστροφῶν! Μήπως τὰς τελευταίας πλημμύρας τῆς Γαλλίας καὶ αὐτὴν τὴν πρόσφατον ἐκρηξίν τῆς Αἴτνης δὲν ἀπέδωκαν καὶ ἀποδίδουν εἰσέτι πολλοὶ εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ κομήτου; Καὶ ἐὰν προσεχῶς ἔχωμεν μεγάλας ξηρασίας εἰς τινὰ τόπον τῆς Γῆς, τοῦθ' ὅπερ οὐδόλως ἀδύνατον, πόσοι καὶ δι' αὐτὰς δὲν θὰ θεωρήσουν

¹ Ὁ διάσημος περιηγητὴς Kämpfer, λέγει ἐν *Travels (Astronomie Populaire, t. 2, p. 468, 1855)*, ἔγραψεν ἐκ Καίρου τὴν 8 Ὀκτωβρίου 1825: «Οἱ Αἰγύπτιοι φρονοῦν, ὅτι ὁ ἤδη ὄρατός κομήτης εἶναι ὁ αἴτιος τῶν γενομένων τῆν 21 Αὐγούστου σεισμῶν, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐπίσης ἐπιδρα εἰς τὴν ὑγείαν τῶν ἰσπῶν καὶ τῶν ἔθνων, οἵτινες ἀποθνήσκουν. Ἐὐὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι οὗτοι θνήσκουν ἐκ πείνης, ἐλλείψεως τροφῆς, ἐνεκα τῆς ἀτελοῦς πλημμύρας τοῦ Νείλου». Ἐὰν ἐπετρέπετο νὰ προβῶ εἰς ἀνακοινώσεις ἐνταῦθα, θὰ ἐπειθον εὐκόλως τὸν ἀναγνώστην, ὅτι, ὡς πρὸς τὴν κομήτην, ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰς ὕψους τοῦ Νείλου.

Μετὰ πάροδον ἡμίσεος περίπου αἰῶνος, ἀφ' οὗτου ἐγράφησαν τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Λαγκρῆ, τὰ πράγματα δὲν εἶναι πολὺ διάφορα, τόσο ἀλλαχούσων καὶ παρ' ἡμῶν δυστυχῶς. Μήπως ἐσχάτως ἀκόμη δὲν ἀνεγινώσκουμεν εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅτι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ἰπάρχουν ὀλόκληρα χωρία, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἀναμένουν προσεχῶς μετὰ τοῦ κομήτου καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου; Δὲν διενειμήθησαν ἐκεῖ προκηρήξεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐγνωστοποιεῖτο, ὅτι ὁ θεὸς, βαρυνθεὶς τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς καταστρέψῃ, ἀρχίσας μάλιστα ἤδη τὸ ἔργον τοῦτο ἀπὸ τῶν Παρισίων, ἐνθα ἡ Γῆ ἀνοίγει καὶ καταπίνει τοὺς ἀνθρώπους;

ὡς ἔνοχον τὸν κομήτην τοῦ Halley ἢ καὶ τοὺς λοιπούς, οἵτινες φαίνονται ἤδη εἰς τὸν οὐρανόν!

Ὁ φόβος τῶν κομητῶν εἶναι νευρασθενικὴ ἐπιδημία, ἣτις προώριστα, φαίνεται, νὰ μαστίζῃ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν ἀνθρωπότητα¹.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀστρονόμων, ὁ κομήτης τοῦ Halley θὰ ἐπανήρχετο καὶ πάλιν εἰς τὸ περιήλιον αὐτοῦ τῇ 1910· ἀπὸ τοῦ 1835 μέχρι τοῦ 1873 ἀπειμακρύνετο τῆς Γῆς, φθάσας πέραν τῆς τροχιάς τοῦ Ποσειδῶνος, εἰς ἀπόστασιν 5 δισεκατομμυρίων χιλιομέτρων· ἔκτοτε ἤρχισεν ἐπιστρέφειν πρὸς ἡμᾶς καὶ, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Poncelet, θὰ διέλθῃ ἐκ νέου διὰ τοῦ περιηλίου αὐτοῦ τῇ 10/23 Μαΐου 1910. Ἡ περίοδος αὕτη τοῦ κομήτου εἶναι ἡ βραχυτέρα ὄλων, αἵτινες παρατηρήθησαν ἀπὸ τοῦ 1531· φθάνει μόλις εἰς 74 ἔτη καὶ ἔξ μηνῶν, ἐνῶ ἡ μέση διάρκεια τῶν γνωστῶν περιφορῶν του ἀνέρχεται εἰς 76 ἔτη περίπου. Ὅθεν, ἐὰν εἶχομεν ἐμπειρικῶς μόνον ζητήσῃ, ἀνευ δηλαδὴ τῆς βοήθειας τοῦ ἀκριβοῦς λογισμοῦ, ὡς ἔπραξεν ὁ Λιχστεϊν τῇ 1862, τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπάνοδου τοῦ κομήτου, ἔπρεπε νὰ περιμένωμεν αὐτὸν τῇ 1913, ἤτοι τρία περίπου ἔτη βραδύτερον! Ἄνευ λοιπὸν τῶν θαυμασίων μεθόδων τῆς Οὐρανοῦ Μηχανικῆς, τὰς ὁποίας λαν ἐγκαίρως ἐφήρμοσεν ἐπὶ τῆς κινήσεως τοῦ ἄστρου τούτου ὁ Poncelet, οἱ ἀστρονόμοι θὰ κατελαμβάνοντο ἀνέτοιμοι πρὸ ἀπροσδοκῆτου καὶ αἰφνιδιας ἐπάνοδου τοῦ κομήτου τούτου. Αἱ πλανητικαὶ παρέλξεις, αἵτινες ἠλάττωσαν κατὰ ἓν ἔτος καὶ δύο μῆνας τὴν περίοδον τοῦ 1607 - 1682 καὶ ἠῤῥησαν κατὰ ἓν ἔτος καὶ ἔξ μηνῶν τὴν τοῦ 1378 - 1456, ἠλάττωσαν σημιαντικῶς τὴν τοῦ 1835 - 1910· τὰ στοιχεῖα τῆς τροχιάς τοῦ κομήτου μικρὰς μό-

¹ Ἐὰν οἱ κομήται ἦσαν ἔνοχοι τῶσων κακῶν, ὅσα ἀπεδόθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκάστοτε εἰς αὐτοὺς, δὲν θὰ παρήρχετο ἔτος ἀνευ τοιούτων συμφορῶν ἐπὶ τῆς Γῆς· εἴοτι, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ τηλεσκοπίου, δὲν παρέρχεται σχεδὸν ἔτος, χωρὶς νὰ παρατηρηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων ἐν τῇ οὐρανῷ δύο ἢ τρεῖς, τοῦλάχιστον, τηλεσκοπικὸι κομήται, οἵτινες ἄλλοτε, ἐλλείψει ὀργάνων, διέφευγον τὴν παρατήρησιν καὶ αὐτῶν τῶν ἀστρονόμων. Ὅθεν οὕτω πᾶσα συμφορὰ ἐπὶ τῆς Γῆς θὰ συνισθεῖτο ὑπὸ κομήτου, καὶ πᾶς κομήτης ὑπὸ σειρᾶς ἀτυχημάτων τῶν ἀνθρώπων!

νον μεταβολὰς ὑπέστησαν ἐκ μέρους τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ Οὐρανοῦ, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ Διὸς ἐπροξένησεν εἰς τὴν πόρεϊαν αὐτοῦ σπουδαίας ἀνωμαλίας.

Ἡ ἐπαλήθευσις τῶν ἀπὸ τοῦ 1864. γνωστῶν προβλέψεων τούτων παρουσιάζει μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἀστρονομίαν· ἡ ἀκριβής κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς διάβασις τοῦ ἄστρου τούτου διὰ τοῦ περιηλίου του σημαίνει συγχρόνως καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν στοιχείων, ἅτινα ἐχρησιμοποιήθησαν ἐν αὐτοῖς, ἦτοι τῆς μάζης ἢ τοῦ βάρους τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν παρελκόντων πλανητῶν, τῶν ἀποστάσεων τοῦ κομήτου ἀπὸ τῶν σωματίων τούτων κτλ. Ὅθεν αἱ ἐρευναι ἐπὶ τῆς τελευταίας ἐμφανίσεως τοῦ κομήτου τοῦ Halley κέκτληται πολλαπλοῦν ἐνδιαφέρον: νὰ γνωρίσωσι μετὰ τῆς μεγαλητέρας δυνατῆς ἀκριβείας τὴν θέσιν τοῦ ἄστρου, νὰ ἐπαληθεύσωσι τὰ σχετικὰ ἀστρονομικὰ στοιχεία, καὶ νὰ ἐξακριβώσωσιν ἂν οἱ λογισμοὶ τοῦ Poncelet ἢ οἱ ἐπὶ ἐμπειρικῶν δεδομένων στηριζόμενοι ἰσχυρισμοὶ τῶν, κατὰ τὸν Angström, ἀναμενόντων τὸν κομήτην μετὰ τρία δλόκληρα ἔτη, εἶναι ὀρθοί.

Ἐντεῦθεν πολλοὶ ἀστρονόμοι ἐπεχείρησαν νὰ ὑπολογίσωσιν ἐκ νέου τὴν τροχίαν τοῦ κομήτου τούτου καὶ πολλὰ ἐφημερίδες αὐτοῦ, ἀρκετὰ διάφοροι ἀλλήλων, ἐδημοσιεύθησαν διὰ καὶ ἡ Διεθνὴς Ἀστρονομικὴ Ἰνστιτούτ προεκήρυξε διαγωνισμὸν πρὸς βράβειον τῆς ἀρίστης ἐφημερίδος. Ἡ σπουδαιοτέρα ἐργασία, ἣτις ἔτυχε καὶ τοῦ βραβείου τῆς Διεθνούς Ἀστρονομικῆς Ἐταιρείας, εἶναι ἡ τῶν Ἀγγλῶν ἀστρονόμων Cowell καὶ Crommelin, οἵτινες ὑπελόγησαν ἐκ νέου τὴν τροχίαν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τοῦ Poncelet. Διὰ τῶν στοιχείων τούτων εὔρον, ὅτι ἡ πρόγνωσις τοῦ Γάλλου ἀστρονόμου ἦτο ἀκριβής, καὶ ὅτι οἱ ἐμπειρικοὶ κύκλοι τοῦ Angström ἦσαν ἀνυπόστατοι. Ἡ διάβασις ὁμῶς διὰ τοῦ περιηλίου θὰ συμβῇ οὐχὶ τὴν 10/23 Μαΐου, ὡς εἶχεν ἀναγγελεῖ ὁ Poncelet, ἀλλὰ τὴν πρωΐαν τῆς 7/20 Ἀπριλίου, ὅτε ὁ κομήτης θὰ προσεγγίσῃ εἰς ἀπόστασιν 90 περίπου ἑκατομμυρίων χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Ἡλίου, τρέχων μὲ ταχύτητα 54 χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον! Ἡ διαφορὰ αὕτη προῆλθε, διότι ὁ Poncelet δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τοῦ παρέλξεϊς τινος, ὅς ἐπέφερεν ἡ Γῆ ἐπὶ τοῦ κομήτου, κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ 1835, ὡς καὶ τὴν παρελ-

κτικὴν ἐνέργειαν τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ποσειδῶνος· πρὸς δὲ οἱ Ἀγγλοὶ ἀστρονόμοι ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς πλανητικὰς παρέλξεϊς μέχρι τοῦ 240 μ. Χ., ἐνῶ ὁ Poncelet ἀνῆλθε μόνον μέχρι τοῦ 1531 μ. Χ.

Καὶ ὄντως, τῇ βοήθειᾳ τῆς ἐφημερίδος τῆς λογισθείσης ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων τούτων, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τῆς Αἰδελδέργης κ. Wolf ἀνεκάλυψε φωτογραφικῶς τὸν κομήτην, τὴν νύκτα τῆς 11 Σεπτεμβρίου (ν) 1909, εἰς θέσιν διαφέρουσαν τῆς λογισθείσης μόνον κατὰ 8" κατ' ὀρθὴν ἀναφορὰν καὶ 5' κατ' ἀπόκλισιν¹. Οὕτως, ἡ Οὐράνιος Μηχανικὴ ἐδικαίωσε, διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὡς ἀνεμένετο μετὰ βεβαιότητος ἄλλως, τὰς ἐπὶ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν μεθόδων αὐτῆς στηριζόμενας πεποιθήσεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου.

Ἦν κομήτην ἔκτοτε παρηκολούθησαν τὰ Ἀστεροσκοπεῖα διὰ τῶν ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων· εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν εἶδομεν αὐτὸν τὸ πρῶτον ὑπὸ μορφὴν μικροῦ νεφελοειδοῦς, μετὰ ζωηροῦ πυρήνος καὶ ἄνευ οὐράς. Ἦν 12/25 Μαρτίου ἐξηφανίσθη ἐντὸς τῶν ἀκτίνων τοῦ Ἡλίου καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι ὄρατος τὸ ἑσπέρας, διελθὼν τότε ὀπίσθεν τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου· ἀνεφάνη ἤδη καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι ὄρατος τὴν πρωΐαν, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ Ἡλίου, μέχρι τῶν ἀρχῶν Μαΐου. Περὶ τὰ μέσα Μαΐου, ὁ κομήτης καὶ πάλιν θὰ φαίνεται τὸ ἑσπέρας, πρὸς δυσμὰς, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου· ἡ ἐποχὴ αὕτη, καὶ ἦν θὰ εὐρίσκηται εἰς τὸ ἐγγύτερον πρὸς τὴν Γῆν σημεῖον τῆς τροχιάς του, θὰ εἶναι ἡ καλλιτέρα ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητά του.

Ὁ κομήτης τοῦ Halley, διὰ νὰ καταστῇ καὶ πάλιν ἀπὸ ἄστρου τῆς πρωΐας ἄστρου τῆς ἑσπέρας, θὰ διέλθῃ ἀκριβῶς μεταξὺ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Γῆς τὴν πρωΐαν τῆς 6/11 Μαΐου, περὶ τὰς 4^ω π. μ. (μ. χ. Ἀθηνῶν)· ὅθεν τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἐνέχει μέγα ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἀναμένεται ἀνυπομόνως ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων, θὰ εἶναι ὄρατον ἐν Ἀσίᾳ, Ἰαπωνίᾳ, Αὐστραλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου θὰ

¹ Ἡ προτεραιότης τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης θὰ ἀνήκεν εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῆς Γρηνίκης, εἰάν οἱ ἀστρονόμοι αὐτοῦ παρετήρουν ἀγκαίρως τὰς ὑπ' αὐτῶν ἀκτεθείσας, πρὸς εὔρεσιν τοῦ κομήτου, φωτογραφικὰς πλάκας, τὴν 9 Σεπτεμβρίου.

είναι τότε ημέρα¹. Ἐν Εὐρώπῃ δυνατόν νά ἴδωμεν τὴν νύκτα τῆς 5 πρὸς τὴν 6 Μαΐου μόνον τὴν οὐρὰν τοῦ κομήτου διατρέχουσαν τὸν οὐρανόν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάβασιν ταύτην πρὸ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου, ἢ κεφαλῆ τοῦ κομήτου, ὅστις εἶναι εἰς ἓκ τῶν μᾶλλον προσεγγιζόντων εἰς τὴν Γῆν, θὰ ἀπέχη κατὰ 128 ἑκατομμύρια χιλιομέτρων τοῦ Ἥλιου καὶ κατὰ 23 μόνον ἑκατομμύρια χιλιομέτρων ἀφ' ἡμῶν². "Ὅθεν ἂν ἡ οὐρὰ τοῦ κομήτου, ἣτις (καθὸ ἐστραμμένη πάντοτε ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἥλιον) θὰ διευθύνηται πρὸς τὴν Γῆν, ἔχη τότε μῆκος μείζον τῆς ἀποστάσεως ταύτης, ὁ πλανήτης ἡμῶν θὰ διέλθῃ διὰ μέσου τῆς οὐρᾶς τοῦ κομήτου τρέχων μὲ ταχύτητα 105.000 χιλιομέτρων τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ἡ ἀντιθέτου φορᾶς ταχύτης τοῦ κομήτου θὰ εἶναι 170.000 χιλιομέτρων καθ' ὥραν!

Ποῖα θὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης φοβερᾶς ὄντως συγκρούσεως δύο οὐρανίων σώματων, μὲ ταχύτητα ὀλικὴν 276.000 χιλιομέτρων τὴν ὥραν; Ἴν πρῶτοις πρέπει νά ἐξετασθῇ: εἶναι βεβαία ἢ τουλάχιστον πιθανὴ ἡ σύγκρουσις αὕτη; Ἡ οὐρὰ τοῦ κομήτου θὰ φθάσῃ ἢ δύναται νά φθάσῃ μέχρι τῆς Γῆς; Ἡ ἀπόστασις, ἣτις θὰ χωρίζῃ τότε τὴν Γῆν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ κομήτου δὲν εἶναι σχετικῶς πολὺ μεγάλη· αἱ οὐραὶ τῶν μεγάλων κομητῶν εἶναι τεράστιαι πολλάκις· φθάνουσι μέχρι 50, 80 καὶ 100 ἐνδοτε ἑκατομμυρίων χιλιομέτρων ἢ τοῦ μεγάλου κομήτου τοῦ 1882 ὑπερέβη τὰ 160 ἑκατομμύρια χιλιομέτρων, ἦτοι ἦτο ἑπταπλασία περίπου τῆς ἀποστάσεως, εἰς ἣν θὰ προσεγγίσῃ κατὰ Μαΐον ἢ κεφαλῆ τοῦ κομήτου τὸν ἡμέτερον πλανήτην, καὶ μείζων κατὰ τι τῆς ἀποστάσεως τοῦ Ἥλιου ἀπὸ τῆς Γῆς! Ὁ κομήτης τοῦ Halley δύναται νά ἀναπτύξῃ τότε οὐρὰν

¹ Ἐὰν ἡ διάβασις εἶναι κεντρικὴ θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μίαν ὥραν περίπου. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου ἀπόστασις, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἀκριβὴς χρόνος τῆς διαβάσεως, δὲν δύνανται εἰσέτι νά ὁρισθῶσι μετὰ μεγάλης ἀκριβείας, πρὶν ἢ μελετηθῶσι πληρέστερον αἱ γενόμεναι ἐσχάτως παρατηρήσεις.

² Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Delisle, τῆ 1737 ὁ κομήτης οὗτος παρέμεινεν ἐπὶ τέσσαρας καὶ πλέον ἡμέρας εἰς ἀπόστασιν ἐλάσσονα τοῦ ἐνδὸς ἑκατομμυρίου λευγῶν ἀπὸ τῆς τροχιάς τῆς Γῆς, ἦτοι εἰς τὸ τέταρτον περίπου τῆς τοῦ προσεχοῦς Μαΐου.

τοιούτων διαστάσεων; Ἴς οἶδεν! ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀδύνατον νά προῖδωμεν ἀσφαλῶς τί μέλλει νά συμβῇ τὸ ζήτημα τῆς ἀναπτύξεως τῶν οὐρῶν τῶν κομητῶν εἶναι εἰσέτι λίαν σκοτεινὸν καὶ σχεδὸν μυστηριώδες! Ὁ κομήτης τοῦ Halley, ὡς ὅλοι οἱ κομηταὶ ἄλλως, δὲν παρουσιάζουν πάντοτε τὴν αὐτὴν οὐρὰν οὐδὲ τὸ αὐτὸ σχῆμα ἐν γένει· κατὰ τὰς διαφόρους γνωστάς μέχρι τοῦδε ἐμφανίσεις του, ὁ κομήτης οὗτος εἶχε διάφορον κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα οὐρᾶν. Κατὰ τὸ 1456, ἡ οὐρὰ του εἶχε μῆκος 60", τῆ 1682 ἦτο 30" περίπου, κατὰ τὸ 1835 ἐφθασε τὸ πολὺ μέχρι 20", κατὰ δὲ τὸ 1145 ἐξετιμήθη ὑπὸ τῶν Σινῶν εἰς 10" μόνον. Κατ' ἄλλας ἐποχὰς τὸ φαινόμενον μῆκος αὐτοῦ ἦτο ἔτι μικρότερον· κατὰ τὸ 1607 π. χ. ἡ οὐρὰ τοῦ κομήτου μόλις ἦτο 7" περίπου, καὶ ἐν γένει τότε δὲν ἐπαρουσίασε τίποτε τὸ ἀξίον λόγου· δὲν εἶναι δὲ ἀδύνατον καὶ ἐφέτος νά μὴ ἀναπτύξῃ πολὺ μεγάλην οὐρὰν. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰς τὰς λαμπροτέρας γνωστάς ἐμφανίσεις του, ὁ κομήτης τοῦ Halley δὲν εἶχεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πολὺ μεγάλην οὐρὰν, διὸ καὶ δὲν κατατάσσεται μεταξὺ τῶν πολὺ μεγάλων κομητῶν· ἐπανειλημμένως ἡ οὐρὰ του μέχρι τοῦδε δὲν ἐφθασε τὸ μῆκος τῶν 23 ἑκατομμυρίων χιλιομέτρων, καὶ δὲν εἶναι ἀδύνατον καὶ τῶρα νά συμβῇ τὸ αὐτό. Τοῦτο ὁμῶς δὲν σημαίνει βεβαίως καὶ ὅτι δυνάμεθα νά θεωρήσωμεν ὡς λίαν πιθανόν, ὅτι δὲν θὰ τὸ φθάσῃ κατὰ τὴν παροῦσαν ἐμφάνισιν· τούναντίον, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ μήκους τῆς οὐρᾶς, ἣν ἀνέπτυξε πρὸ τινος, πρέπει νά ἀναμείνωμεν, ὅτι, πιθανῶς, αὕτη θὰ ὑπερβῇ τὰ 23 ἑκατομμύρια χιλιομέτρων. Κατὰ τὴν 10 Φεβρουαρίου (ν) ἡ οὐρὰ τοῦ κομήτου, μετρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Barnard ἐν Ἀμερικῇ, εὐρέθη ἔχουσα μῆκος 8 ἑκατομμυρίων χιλιομέτρων ἢ κεφαλῆ αὐτοῦ συγχρόνως τότε εἶχε πλάτος 307.000 χιλιομέτρων, ἐνῶ κατὰ τὸν παρελλόντα Νοέμβριον τὸ πλάτος αὐτῆς ἦτο μόνον 20.000 χιλιομέτρων.

Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται βεβαίως, ὅτι ἡ οὐρὰ αὕτη θὰ ἀναπτυχθῇ ἀναλόγως ἢ καὶ ὅτι θὰ διατηρηθῇ ἀσφαλῶς, μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ προσεχοῦς Μαΐου, οὐδ' ὅτι θὰ φθάσῃ τότε μέχρι τῆς Γῆς, ἢ ὅτι ἡ Γῆ θὰ διέλθῃ τότε ὀλόκληρος ἐντὸς αὐτῆς· οὐδόπως παράδοξον οὐ μόνον νά μὴ ἀναπτυχθῇ περαιτέρω, ἀλλὰ καὶ νά ἐκλείψῃ ἐντελῶς κατὰ τὴν, μετὰ μίαν ἑβδομάδα,

διὰ τοῦ περιηλίου διάβασιν τοῦ κομήτου. Κατὰ τὸ 1759, ἡ οὐρὰ τοῦ κομήτου ἐσχηματίσθη κυρίως μετὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ περιηλίου· τὸ ἀντίθετον ὅμως συνέβη τῷ 1835, ὅτε ἡ οὐρὰ, ἣτις εἶχε μῆκος 20" - 30" τὸν Ὀκτώβριον, ἐξηφανίσθη ἐντελῶς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ κομήτου διὰ τοῦ περιηλίου. Ὁ κομήτης, ἐξερχόμενος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων τὸν Νοέμβριον, ἐνεφανίσθη ἄνευ οὐραῖς· βραδύτερον δέ, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν ἀπόστασιν τοῦ Ἄρεως, ἀνέπτυξε νέαν οὐρὰν, ὅπως διάφορον τῆς πρώτης. Καὶ ἤδη, περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου, ἦτοι ὀλίγον μετὰ τὴν διὰ τοῦ περιηλίου διάβασιν τοῦ κομήτου, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ κρινώμεν, ἐὰν καὶ τῶρα θὰ συμβῇ τὸ αὐτό¹.

Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ κομήτης ἀναπτύξῃ καὶ διατηρήσῃ μέχρι τοῦ Μαΐου οὐρὰν μεγάλην, οὐδόπως εἶναι βέβαιον, ὅτι θὰ διέλθῃ ἡ Γῆ διὰ μέσου αὐτῆς. Δυνατὸν νὰ διέλθωμεν ἄνωθεν ἢ κάτωθεν ἢτοι πρὸς Β. ἢ πρὸς Ν. τῆς οὐραῖς ταύτης· πρὸς τούτοις, δυνατὸν αὕτη, καίπερ ἱκανῶς μεγάλη, καμπτομένη ὡς σπάθη, νὰ μὴ ἐγγίσῃ ποσῶς τὴν Γῆν. Διότι δὲν εἶναι ἀκριβές, ὅτι ἡ διεύθυνσις τοῦ ἄξονος τῆς οὐραῖς ταυτίζεται ἀκριβῶς μετὰ τῆς ἀκτίνος, τῆς ἐνούσης τὸν Ἡλίον καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ κομήτου· σχεδὸν οὐδέποτε παρατηρεῖται τοιαύτη ἀκριβὴς σύμπτωσης. Ὁ ἄξων τῆς οὐραῖς, ὅστις κείται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιάς, εἶναι ἐν γένει καμπύλος καὶ στρέφει τὴν κυρτότητα αὐτοῦ πρὸς ὃ μέρος διευθύνεται ὁ κομήτης· ἐνίοτε μάλιστα ἡ διεύθυνσις τῆς οὐραῖς παραλλάσσει τόσον ἀπὸ σημείου εἰς ἄλλο, ὥστε τὸ σύνολον αὐτῆς παρουσιάζει μεγάλην καμπυλότητα· ὁ κομήτης π.χ., ὁ παρατηρηθεὶς ἐσχάτως διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ (1910 α), ὀλίγον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου, πρὸς δυσμὰς τοῦ ὀρίζοντος, ὡς καὶ ὁ τοῦ 1689 καὶ πολλοὶ ἄλλοι, εἶχον σχῆμα δαμασκηνῆς σπάθης.

Ἐν τούτοις, ἐὰν δὲν εἶναι βέβαιον, ὅτι πρόκειται ὄντως προσεχῶς νὰ διέλθωμεν διὰ μέσου τῆς οὐραῖς τοῦ κομήτου, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀπίθανον· ἀλλ' ἐν τῇ περιπτύσει ταύτῃ τί θὰ συμβῇ; Ἄλλοτε, καὶ μέχρι τῶν μέσων σχεδὸν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος

ἀκόμη, οἱ ἐπιστήμονες ἐφρόνουν, ὅτι ἡ σύγκρουσις κομήτου μετὰ τῆς Γῆς ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὰ καταστρεπτικώτερα ἀποτελέσματα διὰ τὸν πλανήτην ἡμῶν· κατὰ μὲν τὸν Lambert, θὰ εἶχομεν· παγκόσμιον κατακλυσμὸν ἐξ ὕδατος ἢ πυρός, θραύσιν εἰς τεμάχια καὶ μεταβολὴν εἰς κονιορτὸν τῆς Γῆς, ἐκτροχίασιν ἢ καὶ ἐκσφενδόνισιν αὐτῆς πέραν τοῦ Κρόνου, ἐνθα οὔτε οἱ ἄνθρωποι οὔτε τὰ λοιπὰ ζῆα θὰ ἠδύναντο νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὸ ψυχρὸς κτλ· κατὰ τὸν Laplace, θὰ συνέβαινε μετάθεσις τῶν θαλασσῶν ἐπὶ τῶν ἠπείρων καὶ καταστροφὴ ὁλοκλήρων εἰδῶν ζωῆς· κατὰ τὸν Maupertuis, θὰ ἐπήρχετο μετάθεσις τοῦ ἡμισφαιρίου εἰς τοὺς πόλους καὶ τῶν πόλων εἰς τὸν ἡμισφαιρίον κτλ. Τούτωντιον δὲ πάλιν ἄλλοι ἐπιστήμονες, ἐν οἷς καὶ ὁ Babinet, ὅστις ἐθεώρει τοὺς κομήτας, ὡς ὄρατὰ μηδενικά, ἐφρόνουν, ὅτι οὐδὲν ἔχομεν νὰ φοβηθῶμεν ἐκ τῶν ἀστρῶν τούτων! . . . .

Καὶ ἤδη ἐξ ὅλων τούτων τί πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὡς ἀκριβές; Διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν ἀσφαλῶς, ἔχομεν ἀνάγκην νὰ γνωρίζωμεν ἐν πρώτοις: Ὅποια ἡ φυσικὴ κατάστασις καὶ ἡ χημικὴ σύστασις τῶν κομητῶν; ἐκ τούτων κυρίως (πλὴν τῆς μάζης τοῦ κομήτου, τῆς ταχύτητος καὶ τῆς γωνίας τῆς συγκρούσεως τῶν δύο σωμάτων) ἐξαρτῶνται τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς τοιαύτης συγκρούσεως.

Περὶ τῆς φυσικῆς συστάσεως τῶν κομητῶν ὑπεστηρίχθησαν ἀνέκαθεν πολλὰ καὶ διάφορα ὑποθέσεις· ὁ πυρῆν αὐτῶν ἐθεωρήθη ἄλλοτε ὡς στερεός, ἄλλοτε ὡς ὑγρὸς καὶ ἄλλοτε ὡς ἀερίωδης. Ἡ ὑπὸ τοῦ διασήμεου ἕως ἀστρονόμου τοῦ Μιλάνου ἀνακάλυψις τῆς στενῆς σχέσεως, ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν κομητῶν καὶ τῶν σμηνῶν τῶν διαττόντων ἀστέρων, ἔρριψε πλούσιον φῶς ἐπὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῶν κομητῶν· δι' αὐτῆς ἀπὸ τῶν εἰκασίῶν καὶ τῶν ὑποθέσεων εἰσῆλθαμεν εἰς τὰ θετικὰ συμπεράσματα τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ λογισμοῦ. (1) Σκιαπαρέλλης, θεωρήσας τοὺς διαττόντας ὡς γράφοντας περὶ τὸν Ἡλίον ἐπιμηκεστάτας ἐλλείψεις, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα: ὅτι αἱ τροχιαὶ αὗται εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς τῶν κομητῶν, ὅτι κομηταὶ τινὲς συνδέονται τόσον στενῶς πρὸς τινὰ σμήνη μετεώρων, ὥστε γράφουσι σχεδὸν τὰς αὐτὰς τροχιάς μετ' αὐτῶν καὶ τέλος, ὅτι τὰ σμήνη τῶν διαττόντων προέρχονται, πιθανώτατα, ἐκ διαλύσεως τῆς ὕλης τῶν κομητῶν. Ἰπο-

¹ Κατὰ τὰς τελευταίας παρατηρήσεις τὰς γενομένας ἐν Ἀθήναις ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν διὰ τοῦ περιηλίου διάβασιν τοῦ κομήτου, οὗτος διατηρεῖ εἰσέτι τὴν οὐρὰν του· ἀγνωστον τί θὰ συμβῇ βραδύτερον.

λογίσας τὰ στοιχεῖα τῆς τροχιάς τοῦ σμήνου τῶν *Περσειδῶν*, (τῶν διαττόντων τοῦ Αὐγούστου) παρατήρησεν, ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ μεγάλου κομήτου τοῦ 1862 τοῦ *Tuttle*, ἤτοι ὅτι τὸ σμῆνος τῶν *Περσειδῶν* κινεῖται ἐπὶ τῆς αὐτῆς τροχιάς, ἐφ' ἧς καὶ ὁ κομήτης οὗτος βραδύτερον εὐρέθη, ὅτι καὶ ἄλλα γνωστὰ περιοδικὰ σμήνη διαττόντων ἀστέρων γράφουσι τὰς αὐτὰς τροχιάς μετὰ γνωστῶν κομητῶν, π. χ. οἱ *Λεοντίδαι* (οἱ διάττοντες τοῦ Νοεμβρίου) ἔχουσι τοιαύτην στενὴν σχέσιν μετὰ τοῦ κομήτου τοῦ *Tempel*, οἱ *Λυρίδαι* (οἱ διάττοντες τοῦ Ἀπριλίου) μετὰ τοῦ κομήτου τοῦ 1861, καὶ τινες ἄλλοι ἀκόμη μετ' ἄλλων γνωστῶν κομητῶν.

Κατὰ τὸ 1877, ἀνεμένετο ἡ ἐπάνοδος ἑνὸς τῶν τμημάτων τοῦ κομήτου τοῦ *Βιέλα*, ὅστις δὲν εἶχε παρατηρηθῆ ἀπὸ τοῦ 1852· ἀντ' αὐτοῦ ἔμως παρατηρήθη τὴν νύκτα τῆς 27-28 Νοεμβρίου, ὅτε ἡ Γῆ διέρχεται ἐτησίως διὰ τῆς τροχιάς τοῦ κομήτου τούτου, βαρῦτα βροχὴ διαττόντων ἀστέρων, ἧν ἡ τροχία συνέπιπτε μετὰ τῆς τοῦ κομήτου τοῦ *Βιέλα*. Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρήθη καὶ κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1886, διερχομένης τῆς Γῆς διὰ τῆς τροχιάς τοῦ κομήτου τούτου. Μέχρι τοῦδε δὲ δὲν κατωρθώθη πλέον νὰ παρατηρηθῆ ὁ κομήτης τοῦ *Βιέλα*, ἂν καὶ παρήλθον ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐμφανίσεώς του ὀκτὼ περίοδοι αὐτοῦ¹.

Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι οὐδεμίαν πλέον δύναται νὰ ὑφίσταται ἀμφιβολία περὶ τῆς στενῆς σχέσεως, ἣτις ὑπάρχει μετὰ τῶν κομητῶν καὶ τῶν διαττόντων ἀστέρων· τὰ ἀνωτέρω τοῦλάχιστον περιοδικὰ σμήνη τῶν διαττόντων εἶναι προῖον διαλύσεως κομητῶν, συνεπεία τῆς ἰσχυρᾶς ἔλξεως τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν μεγάλων πλανητῶν, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ *Σκιαπαρέλλη* ἢ καὶ ἀποτέλεσμα ἐκρήξεως τῆς ὕλης τοῦ πυρήνος αὐτῶν, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ *Bredikhine*. Πράγματι, οἱ κομήται, ἐρχόμενοι πλησίον τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν μεγάλων πλανητῶν, ὑπόκεινται εἰς παρέλξεις καὶ ἄλλας ἀγνώστους ἐνεργείας, αἵτινες τείνουσι νὰ διαλύσωσιν ἢ διασπάσωσιν αὐτοὺς εἰς τεμάχια· καὶ ἐπειδὴ ἡ

¹ Καθ' ἃ ἐδαίξαμεν ἄλλοτε, ὁ κομήτης τοῦ *Βιέλα* ἐξακολουθεῖ, ἀπὸ χιλίων καὶ πλέον ἐτῶν, νὰ διαλύηται, πιθανότατα, κατὰ τὴν περὶ καταγωγῆς τῶν μετεωρικῶν ρευμάτων θεωρίαν τοῦ *Σκιαπαρέλλη*. (*Annales de l'Observatoire d'Athènes* t. II. p. 11, 1899).

ἀμοιβαία ἔλξις αὐτῶν εἶναι εἰς ἄκρον ἀσθενείας, χιωρίζονται ἐνίοτε εἰς μέρη, ὡς συνέβη εἰς τὸν κομήτην τοῦ *Βιέλα* τῆ 1846, εἰς τὸν μέγαν κομήτην τοῦ 1882, εἰς τὸν κομήτην τοῦ *Brooks* τῆ 1889, καὶ πολλοὺς ἄλλους ἄλλοτε.

Ὅθεν τὰ περιοδικὰ ταῦτα, τοῦλάχιστον, σμήνη τῶν διαττόντων ἀστέρων εἶναι τμήματα κομητῶν· ἐκ τῆς φυσικῆς δὲ καταστάσεως τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν τῆς μάζης τῶν κομητῶν. Ἀλλὰ τί εἶναι οἱ διάττοντες; (οἱ διάττοντες εἶναι μικρὰ σκοτεινὰ σωματῖα, τὰ ὅποια, κινούμενα μετὰ μεγάλης ταχύτητος εἰς τὸ διάστημα καὶ συναντῶντα τὴν Γῆν, εἰσδύουσιν ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας αὐτῆς, ἐνθα τρίβονται ἰσχυρῶς καὶ, συνεπῶς, θερμαίνονται πολὺ καὶ ἀναφλέγονται· μέρος τῆς ῥύμης των μεταμορφοῦται εἰς θερμότητα, ἱκανὴν νὰ καταστήσῃ διάπυρον καὶ νὰ τήξῃ τὴν ὕλην, ἐξ ἧς σύγκεινται. Ἡ μάζα καὶ, συνεπῶς, τὸ βάρος τῶν σωματῶν τούτων εἶναι ἐλάχιστα· κατὰ τὰς φωτομετρικὰς παρατηρήσεις τῶν *Newcomb* καὶ *Harkness*, ἡ μάζα τῶν πλείστων διαττόντων βαρύνει ὀλιγώτερον ἑνὸς κόκκου ἢ τῶν *Uranii*, ἢ δὲ τοῦ μεγίστου εἶναι μικροτέρα τῶν τῶν γράμμων. Ἐντεῦθεν συνάγεται, ὅτι οἱ κομήται, συμφύωνως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ καθηγητοῦ *Νεύτωνα*, εἶναι κωνιορτιῶδες νέφος ἀποτελούμενον ἐκ μικρῶν τοιούτων σωματῶν, εἰς μεγάλας σχετικῶς ἀποστάσεις, (ἑκατοντάδας τινὰς ἰσως μέτρων) ἀπ' ἀλλήλων εὐρισκομένων· ἕκαστον τῶν σωματῶν τούτων περιβάλλεται ὑπὸ ἀερίων, κατὰ μέγα μέρος ὑδρογονανθράκων, ἀτίνων, δι' ἠλεκτρικῶν πιθανῶς ἐκκενώσεων ἢ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν φωτοπαραγωγικῆς τινος ἐνεργείας τοῦ Ἡλίου ἰσως, καθίστανται φωτεινά.

Ἡ μετεωρικὴ αὕτη σύστασις τῶν κομητῶν, ἣτις ἐπικρατεῖ ἤδη ἐντελῶς ἐν τῇ Ἰσπιστήμη, ἐπιβάλλεται οὐ μόνον ὑπὸ τῆς ἀναμφισβητήτου πλέον στενῆς σχέσεως τῶν κομητῶν πρὸς τοὺς διάττοντας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐπίσης βεβαίων φαινομένων. Οὕτως, ἄνευ αὐτῆς εἶναι δύσκολος ἡ ἐξήγησις τῆς ἀνευ αἰσθητῆς ἐλαττώσεως τῆς λαμπρότητος καὶ ἀνευ διαλλάσεως διαβάσεως τοῦ φωτός τῶν διὰ μέσου τῶν κομητῶν παρατηρηθέντων ἀστέρων· ἂν οἱ κομήται συνίσταντο ἐξ ἀεριούδους συνεχοῦς μάζης, ἢ διάθλασις καὶ ἡ ἀπορρόφησις τοῦ φωτός, διὰ μέσου αὐτῶν,

θά ἦσαν λίαν αἰσθηταί¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ χημικὴ σύστασις τῶν διαττόντων φαίνεται συμφωνοῦσα πρὸς τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν· τὸ φάσμα αὐτῶν εὐρέθη, ὅτι περιέχει, ὡς τὸ τῶν κομητῶν, γραμμὰς τοῦ νατρίου καί, πιθανῶς, τοῦ μαγνησίου μετὰ τινῶν ἄλλων γραμμῶν.

Ὅθεν οἱ κομηταὶ εἶναι νέφη, ἀποτελούμενα ἐκ σωματίων στερεῶν, ὧν τὸ μέγεθος ποικίλλει ἀπὸ τῶν ἐλάχιστων κόκκων τοῦ κονιορτοῦ μέχρις ὀρίου τινός· ἐκ τῶν σωματίων δὲ τούτων τὰ μικρότερα βεβαίως εἶναι ἐκεῖνα, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται αἱ οὐραὶ τῶν κομητῶν. Ὁ σχηματισμὸς τῶν οὐρῶν τούτων ὑπῆρξε καὶ εἶναι εἰσέτι ἐν τῶν σκοτεινῶν προβλημάτων τῆς Ἀστρονομίας· δὲν ὑπάρχει ὁμοῦς οὐδεμία ἀμφιβολία, συνεπεὶα τῆς σταθερᾶς διευθύνσεως αὐτῶν, ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἥλιον, ὅτι αὐταὶ σχηματίζονται διὰ τῆς ἀποσπάσεως μικρῶν, ἐλάχιστων σωματίων ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ κομήτου ὑπὸ ὠστικῆς τινος δυνάμεως, πηγάζουσας ἐκ τοῦ ἥλιου. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἤδη θεωρίαν, ἡ ὠστικὴ αὕτη ἐνέργεια ὀφείλεται εἰς τὴν ἡσιν, ἣν ἐπιφέρουσιν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες κατὰ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν σωματίων, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται οἱ κομηταί. Ἀλλ' ἡ ὠστικὴ αὕτη ἐνέργεια, ἣτις εἶναι ἀνάλογος τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑπ' αὐτῆς ὄλουμένων σωματίων, εἶναι ἐλάχιστη· ὅθεν, ἵνα ὑπερισχύσῃ τῆς ἔλξεως, ἣτις εἶναι ἀνάλογος τῆς μάζης, καὶ ἀποσπάσῃ τὰ σωματῖα ταῦτα τῆς ἐλκτικῆς ἐνεργείας τῆς κεφαλῆς τοῦ κομήτου, πρέπει ταῦτα νὰ εἶναι ἐλάχιστα καὶ ἐλαφρότατα. Αἱ οὐραὶ λοιπὸν τῶν κομητῶν, ἐὰν δὲν συνίστανται ἀποκλειστικῶς ἐξ ἀερμωδῶν μορίων, εἰς μεγάλας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις εὐρισκομένων, ὡς φρονοῦσιν τινες, θὰ ἀποτελοῦνται ἐξ ἀραιοτάτου κονιορτοῦ.

Ποῖον δύναται νὰ εἶναι λοιπὸν τὸ μηχανικὸν ἀποτέλεσμα τῆς διαβάσεως τῆς Γῆς διὰ μέσου τῆς οὐρᾶς ἐνός κομήτου; Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συγκρούσεως ταύτης ἐξαρτᾶται προφανῶς ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς μάζης τῶν σωματίων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖ-

¹ Προσφάτως ἀκόμη, τὴν 5 Δεκεμβρίου 1909 (v), ὁ Archenhold ἐν Βερολίῳ παρετήρησε τὴν διάβασιν τοῦ κομήτου τοῦ Halley πρὸ μικροῦ τινος ἀπλανοῦς, ὅστις ἐκαλύφθη ἐντελῶς ὑπ' αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἐλαττωθῇ ποσῶς ἢ λαμπρότης ἢ μεταβληθῇ τὸ χρῶμα αὐτοῦ.

ται ἡ οὐρά: ἐὰν τὰ σωματῖα ταῦτα ἦσαν στερεὰ καὶ σχετικῶς μεγάλα, θὰ ἐπῆρχετο βομβαρδισμὸς τῆς Γῆς ὑπὸ βολίδων καὶ ἀερολίθων, ἔχων σπουδαιότητα ἀνάλογον πρὸς τὸ πλῆθος, τὸ μέγεθος καὶ τὸ βάρος τῶν μετεωριτῶν τούτων· ἀλλὰ τοῦτο, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, φαίνεται ὅλως ἀπίθανον ἢ, ἔτι ἀκριβέστερον, ἀδύνατον. Ἐὰν, τοῦναντίον, τὰ σωματῖα ταῦτα, ὡς φαίνεται βέβαιον, εἶναι μικρά, τὸ παλὸν ὡς κόκκοι ἄμμου, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι τὸ τερπνὸν θέαμα μιᾶς ἡραιᾶς βροχῆς διαττόντων ἀστέρων ἢ, τοῦθ' ὅπερ πιθανώτερον, ἀπλῶς ὀπτικὸν τι φαινόμενον, ἀνάλογον πρὸς φωσφορισμὸν ἢ ἔκτακτον λυκόφως¹.

Διήλθομεν ἄρα γε ἄλλοτέ ποτε μέχρι τοῦδε διὰ μέσου τῆς οὐρᾶς κομήτου; Ἄγνοῦν, ἀλλὰ δὲν ἀμφιβάλλω ποσῶς. Φαίνεται πιθανόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιον, ὅτι τὴν 30 Ἰουνίου (v) 1861 ἡ Γῆ διήλθε διὰ τῆς οὐρᾶς τοῦ μεγάλου κομήτου τοῦ ἔτους ἐκείνου. Ὁ Ἀγγλὸς ἀστρονόμος Hippel παρετήρησε τότε εἰς τὸν οὐρανὸν ἀμυδρὰν φωσφορίζουσαν λάμψιν, ἡ δὲ Γαλλοὶ κίτρινόχρουν φωτισμὸν τοῦ οὐρανοῦ θόλου, ἀνάλογον πρὸς τὸν τοῦ λυκαυγοῦς, ἂν καὶ ὁ ἥλιος ἦτο ἀνωθεν τοῦ ὀρίζοντος. Ἀλλ' ἐὰν δὲν γνωρίζωμεν ἠρισμένως, ὅτι ἡ Γῆ διήλθε ποτε

¹ Ὁ Bredikhine, κατόπιν τῶν σπουδαίων αἰτιῶν ἐρευνῶν ἐπὶ τῶν κομητικῶν οὐρῶν, μελετήσας καὶ τὸ ζήτημα τῶν σιμῶν τῶν διαττόντων ἀστέρων, ἀπέδωκε τὴν καταγεγραμμένην αὐτῶν εἰς τὰς ἀνομίλους οὐρᾶς τῶν κομητῶν. Αἱ ἀνώμαλοι αὗται οὐραὶ, ἑστραμμέναι πρὸς τὸν ἥλιον, ἀποτελοῦνται ἐκ σωματίων σχετικῶς βαρύτερων τοῦ ἄερος, ὅπως παρασυρθῶσιν ὑπὸ τῆς ἀσθενοῦς ὠστικῆς δυνάμεως τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν κανονικῶν οὐρῶν. Ὅθεν, ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι τὰ μετεωρικά σιμῶν, ἐξ ὧν παράγονται οἱ διὰττοντες, προέρχονται ἐν μέρει μὲν ἐκ διαλύσεως τῆς μάζης τῶν κομητῶν κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Σκιαπαρέλλη, ἐν μέρει δὲ ἐκ πυρηνικῶν ἐκρήξεων κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Bredikhine, ὡς φαίνεται πιθανόν (*Annales de l'Observatoire d'Athènes*, t. II, p. 11, 1899), δύναμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὰ μόρια τῶν κανονικῶν οὐρῶν τῶν κομητῶν εἶναι ἔτι μικρότερα καὶ ἐλαφρότερα τῶν μικρῶν στερεῶν κόκκων, ἐξ ὧν προέρχονται οἱ διὰττοντες. Τοῦτου ἕνεκα, εἶναι πιθανώτερον νὰ παρατηρήσωμεν πλείονας διὰττοντας ἢ καὶ βροχὴν κλουσίων τοιαύτων, μετεώρων, οὐχὶ ὅταν θὰ διέλθομεν διὰ μέσου τῆς οὐρᾶς τοῦ κομήτου, ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου (π), ὅταν, εὐρισκόμενοι πλησίον τῆς τροχιάς τοῦ κομήτου, εἶναι πιθανόν νὰ συναντήσωμεν τμήματα τῆς μάζης αὐτοῦ, τὰ ὅποια ἀποσπασθέντα τῆς κεφαλῆς του, διασπάρησαν περὶ τὸν ὄριον του.

διὰ τῆς οὐρᾶς τοιοῦτου ἄστρου, εἶναι ὁμῶς βέβαιον, ὅτι διερχόμεθα τακτικῶς, καὶ πολλάκις μάλιστα κατ' ἔτος, διὰ μέσου κοσμικῶν νεφῶν, τὰ ὅποια, εἰάν δὲν εἶναι πάντα τεμάχια προελθόντα ἐκ διαλύσεως ἢ ἐκρήξεως κομητῶν, εἶναι ἀναμφισβότως μᾶζαι τῆς αὐτῆς συστάσεως. Διότι τί ἄλλο εἶναι αἱ κατ' ἔτος πολλάκις παρατηρούμεναι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πλούσιαι, βροχαὶ διαττόντων ἀστέρων ἢ διαβάσεις τῆς Γῆς διὰ μέσου τοιούτων κομητικῶν μαζῶν, ἐπὶ ἡμέρας καὶ ἑβδομάδας ἐνίοτε; Καὶ ἀφοῦ οὐδέποτε διήλθομεν οὐδ' ἐφαντάσθημεν κἄν ὅτι διερχόμεθα κίνδυνόν τινα ἐκ τῶν συγκρούσεων τούτων, διατί θὰ ἐφοβούμεθα τὴν δυνατὴν μὲν. πιθανὴν ἴσως, οὐχὶ δὲ καὶ βεβαίαν τοῦ προσεχοῦς Μαΐου μετὰ τῆς οὐρᾶς τοῦ κομήτου τοῦ Halley;

Καὶ τὰ δηλητηριώδη ἀέρια τῆς μάζης τῶν κομητῶν, περὶ τῶν ὁποίων τόσος γίνεται λόγος ἀπὸ τινος; Ἴὰ ἀέρια ταῦτα βεβαίως ὑπάρχουσιν εἰς τοὺς κομήτας, ἀφοῦ τὰ δεικνύει τὸ φασματοσκόπιον ἄλλὰ ποῖα ἢ ἐν τῇ κομήτῃ ποσότης των, ποῖα ἢ ἐν τῇ οὐρᾷ ἀναλογία των, καὶ πόσον μέρος ἐξ αὐτῶν λαμβάνει, κατὰ τὴν διάβασιν, ἢ γῆϊνῃ ἀτμόσφαιρα; Ἡ φασματικὴ ἀνάλυσις ἀποκαλύπτουσα τὴν ὑπαρξίν χημικοῦ τινος στοιχείου εἰς τὸν πυρήνα τοῦ κομήτου, δὲν δύναται νὰ μᾶς πληροφορήσῃ καὶ περὶ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ δείξῃ ἐν ποῖα ἀναλογία ὑπάρχει τοῦτο ἐν τῇ οὐρᾷ του· ἔνεκα τῆς ἀμυδρότητος τοῦ φωτὸς τῶν κομητῶν, αἱ φασματικαὶ τῶν ἀστρῶν τούτων ἔρευναι μόνον ἐπὶ τοῦ πυρήνος αὐτῶν περιορίζονται εἰσέτι. Ἀλλὰ, περὶ τῆς χημικῆς τῶν κομητῶν ἐπιδράσεως προκειμένου, ἀρκεῖ τὸ γεγονός, ὅτι πολλάκις διὰ κομητικῶν μαζῶν διελθόντες οὐδὲν οὐδέποτε ἐπάλλομεν ἢ κἄν ἠσθάνθημεν, διὰ νὰ πεισθῶμεν, ὅτι αὐταὶ εἶναι ὅλως ἀκίνδυνοι ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην καὶ, συνεπῶς, ὅτι καὶ τῆρα οὐδένα διατρέχομεν ἐκ τῶν χημικῶν στοιχείων τοῦ κομήτου κίνδυνον· εἰς τὴν Ἐπιστήμην δὲ μόνον ἀπόκειται νὰ ἐξετάσῃ, εἰάν ἔνεκα τῆς ἀραιότητος τῆς οὐρᾶς, τῆς μικρᾶς ποσότητος τῶν ἀερίων τούτων ἐν αὐτῇ, τῆς σχετικῶς μεγάλῃς ὑπεροχῆς τῆς πυκνότητος τῆς ἡμετέρας ἀτμοσφαιρας, τῆς μεγάλῃς ταχύτητος, ἢ ὀλιγονδῆποτε ἄλλων φυσικῶν ἢ χημικῶν λόγων, τὰ ἀέρια ταῦτα εἶναι ἢ καθίστανται ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ ἡμῶν ἀβλαβῆ.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΩΣ ΖΩΣΑ ΔΥΝΑΜΙΣ¹

ΥΠΟ

ΟΥΛΕΡΙΧΟΥ ΦΟΝ ΒΙΛΑΜΟΒΙΤΖ - ΜΕΛΛΕΝΔΟΥΦ

Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,

Ἦδη ἐν τοῖς λόγοις, δι' ἧν ἐνταῦθα πρὸ μικροῦ προσηγορεύθη, ἐδηλώθη, ὅτι ἐγὼ περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι νὰ ἀποδείξω πρὸ τοῦ κόσμου καὶ νὰ καταστήσω εἰς αὐτὸν συνειδητόν, ὅτι διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν σπουδῶν γεννᾶται ἀπανταχοῦ τὸ συναίσθημα κοινοῦ τινος συνδέσμου καὶ κοινῆς τινος θρησκείας. Καὶ ὁ φίλος μου κ. φόν Ἄρνιμι ἐμνημιόνησεν, ὅτι

¹ Τὸν παρόντα λόγον, οὗ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν δημοσιεύσαμεν, ἐξεφώνησεν ὁ περικλεῆς ἀνὴρ ἐν Πιέννη τῇ 27ῃ Μαρτίου 1910 ἐν τῇ «Συλλογῇ τῶν φίλων τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ Γυμνασίου». Ἡ μόνον τὰ κατὰ μέρος ἄδράδιαν διανοήματα τοῦ λόγου, τὰ τε φιλολογικὰ καὶ τὰ παιδαγωγικὰ, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικὸν θέμα, ὅπερ ὑπὲρ αὐτὰ ἀναφίνεται, δεικνύουσι τὸ εὐρὺ καὶ διεσδυτικὸν πνεῦμα καὶ τὸ πολυμερές τῆς φιλολογικῆς μορφώσεως τοῦ ἐπιφανεστάτου φιλολόγου. Ὁ ἀναγνώστης, καὶ εἴ μὴ ὁ ἔμπειρος τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, θὰ πεισθῇ πολλαχοῦ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως, ὅτι ὁ μεταφράσας εὐρέθη πολλάκις πρὸ χαλεπωτάτου ἔργου διὰ τὸ ἐν πολλοῖς θουκυδίδειον ἕφος τοῦ ἀνδρός, ἐκφράζοντος πρὸ ἀνεπτυγμένου κοινοῦ συντόμως καὶ πολλάκις μετὰ λογίας, οἷτως εἰπεῖν, ἀσαφείας τὰ διανοήματα του. Σημειωτέον, ὅτι ὁ λόγος οὗτος ἀπηγγέθη εὐθερῶς, ὡς ὁμιλεῖ συνήθως ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος καθηγητῆς, σταυρογραφηθεὶς δὲ δημοσιεύθη ἐν ταῖς «Mitteilungen des Vereins der Freunde des humanistischen Gymnasiums in Wien» (8 Heft 1909), ἀλλὰ πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἐπεθεώρησεν ὁ Βιλαμόβιτς μίαν διόρθωσιν.

Οἱ Ἕλληνες θίαθὰ ἀναγνώσασιν τὸν λόγον τοῦτον μετ' ἰδιαιτέρας χαρᾶς καὶ νῆας θὰ λάθωσιν ἀφορμὰς πρὸς ἐπιμελεστέραν καὶ λογικωτέραν θεράπειαν τῆς κλασσικῆς παιδείας, δι' ἧς εὐτυχῶς κατ' ἀνάγκην τὸ ἡμέτερον ἔθνος παιδεύεται. Ἀλλὰ πλὴν τούτου θὰ λάθωμεν καὶ νῆας ἀφορμὰς ἐθγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἐπιφανῆ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἱεροφάντην, καθ' οὗ πρὸ μικροῦ κατεξανέστησάν τινος τὴν παρ' ἡμῶν, διότι ἐτόλμησε νὰ εἰπῇ εὐθερῶς γνώμης του περὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ἐν Βερολίνῳ, κατὰ Μάρτιον 1910.

I. E. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

και ο κόσμος ανταπεκρίθη επικυρών την πίστιν ταύτην, και δὴ κατὰ τρόπον ἀνώτερον πάσης προσδοκίας μου. Ἐγὼ αὐτός, ὅστις κληθεὶς ὑπ' ὑμῶν προσῆλθον ἐνταῦθα, ὠμίλησα τὴν προηγουμένην μόλις ἑβδομάδα ἐν τοῖς ἀπομεμακρυσμένοις τέλμασι τῆς Φρεισίας πρὸ τῶν φοιτητῶν, οἵτινες μὲ προσεκάλεσαν εἰς Γρονίγγην.

Δὲν παρῆλθεν ἀκόμη ἔτος, ἀφ' οὗτου ἔσχον τὴν τιμὴν και τὴν μεγάλην χαρὰν νὰ ὀμιλήσω ἐν τῇ σεμνοτάτῃ ἢ ὠραιότατῃ ἢ και ἀμφοτέρω, τόπῳ, ὅστις ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τὰς σπουδὰς ὑπάρχει, ἐννοῶ τὴν Ὁξφόρδην. Χθὲς ἀκόμη ἀπήντησα εἰς ἐπιστολὴν Σκώτου τινός, ὃν οὐδέποτε εἶδον, ἐν ἑλληνικοῖς στιχοῖς, και οὐ πρὸ μακροῦ χρόνου ἔλαβον τὴν φωτογραφίαν ἑλληνικοῦ θεάτρου, ὃπερ ἀνηγέρθη ἐν τοῖς παναρχαίοις δάσει τῆς Καλιφορνίας, οὐχὶ μακρὰν τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου, πρὸς παράστασιν ἑλληνικοῦ τινος δράματος ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἀλλὰ, κυρταὶ και κύριοι, ἐρωτᾶται, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποδείξῃ τις πρῶτον, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ζῆ ἡς βάσει τοῦ ἡμετέρου παγκοσμίου πολιτισμοῦ και οὐ μόνον ζῆ ἀλλὰ και ἐμπνέει και ζωὴν; Οὐχί, ἀλλὰ ἄς ἔχωμεν τοῦτο νῦν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὡς βάσιν τῆς παρούσης ἐπισκοπήσεως ἡμῶν.

Ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἐνταῦθα, σκοπὸς ὅστις εἰς πολλοὺς τῶν πεπολιτισμένων λαῶν εἶναι κοινὸς πρὸς τὸν ὑμέτερον Σύλλογον, συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐξεύρωμεν παιδεύσιν τινα τῆς νεότητος, ἣτις νὰ ἔχη και νὰ διαφυλάττῃ ἡς χαρακτηριστικὸν τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥς ἀνευ δὲν εἶναι δυνατὴ ἀληθῆς κατανόησις αὐτοῦ. "Ὅλοι οἱ λαοί, και οἱ νεώτατοι αὐτῶν ἐν τοῖς πρῶτοις, συναισθάνονται τὴν ἀνάγκην ταύτην." Ἄς μὴ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες εὐρίσκονται ἐν τῇ εὐτυχῇ θέσει νὰ ἔχωσι παλαιὰς κληρονομίας, θὰ παρήκμαζον μέχρι τοσούτου, ἵσπε τὰς κληρονομίας ταύτας νὰ ἐγκαταλίπωσιν, ἵνα ἀντ' αὐτῶν ἀναλάβωσιν αὐτὰς ἄλλοι, ἴσως οἱ Ἰάπωνες. Ἀλλὰ και δὲν πράττομεν τοῦτο, ἵνα κατέχωμεν προνόμιόν τι. Ἡμεῖς, ἡμεῖς οἵτινες ἀσχολούμεθα περὶ τοὺς Ἑλληνας, θὰ ὦμεν οἱ τελευταῖοι, οἵτινες τὴν ἀξίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν θὰ θελήσωμεν νὰ παραβλέψωμεν.

Ἐπιτρέπομεν εἰς πᾶσαν παιδεύσιν, ἣτις διὰ σοβαρᾶς ἐργασίας

και διὰ βαθείας ἐσωτερικῆς κατανόησεως πράγματός τινος ἀνυφοῖ τὸν νέον εἰς ἀνωτέραν τινὰ σφαῖραν, νὰ ἔχη ἰδίαν ὁδὸν και ἴδιον σκοπὸν. Θέλομεν μόνον νὰ διαφυλάξωμεν και εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν ἐπιστήμην τὸ δικαίωμα τοῦτο. Εἶναι τελεία παραγνίωσις τὸ νὰ νομίζῃ τις, ὅτι ἡμεῖς θέλομεν νὰ κρατήσωμεν τὸ ὑφιστάμενον διότι ὀφίσταται. Ἴδὲν ὁ δρόμος οὗτος δὲν ὑπῆρχεν ἐν τινι σχολείῳ, θὰ ἀπηγοῦμεν νὰ δημιουργηθῇ νέον τοιοῦτο σχολεῖον.

Πρὸ 100 ἐτῶν ἔδρασαν ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα, νέα ἐν πολλοῖς δημιουργοῦντες, μεγάλοι ἄνδρες, καιπερ βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων. Δυνάμεθα παρρουντικῶς νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡμεῖς σήμερον εὐρισκόμεθα ἐν καλυτέρῃ θέσει ἡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν και τὴν ἀξίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡς βάσει τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, ἢ ἐκεῖνοι, διότι εἰργασθημεν περὶ τὰ πράγματα ταῦτα ἕνα ἔτι αἰῶνα, πάντες δὲ οἱ λαοὶ ἀπέβλεπον μὲν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἀλλ' ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν κλίσιν, ἔστω και ἂν ἐν συνειδήσει ἐπεδίωκον μόνον ἰδίους ἑθνικοὺς σκοποὺς. Διότι πάντες ἔτεινον πρὸς πολιτισμὸν, και ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἶχε προβληθῆ ἡς παγκόσμιος και παράδειγμα πολιτισμοῦ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀκριβῶς, διότι πάντες ἡμεῖς ἐχόμεθα στερρῶς τοῦ ἰδίου ἕκαστος ἑθνικοῦ πολιτισμοῦ, και εἰς ἕκαστον ἔθνος εὐχόμεθα ἵνα ἀναπτύσσῃται ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς ἰδίοις χαρίσμασι, διότι ἡμεῖς ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρελάβομεν τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας, ἀκριβῶς διὰ τοῦτο κατανοοῦμεν, ὅτι ὑπὲρ πάντας τοὺς πολιτισμοὺς πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κοινότης τις, και πρὸς τὴν κοινότητα ταύτην παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν βάσιν ὁ Ἑλληνισμὸς.

Δὲν δυνάμεθα πρὸς τοῦτο νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Ἡ ἱστορία δὲν ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς τοῦτο. Ἰνωρίζομεν τινα ἀξίαν εἶχεν ἡ λατινικὴ γλῶσσα και ποίαν ἀξίαν ἀκόμη διαφυλάττει. Αὕτη μόνη διεφύλαξεν εἰς τὴν Δύσιν τὸν πολιτισμὸν, ὅτε τὸ παγκόσμιον Κράτος κατελύθη, και εἶναι βλασφημία τὸ νὰ καλῆ τις τὴν λατινικὴν γλῶσσαν νεκράν, ἀφοῦ αὕτη εἶναι ἡ ζῶσα γλῶσσα τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἦτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ δοχεῖον, ἐν ᾗ διετηρήθη ὁ πολιτισμὸς. Ἴδὲν ἡθέλομεν νὰ λάβωμεν μόνον τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, θὰ ἀπεξενούμεθα τῆς Ἀνα-

τολής και τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ αὐτῆς. Δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζωμεν, ὅτι ἡ μετάβασις εἰς τὸν μέγαν Βυζαντιακὸν καὶ Ἀσιατικὸν καὶ Σλαυικὸν ἐκπολιτιστικὸν κόσμον δὲν συνέβη διὰ τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς. Δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζωμεν, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι Ἑλληνικὸν καὶ οἱ μεγάλοι πνευματικοὶ θησαυροὶ, τοὺς ὁποίους οἱ Ἰουδαῖοι ἐδώρησαν εἰς τὸν κόσμον, τότε μόνον προσέλαβον ζωὴν, ὅτε ἐνεδύθησαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔνδυμα. Ἡ διαφορὰ εἶναι καταφανής. Εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν μετεφράσθη τὸ πρῶτον ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὑπὸ Χριστιανῶν τὸνναντίον ἡ μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα εἶναι κτύπημα, τὸ ὁποῖον κατέφευγεν ὁ Ἰουδαϊσμός κατὰ τῆς ἰδίᾳς πνευματικῆς ἀναπτύξεώς του ἐντὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις ἦτο ἱκανῶς μέγας, ὥστε νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν ξένην ταύτην θρησκείαν καὶ τὸν ξένον τοῦτον πολιτισμὸν. Ὁμολογοῦντες λοιπὸν καὶ ἀναγνωρίζοντες, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἐγένετο ἡ βᾶσις καὶ τοῦ καθόλου πολιτισμοῦ καὶ τῶν καθ' ἕκαστον πολιτισμῶν, οἵτινες ἀνεπτύχθησαν ἀφ' ὅτου ὁ Αἰνείας ἀπεδιβάσθη παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἰθιέρεως, ἀποδεχόμενοι καὶ ἐγκρίνοντες εἴτα ἐλευθέρως τὴν αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου πάσης ἐθνικῆς ἐξελίξεως — πρέπει ἀκόμη προβαίνοντες περαιτέρω νὰ εἴπωμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐθνικὴ τις φιλολογία, ἐξ ἧς δὲν θὰ ἐμάνθανέ τις τι πρὸς κατανόησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθὼς δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνθρωπίνη τις ἀσχολία ἢ ἐπιστημονικὴ ἐργασία ἢ τοῦ πρακτικοῦ βίου ἔργον, τῶν ὁποίων νὰ μὴ ἔχῃ ποτὲ ὁ Φιλολόγος ἀνάγκην πρὸς κατανόησιν τῶν Ἑλλήνων, περὶ οὗς ἀσχολεῖται — ἐὰν λοιπὸν ταῦτα πάντα συνιδώμεν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα ἱκανῶς ἐλεύθεροι, ἵνα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους εὐχαρίστως ἐπιτρέπωμεν νὰ ᾧσιν ἐλεύθεροι, ἀλλὰ δικαιοῦμεθα ὅμως νὰ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς ἀξιώσεις διὰ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην.

Ἀλλὰ ὡς ἐπισκοπήσωμεν τὸν Ἑλληνισμὸν, ἐὰν ἀπεδείχθη ζῶν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πολιτισμοῦ, διότι ἀπαξ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξηφανίσθη, καὶ ἐὰν κατὰ τὴν ἀνάστασίν του ἐχρησίμευσεν ὡς ἔρεισμα τῶν ἐθνικῶν πολιτισμῶν. Πρῶτον λοιπὸν κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶχε ἐν τῇ Δύσει ὡς γλῶσσα σχεδὸν λησιμονηθῆ, διαγιγνώσκομεν ὅτι πάντοτε (καὶ

ἐν τῇ πόλει, ἐν ἣ διδάσκει ὁ Wickoff, ἔχει τις πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ἀλλαχοῦ ἀνάγκην νὰ ὑποδείξῃ τοῦτο) ἐπὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ πεδίου μετεβιβάζετο ἀνεπαισθῆτως καὶ διαρκῶς ἡ καρποφόρος ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τὴν Δύσιν. Τοῦτου ἀντιλαμβάνεται ἡ ἐπιστήμη πρὸς τὸ παρὸν ὀλίγον μόνον. Διότι ἡμεῖς οἱ Ὀνητοὶ ἰστάμεθα ἕκαστος ἐν ἐνὶ σημεῖον τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπιβλέπομεν μόνον μικρὸν τι μέρος περὶ ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν ἣ ἡμεῖς ἐρχόμεθα καὶ παρερχόμεθα, ἡ ἐπιστήμη προχωρεῖ ἐν ἀδιαλείπτῳ προόδῳ καὶ τὸ ὠραιότατον πάντων εἶναι, ὅτι ἡμεῖς προαισθανόμεθα ὅτι ἄλλοι μετ' ἡμᾶς θὰ γνωρίζωσι καὶ θὰ ἀναγνωρίζωσιν. Ἴν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης τοῦ μέσου αἰῶνος, ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἀνεῖχθη βεβαίως ἐπ' ἀγαθῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ πλούσιον πεδῖον ἐρευνητῶν, ἀλλ' ἐσωτερικῶς δύναται τις νὰ κατανοήσῃ τὰ ἔργα τῶν Καλῶν Τεχνῶν μόνον, ἐὰν ἔχῃ αἰσθησιν τῆς γλώσσης, διότι μόνον ἡ γλῶσσα δηλοῖ τί συνησθάνθησαν καὶ τί διελογίσθησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ παρελθόντος. Καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ πεδίῳ δύναται τις σαφῶς νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ὁ Νεοπλατωνισμὸς, τὸ τελευταῖον μέγα φιλοσοφικὸν σύστημα τῶν Ἑλλήνων, ἤκμαζε μέχρι τοῦ 13^{ου} αἰῶνος ἀκατάβλητος καὶ ὅτι ἔκτοτε τὸ νῆμα ἔρχεται πρὸς τὰ ἐδῶ κατ' ἀρχὰς δι' ἀτέχνων, βαρβαρικῶν μεταφράσεων, βραδύτερον δι' ἀμέσου συναφείας καὶ ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ μέσου αἰῶνος, ἣν ἡμεῖς μὲν τὴν ἀλήθειαν δὲν περιφρονοῦμεν καὶ ἣτις δὲν ἐκμηδενίζεται καλουμένη «σχολαστικὴ», ἀκριβῶς ὡς πρὸς τὸν μυστικισμὸν ἔλαβε πολλὰς νύξεις ἐκ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ τελευταίᾳ μορφῇ αὐτῆς, πράγματα ἴν τὰ λεπτομερείας θὰ δυνηθῆ ποτε νὰ ἐξακριβώσῃ ἀπώτερον μέλλον. Ἴτα προστίθεται καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς παλαιότερας Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, πάντοτε πρὸ τῆς ὑφ' ἡμῶν καλουμένης Ἀναγεννήσεως. Ὅτε δὲ ἡ Δύσις μετέβη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπιχειροῦσα τὴν διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν οὕτως ὀλεθρῶν τετάρτην σταιροφορίαν, κατηρθώθη τοῦλάχιστον, ἵνα ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτωνος μετενεχθῶσιν εἰς τὴν Δύσιν. Διότι πῶς ἄλλως ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ ἐξ Ἀκύνου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναγνώσῃ τὸν Ἀριστοτέλη, ὅστις παρέσχεν εἰς αὐτὸν παραδείγματος χάριν τὴν ἀφορμὴν τῶν πολιτικῶν φιλοσοφημάτων του;

Περὶ τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπω τίς τι τοῦ λόγου δὲ νῦν ὄντος περὶ γνωστοτέρων πραγμάτων ἀρκοδοί μόνον ὑποδηλώσεις τινές. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλολογίας παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ Ἰταλία παραδίδει τὰ πρωτεῖα κατὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς 16^{ης} ἑκατονταετηρίδος εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐν Γαλλίᾳ τὸ πρῶτον γίνεται ἡ φιλολογία ὄντως ἐπιστήμη διὰ τῶν μεγάλων φιλανθρωπιστῶν Ἑρρίκου Στεφάνου, Ἰσαὰκ Κασαυθῶνος, Ἰωσήφ Σκαλιγῆρου. Οὐδέποτε σχεδὸν μετὰ ταῦτα ἀνῆλθεν εἰς τοιοῦτον ὕψος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ Γαλλία ὑπερτέρησε τὴν Ἰταλίαν ἐν τε τῇ Πολιτείᾳ καὶ ἐν τῇ Κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, ἐποχὴ καθ' ἣν ἀπέκτησε τοιοῦτον πολιτισμόν, ὅστις προσεπόρισεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐν Εὐρώπῃ κυριαρχίαν ἐντὸς τῶν ἐπομένων ἔξ γενεῶν. Εἶναι ἡ συνάντησις αὕτη τυχαία; Ἐν τῇ Γαλλίᾳ ταύτῃ, καὶ μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Οὐγενότων λογίων, ἡ γνῶσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτο οὕτω προηγημένη, ὥστε ποιηταὶ ὡς ὁ Ῥακίνας ἦντλον οὐχὶ ἐκ μεταφράσεων ἀλλ' ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, καὶ οὕτως ἡ ἐποχὴ τῶν Μεγάλων Πατέρων τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῶν Ῥητόρων διὰ τῶν Βενεδικτίνων μοναχῶν κατενοήθη καὶ ἡρμηνεύθη, ὥστε τοῦτο ἡμεῖς οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν κατωρθώσαμεν ἀκόμη. Θὰ ἠδυνάμην νὰ εἴπω, ὅτι ἡμεῖς πρέπει ἐκ νέου νὰ ἀνακαλύψωμεν αὐτούς. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀναγεννᾶται ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐπικούρου καὶ τῶν Στωϊκῶν. Πόσοι ἄνδρες δὲν ἔμαθον διὰ τῆς Στωῆς ποδηγετούμενοι ὑπὸ τοῦ Διφίου νὰ διαλογίζωνται καὶ νὰ αἰσθάνωνται! Μετ' ὀπίσθη εὐστοχίας καὶ ἀσφαλείας δὲν ἀνεκάλυψεν ὁ Γ' Κασένδης τὸν Ἐπίκουρον! Μετὰ τούτων βεβαίως συνδέεται καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἐκείνη κίνησις, ἣς ἠγεῖτο ἡ Γαλλία. Ἐὰν δὲ μετὰ ταῦτα τὸ κέντρον τοῦ πνευματικοῦ βίου μετατίθεται εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ὑπερτερεῖ τῶν ἄλλων κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα, τοῦτο συμβαδίζει πρὸς τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ἐν ταῖς κλασσικαῖς σπουδαῖς. (Οἱ ἐπιφανεῖς ῥήτορες τῆς Ἀγγλικῆς Βουλῆς ἐκπαιδεύονται μελετῶντες τὸν Δημοσθένη καὶ τὸν Ἰσοκράτη. Εἶναι τοῦτο σύμπτωσις; Ὅταν εἴπω Ἀγγλοὶ μετοικοῦντες συναποκομιζῶσιν ἐξ Ἀσίας καὶ ἐξ Ἑλλάδος εἰκόνας καὶ ἀπεικονίσεις οἰκοδομημάτων καὶ ἀγαλμάτων, ὅταν ἐν Ἀγγλίᾳ γεννᾶται τὸ πάθος ἐκεῖνο τῶν ταξειδίων εἰς

τὴν ὠραίαν Ἑλλάδα, ἔπερ δι' ἡμᾶς συγκινητικώτατα ὁ λόρδος Βύρων ἐνωματοῖ, δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι συμπίπτει τοῦτο πρὸς τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς ἡ Ἀγγλία ἀναλαμβάνει τὴν θαλασσοκρατίαν πασῶν τῶν θαλασσῶν· εἶναι οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι, καθ' οὓς ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Κοινοβουλίᾳ θεωρεῖται ὡς ἰδιαιτέρως κομψὸν νὰ μνημονεύωνται ἑλληνικοὶ στίχοι καὶ ἀποφθέγματα.

Ἐπὶ τέλους ἀναφαίνεται εἰς τὸ μέσον καὶ ἡ Γερμανία καὶ ἡ Γερμανικὴ δύναμις. Μὴ δὲν ἀρχεται μετὰ τοῦ Βίγκελμαν καὶ Λέσιγγ ἡ ἀκμὴ τοῦ τε ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ ἡμῶν πολιτισμοῦ καὶ σῶμα ἡ σπουδὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ; Δὲν ἀποστρέφουσι τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς ἀρχαίας σχολῆς, ὅπως ἦτο αὕτη τότε, ἥτις δὲν ἠδύνατο ἢ καὶ δὲν ἠθέλε νὰ δώσῃ τι πλέον ἢ μόρφωσιν τινὰ περὶ τοὺς τύπους, καὶ δὲν ἐπιβάλλουσιν οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἵνα τις βαθύτερον εἰσδύων ἐξάγῃ τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς λέξεως καὶ τὴν λέξιν ἐκ τῆς ἐννοίας; Καὶ κατορθοῦται λοιπὸν, ἵνα δοθῇ εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μεγάλων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων καὶ ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν, οἵτινες πρὸ 100 ἐτῶν ἤκμαζον, κανὼν τις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις συγχρόνως εἶναι καὶ κανὼν εὐγενοῦς τοῦ ἀνθρώπου μορφώσεως. Οὗτοι δὲ οἱ Ἕλληνες εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τοιοῦτοι, ὅποῖους παριστᾷ ὡς τὸ ἰδεῶδες τελείων ἀνθρώπων ἡ φαντασία τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν. Προβάλλεται πρὸς μίμησιν κλασσικόν τι ἰδεῶδες, ἔπερ προῦξήνησεν εἰς ἡμᾶς ἀμέτρητον ἠφέλειαν. Ἀπολεσθὲν ἰδεῶδες! Ἐπιτρέπεται νὰ ὁμολογήσῃ τις τοῦτο; Περιδεῖς ἐρωτήσι πολλοί, εἰς τοῦτο τὸ ἰδανικὸν ἐγκαταλείπωμεν, δὲν ἐγκαταλείπομεν ὅτι ἄριστον ἔχει ὁ Ἑλληνισμός; Πολλοὶ ἀξιόλογοι ἄνδρες ἐπιδιώκοντες τὸ ἀγαθὸν τοῦ τε ἔθνους καὶ τοῦ σχολείου, φοβοῦνται ὅταν ἀκούωσιν, ὅτι λέγει τις λόγου χάριν εἰς τοὺς παῖδας, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπῆρξαν ἰδανικὸς τις λαὸς χρησιμεύων ὡς κανὼν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη τέχνη παρὰ τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ ὅτι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπάρχουσι πολλὰ, ἅτινα μόνον ἱστορικὴν τινὰ σημασίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν. Ἔς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπιθυμῶ νὰ εἴπω τὴν ἐμὴν γνώμην. Διότι εἰς ἡμεῖς τοὺς Ἕλληνας καθ' ἡμέραν ἐν μιᾷ οὐσίᾳ, ἐν μιᾷ μορφῇ, ἐν ἐνὶ προτύπῳ, τότε, Κυρταὶ καὶ Κύριοι, δὲν εἶναι πλέον ζῶντες. Οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι ἴστανται ἐν ἰδανικῇ, ὀλυμπίᾳ ὕψει ἢ

ζῶσιν ἐν χώρᾳ τινὶ πόθων, ἐν Ἀρκαδίᾳ τινὶ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως. Ἡμεῖς διακείμεθα οἰκείως πρὸς τὴν πραγματικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν θάλασσαν αὐτῆς. Ἦδὲ νὰ διατηρῶμεν ἰδανικοὺς τοὺς Ἑλληνας ἐκείνους εἶναι τὸ αὐτὸ, ὡς ἐὰν ἠθέλομεν νὰ ἀναπαραστήσωμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ μυθιστορήματος «Ὑπερίωνος» τοῦ Hölderlin. Καὶ δὲν δικαιούμεθα βεβαίως νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν πράγματα, εἰς τὰ ὅποια καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν πιστεύομεν. Εἰς τοιαῦτα ψεύδη δὲν πιστεύουσιν αὐτὰ, καὶ δὲν ὀφείλουσι καὶ νὰ πιστεύωσιν. Εἶναι καλὸν καὶ ὠραῖον, ἐὰν μανθάνωσι νὰ βλέπωσι τὴν ἐλευθέραν φύσιν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ἐμπείρου βιολόγου. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς θέλομεν νὰ διδάξωμεν αὐτὰ νὰ βλέπωσι, καὶ τοῦτο κυρίως νὰ βλέπωσι καὶ διακρίνωσιν, ὅπερ οὔτε ὁ πραγματικὸς ὀφθαλμὸς οὔτε τὸ μικροσκόπιον βλέπει· νὰ βλέπωσι λοιπὸν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἀνέρχωνται εἰς τὸν αἰθέρα ἐκείνον, ὅστις τότε οὐ μόνον εἶναι ὁ φορεὺς φωτεινῶν κυμάτων, ἀλλὰ ἀκόμη δεικνύει καὶ τὴν ὁδὸν πρὸς τοὺς αἰωνίους θεοὺς. (Ζωηραὶ ἐπευφημῆσαι!). Ἡ κατάστασις λοιπὸν αὕτη τοῦ Κλασσικοῦ, ἐν ἣ μορφῇ τοῦτο ἐγένετο τοιοῦτον, εἶναι ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ. Ἄς προσθέσωμεν χάριν τῶν εὐγενῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἱδρυσαν τὸν κλασικισμὸν, ὅτι αὕτη ἡ καθαγίαισις, οὕτως εἰπεῖν, ἤρξατο νὰ γίνηται ἤδη ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπὸ τῆς κρίσεως ταύτης τῶν μεταγενεστέρων ἀπεμακρύνθημεν ἡμεῖς νῦν μετὰ ἐργασίαν αἰῶνος καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς γνησίαν καὶ ἀληθῆ ἀξίαν ἔχοντας. Οὕτως ὡς τούτους γινώσκομεν καὶ ἀγαπῶμεν καὶ θεωροῦμεν ὡς τὸ πολυτιμότερον ἡμῶν πρᾶγμα, οὕτω καὶ δεικνύομεν αὐτούς. Οἱ μεθ' ἡμᾶς δυνατὸν γὰρ εὐρίσκωνται εἰς καλυτέραν ὡς πρὸς τοῦτο ἢ ἡμεῖς κατάστασιν καὶ θὰ δύνανται οὗτοι τότε ἄλλως νὰ κρίνωσιν. Ἀλλὰ καὶ τι ἄλλο ἐδιδάχθημεν ἐκ τῆς πείρας τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξηκολούθησε ὄρων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν καθ' ὄλου πολιτισμὸν καὶ μετέσχε τὴν μεταβολῶν τῆς ποιήσεως καὶ τέχνης παρέχων ἐκ τῶν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ δεχόμενος ἔξωθεν. Ἐὰν κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα τὸ ἔθνικὸν φρόνημα πανταχοῦ οὕτως ἰσχυρῶς καὶ συχνάκις ὀλεθρῶς διαχειρίζον ἀναφαίνεται, οὐχ ἥττον ὁμοῦς ἴσως ἐν μέρει ἀκουσίως καταπατῶν

τόπον καὶ προσεγγίζων τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους παρήχθη ὁ παγκόσμιος ἐκεῖνος πολιτισμὸς, περὶ οὗ ἐν ἀρχῇ ὠμίλησα. Ἄς ἀναλογισθῶμεν, πῶς ἐκ τῆς νεωτέρας φιλολογίας, ἐκ τῆς ποιήσεως τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὴν ὁποῖαν τινὲς ἐξ ἡμῶν θὰ εἶδον ἰδίως ὁμοίωσιν αὐξανομένην καὶ θὰ προσέλαβον νεαροὶ ὄντες, ὡς ἀναλογισθῶμεν, λέγω, πῶς ἐν τῇ Γαλλικῇ ποιήσει, ἐν τοῖς Παρνασιδεῦσι, ἐν τοῖς περὶ τὸν Leconte de Lisle ἐν τῇ μεταφράσει αὐτοῦ τῆς Ὀρεστείας, ἐν τοῖς *prèmes tragiques*, γεννᾶται Ἑλληνισμὸς τις, ὅστις εἶναι ἐντελῶς διάφορος ἐκείνου, ὅστις παραδείγματος χάριν ὑπῆρχε παρὰ τῆ *André Chénier*, καὶ πόσῃν στενῇ συγγένειαν εἶχεν ὁ Ἑλληνισμὸς οὗτος πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν, τὸν ὅποτον ἐν Ἀγγλίᾳ μέγας αὐτῆς ποιητῆς, ὁ Swinburne, ἐξ ἑαυτοῦ παρήγεν, καὶ πρὸς ἐκείνον, ὃν ἐν Ἰταλίᾳ παρέχει λαλοῦντα εἰς ἡμᾶς ὁ Carducci, ὁ μέγιστος τῆς σειρᾶς ταύτης, ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ στίχοις! Εἶναι οὗτος Ἑλληνισμὸς ἐσωτερικῶς κατανοούμενος, ἐμπαθής, καὶ πολὺ καθαριώτερος καὶ ζωηρότερος· δὲν εἶναι πλέον ἢ κλασσικὴ ἐκείνη παράστασις, ἀλλ' ἔχει ἐν ἑαυτῇ καὶ τι ἐκ τοῦ Ῥομαντισμοῦ, ὅστις ἐν τῇ μεταξὺ διέπνεε τὸν κόσμον. Δὲν ὀφείλομεν νὰ ἀποδεχθῶμεν τοῦτο καὶ διὰ τὸν τρόπον, ἐν ᾧ ποτε ὁ Gouthe παρουσίαζε τοὺς Ἑλληνας λαλοῦντας; Καὶ ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀρνηθῶμεν τοῦτο, δὲν δυνάμεθα. Διότι ὑπάρχει τοῦτο ζῶν καὶ ἔχει τὰς ρίζας τῆς ζωῆς του ἐν τῇ Ἑλληνισμῷ. Ἄς ἀνομολογήσωμεν λοιπὸν τοῦτο μετὰ χαρᾶς. Καὶ ἐὰν ποιητικαὶ τινες μεταποιήσεις ἑλληνικῶν ὑποθέσεων διαθέτωσιν ἡμᾶς τὸ πρῶτον ἄλλοκρίτως πῶς, ὡς πράττουσι Ἰραγικοὶ τινες ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ — ἴσως εἶμεθα ὑπὲρ τὸ θέον κλασικισταί, ἀλλὰ καὶ ἴσως τινὰ νὰ ἐννοῶσιν οὗτοι καλύτερον. Ἄς ἀρκεσθῶμεν λοιπὸν εἰς ταῦτα καὶ ὡς ἀφήσωμεν τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν ἡμῶν νὰ βαδίζῃ τὴν ὁδὸν ἐκείνην, ἣν ὁ Θεὸς ἀφίνει αὐτὴν νὰ βαδίζῃ. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς γνωστὸν ἀκριβῶς ἐν τῇ μεταλλαγῇ τῶν ἐπιδράσεων του κέκτεται τὴν διαρκῆ ζωὴν του.

Καὶ νῦν τέλος, ὡς ἐγκωμιάσωμεν ἡμᾶς αὐτούς ὡς φιλόλογους, δι' ὅσα ὁ αἰὼν ἡμῶν κατήρθησεν. Ἄς στρέψωμεν πρὸς τὰ ὀπίσω τὰ βλέμματα καὶ ὡς ἴδωμεν παραδείγματος χάριν τὸν

Δημοσθένη. Ἦτο οὗτος πάντοτε ὁ μέγας καὶ κλασσικὸς ῥήτωρ. Ἐλάλει καλῶς καὶ ἐν τελείαις περιόδοις λόγου καὶ ἐν καθαρωτάτῃ ἑλληνικῇ γλώσσῃ· ὁ λόγος αὐτοῦ εἶχε καὶ ἀρετὴν καὶ φιλοπατρίαν· καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ ὑπερήσπιζε, μᾶλλον γενικῶς πράττων τοῦτο ὑπὲρ τῶν τιμιωτάτων πραγμάτων ἐνδὸς ἐκάστου ἢ ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν του. Διότι ἡ ζωὴ τῶν Ἀθηνῶν τούτων, ἐν αἷς ἀνεπτύχθη ὁ ἀνὴρ, ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις, ὅλοι οἱ παράγοντες τοῦ βίου, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ, ἦσαν ἄγνωστοι, οὐδεὶς ἠρώτα περὶ αὐτῶν. Πρὸς τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς Ἀθηναϊκῆς ἱστορίας δὲν ὑπῆρχον πρὸ τοῦ Βοερέκῃ οὐδὲ οἱ πρῶτοι λίθοι. Ἐπιτρέφατέ μοι νὰ ὑπομνήσω ὑμᾶς ὄνομα προσφιλέστατον εἰς ὑμᾶς, τὸν Γουλιέλμον φὸν Χάρτελ. Εἶναι οὗτος καὶ ἰδική μου ἀνάμνησις, ἐκ τοῦ φιλολογικοῦ μου σταδίου. Εἰς αὐτὸν τὸ πρῶτον ὀφείλω τὸ ὅτι δι' ἐμὲ κατέστη ὁ Δημοσθένης ῥήτωρ ζῶν. Παρὰ τῷ Χάρτελ τὸ πρῶτον ἔμαθον νὰ θεωρῶ τοὺς λόγους του ὡς συγγράμματα τοῦ Κράτους, ὡς ἔγγραφα ζωῆς πολιτικῆς. Ἔθετε τὸ ζήτημα. «Ποῖα πρότασις ἔχει παρουσιασθῆ;» Καὶ μάλιστα αὐτὸ τοῦτο ἔθετε τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἡμερησίας διατάξεως. Αἱ ὑποδείξεις του περὶ τῶν διαφόρων ζητημάτων δὲν ἐξητάσθησαν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, προσηκόντως καὶ ὡς ἤξιζον. Ἔτερον παράδειγμα. Βλέπομεν ἀράγε, κυρταὶ καὶ κύριοι, ὄντως ἀκόμη ἐν τῇ Ἀρτέμιδι τῆς ἐπαύλειος Λυδωνισί τὸ ἄκρον ἄωτον Ἑλληνίδος θεᾶς; Ἢ ἀναπαριστάνομεν αὐτὴν οὕτως, ὡς ἀναπαρέστησεν αὐτὴν ὁ Cicero ἐν τῇ δαιματίῃ του, ἵνα πρὸ αὐτῆς ἀναπέμψωμεν δέησιν; Βεβαίως λαμπρὸν ἔργον, ἀλλὰ οὐχὶ τῶν δοκίμων χρόνων, ῥωμαϊκῆ ἀπομίμησις. Ἢ εὐθειροῦμεν ἀκόμη τῶρα τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου ὡς τὸ πρότυπον ἑλληνικῆς καλλονῆς, ὡς πρὸ δύο γενεῶν; Νῦν δε ἀνευρέθη ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης καὶ ὅλον ἐκεῖνο τὸ ἄλλο πλῆθος τῆς ἐξαιτίας τέχνης τῶν δοκίμων ἑλληνικῶν χρόνων, πρὸ τῶν ὁποίων οἰαδῆποτε ἀπομίμησις ὠχρῆ; Ἐὐ γνήσιον εἶναι ὁ ἐχθρὸς τοῦ ἀπομιμήματος. Ἀφοῦ λοιπὸν κατωρθώσαμεν καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὰ γνήσια, ἀγαλλόμεθα ἐπ' αὐτοῖς καὶ δὲν ἀναγκαζόμεθα ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν Βίγκελμαν καὶ Λέσιγγ νὰ ἀποδεχώμεθα τὰς τεχνικὰς κρίσεις των ἔστιν καὶ διὰ μόνων τῶν χειλέων δημο-

λογοῦντες αὐτάς. Παρ' αὐτοῖς βεβαίως θαυμάζομεν τὸ ὅτι ἐξ ἄτελῶν ἀντιτύπων ἐνόουν τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ πρωτοτύπου. Πρὸς τούτοις δὲ μὴ δὲν ἐδιδάχθημεν σήμερον διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν καλῶν τεχνῶν νὰ ἀναγνωρίζωμεν ὡς καλὰ πολλὰ πράγματα, ἅτινα πρότερον ἐν τῇ ζήλῳ ἡμῶν περὶ τὰ κλασσικὰ παρεβλέπομεν; Πόσοι σήμερον δὲν εὐφραίνονται βλέποντες τὰς εἰκόνας τῶν μικρῶν τοπείων ἐν Πομπηῶν, τὰς ζωγραφηθείσας ἀμέσως κατὰ τὴν φυσικὴν πρῶτην ἐντύπωσιν, τὰς ὁποίας πρότερον οὐδὲ ἐσημείουν ἀνακαλυπτομένας; οὕτω λοιπὸν ἡ ἀναβολὴ ἐν τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ἐμβάλλουσιν τῆς κρίσεως, αὕτη δὲ δὲν συντελεῖ εἰς τὸ νὰ καθιστάμεθα ἐνδεέστεροι διὰ τὸ ὅτι καθορῶμεν ὑπάρχουσαν ἐξάρτησιν παντὸς τοῦ εἰδέναι καὶ τοῦ δράν, ἀλλὰ συντελεῖ τοῦναντίον εἰς τὸ νὰ καθιστάμεθα πλουσιώτεροι, εὐποριώτεροι καὶ ὠριμώτεροι συγχρόνως. Πῶς ἔχει δὲ τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὸν Ὀμηρον τὸν ἀθάνατον καὶ αἰείποτε νέον; Βεβαίως τότε, ὅτε οὗτος τὸ πρῶτον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ νέου ἀνεφάνη (διότι διὰ τὸν 16^{ον} καὶ 18^{ον} αἰῶνα δὲν ἦτο οὗτός τι «ζωντανὸν»), ἐλέχθη, ὅτι ὁ Ὀμηρος εἶναι δημοτικὴ πόλις· καὶ ἀμέσως τινὲς προεθυμήθησαν νὰ ἀνεύρωσιν, ὅτι τοιαύτη πόλις ὑπάρχει ἢ ὑπῆρχε καὶ παρ' ἄπασιν σχεδὸν τοῖς ἄλλοις λαοῖς. Ἔθετον τὸν Ὀμηρον παραλλήλως πρὸς τὰ δημοτικὰ ἄσματα ἢ πρὸς ὅ,τι ἐξ αὐτῶν εἶχε συντεθῆ, καὶ πρὸ παντὸς ἐν Γερμανίᾳ ἔθετον, ὡς εἰκόσ, αὐτὸν παραλλήλως πρὸς τὰς γερμανικὰς ποιήσεις τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τοῦ Χόενστάουφεν· τὴν θέσιν ὅμως ταύτην, τοῦ ὑπὸ τῶν καιρῶν εὐνοηθέντος ἢ τοῦ ποιητοῦ τοῦ λαοῦ, ἔχασεν ὁ Ὀμηρος. Ἡ πόλις τοῦ Ὀμήρου εἶναι πόλις κοινωνικῆς τάξεως, τάξεως ἀνδρῶν, οἵτινες ἔκαμνον ποιήματα καὶ τάξεως εὐγενοῦς, δι' ἣν ἐγίνοντο τὰ ποιήματα. Ἡ Ἰλιάς δὲν ἀνελύθη εἰς ποσὸν τι ποιημάτων ἀγνωστων συγγραφέων, ποιητὰ διαφόρων χρόνων βεβαίως εἰργάσθησαν ἐν αὐτῇ, οἱ ποιητὰ δ' ὅμως οὗτοι εἶχον συναίσθησιν τῆς ἐξόχου τέχνης των, ἡ γλῶσσα δὲ αὐτῶν πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἀμιγῆς τοῦ λαοῦ γλῶσσα. Ἀλλὰ καὶ τι ἄλλο ἐκ τούτου προέκυψεν, εἶναι δὲ τοῦτο τὸ ὅτι ἔπος τι, ὡς σύνθεσις χωριστῶν ποιημάτων εἰς μέγα τι καὶ συστηματικὸν ποίημα οὐδαμοῦ τῆς γῆς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, συνετελέσθη, εἰμὴ μόνον παρὰ τῇ Ὀμήρῳ

ὅτι ὅπου καὶ ἂν ἀποβλέψῃ τις εἴτε ἐν τῇ δημῳδαί ἀγγλοσαξονικῇ ποιήσει Beowulf εἴτε ἐν τῇ ἄσματι τῶν Niebelungen, ἢ ἐπίδρασις τῆς λατινικῆς ποιήσεως, τ. ἔ. τῆς μιμήσεως τοῦ Ὀμήρου δύναται πανταχοῦ νὰ καταδειχθῇ. Πῶς ἐπῆλθεν ὁμοίως εἰς τὸν Ὀμηρον νὰ ποιήσῃ τὴν Ἰλιάδα; Δὲν γινώσκομεν. Μοι ἀρέσκει μάλιστα τελευτῶν τὸν λόγον νὰ προβαίνω εἰς παρατηρήσεις, ἃς ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει κάμει ἀκόμη ἀλλ' ὁμοίως ζητεῖ, διότι εἰς τὴν ἐπιστήμην δίδει ζωὴν οὐχὶ ἡ κτήσις τῆς ἀληθείας ἀλλὰ ἡ ζήτησις αὐτῆς. Δὲν γνωρίζομεν πῶς καὶ διὰ τίνας ὁ Ὀμηρος παρεκινήθη νὰ ποιήσῃ τοιοῦτον ἔπος. Λέγει ὅτι ἡ Μοῦσα ἐβοήθησεν αὐτόν, καὶ ἐν τούτῳ πρέπει κατ' ἀρχὰς νὰ ἀρκεσθῶμεν. Ποιῶν ὁμοίως ὁ ἀνὴρ οὗτος πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας τὸ ποίημα τοῦτο, δημιουργεῖ τὸ ὅλον πλῆθος τῆς μεγάλης ἐπικῆς ποιήσεως, ἣτις παρήχθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Ἄν ἀπωλέσθη τι ἐκ τῆς ἀπολύτου ἀξίας τοῦ Ὀμήρου, ἐπῆλθεν ὁμοίως εἰς ἀντισηκῶμα τούτου ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ σημασία, διότι ἄνευ τοῦ Ὀμήρου δὲν θὰ ἐγεννῶντο οἱ ἄλλοι. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἀγωνιζώμεθα πρὸς κατανόησιν τοῦ Ὀμήρου διὰ νὰ μάθωμεν, πῶς οἱ ἄλλοι οἱ μετ' αὐτόν καὶ οἱ δι' αὐτοῦ ἐγένοντο καὶ ἠδύναντο νὰ γίνωσιν;

Ἐὰν δὲ τοῦτο φαίνεται ἀσήμαντον καὶ ἂν τὰ ζητήματα, ἅτινα περὶ ταῦτα ἀναφαίνονται, εἶναι δυσχερῆ, καὶ τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἃς θεωρῶνται ὡς ὑπολειφθέντα πρὸς τρώφην τῶν φιλολόγων, ἀλλ' ἐν δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ εἴπῃ: ὁ Ὀμηρος τοῦλάχιστον αὐτὸς καὶ ἑαυτὸν ἐσίωπη εἰς ἡμᾶς. Οἱ στίχοι ἤχοῦσι καὶ νῦν, ὅπως καὶ πάλαι ἤχουν, ὁ μελιρδικὸς ἰωνικὸς ῥοθὸς τοῦ μέτρου προσπίπτει ἀκόμη εἰς τὸ οὖς ἡμῶν εὐρυλλίος καὶ θωπευτικός, ὅπως τὸ ἐπίχαρι καὶ σιγανὸν κῶμα πλήττει τὰς ἰωνικὰς ἀκτᾶς, ἢ τοῦναντίον βροντερός, ὡς ὅτε ὁ Βορρᾶς καὶ ὁ Ζέφυρος πνέουσιν ἀντιθέτως. Ὁ διαπλέων τὰς θαλάσσας τῆς Χίου καὶ Σμύρνης διαβλέπει, ὅτι οἱ στίχοι τοῦ Ὀμήρου ἀρμόζουσι πρὸς τὸν φλοίσβον τῶν κυμάτων. Ἰότε δὲν ἐρωτᾷ τις, ποῖος ἦτο ὁ Ὀμηρος, πότε ἐζήσεν ἢ ἂν ἐζήσεν, τίνας ἐπενεργείας ἐπὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἔσχεν, ἀλλὰ συναισθάνεται ἀμέσως τὴν «ζωντανήν» τοῦ Ὀμήρου δύναμιν. Ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ εἶναι ἀκμαία καὶ ἀληθής, ὅπως ἡ φύσις, ὅπως ἡ αἰωνία ζωὴ

Ἄλλ' ἔρχονται πολλοὶ περιδεεῖς καὶ ὀρηγιώδεις καὶ φωνά-

ζουσι: Πῶς εἶναι δυνατόν ἢ δύσκολος αὕτη ἐπιστήμη, ἢ ἔχουσα τόσας ἀναφορὰς καὶ οὕτως ἐπιρρεπῆς εἰς μεταλλαγὰς ἱστορικῶν γνωμῶν καὶ τεχνικῶν κρίσεων, νὰ εἶναι γνωστὴ ἐν τῇ σχολείῳ; Ὁ γέρον διδάσκαλος, ὅστις εὐρίσκεται τῶρα εἰς τὴν τάξιν του, δύναται νὰ παρακολουθῇ πάντα ταῦτα; Βεβαίως οὐχί! Ἀλλὰ ἡ ἀπάντησις δὲν εὐρίσκεται μακρὰν. Ὡς μικρόψυχοι! Πᾶς διδάσκαλος ὅστις διδάσκει, ὅτι ἐν ἑαυτῷ ὡς ζωντανὸν ὑπάρχει, ὅστις ἔχει ψυχὴν τινα, ἣτις τείνει πρὸς τὸ αἰώνιον, αὐτὸς θὰ εὐρῆ ἀπήχησιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν καὶ θὰ δημιουργήσῃ νέαν ζωὴν. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἰσραία καὶ ἀγία, αἰωνία καὶ ἀθάνατος ἀπέναντι ἡμῶν τῶν θνητῶν, οἵτινες γνωρίζομεν, ὅτι αἱ γνώσεις ἡμῶν εἶναι τι ἡμιτελὲς πρᾶγμα. Ἀπαιτεῖ τὴν ἐντελῆ αἰχμαλωσίαν τῶν δυνάμεων τοῦ προσώπου, ὅπερ ἐν ταύτῃ καταναλίσκεται καὶ παρέρχεται. Ἡ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ ἀγογγυσίαν καὶ αὐταπάρνησιν. Ἀλλ' ὁμοίως ὑψιστον συναίσθημα εὐαρεσκείας εἶναι, τὴν γνωσθεῖσαν ἀλήθειαν, τὸ γνωσθὲν θεῖον, νὰ μεταδώσῃ τις καὶ μετ' ὄλης τῆς δυνάμεως τοῦ ἰδίου προσώπου νὰ εἰσαγάγῃ εἰς ἄλλας ψυχὰς. Ἀπέναντι τῆς ἐπιστήμης εἰμιεθὰ καὶ θὰ εἴμεθα πάντοτε οἶονεὶ κλέπται. Οἱ διδάσκαλοι ὁμοίως εἴτε πρὸ ἀρχαίων ἱστάνται, εἴτε ἐν τῇ πανεπιστημιακῇ ἔδρᾳ, εἴτε διδάσκουσι τὴν ἑμμετρον ἀνάγνωσιν καὶ τὴν βραδείαν μετάφρασιν τῶν πρώτων στίχων τῆς Ὀδυσσεύς, εἴτε εἰσάγουσιν εἰς τὰς ἰδέας τοῦ Τιμαίου τοῦ Πλάτωνος, εἰς τὴν ὑψίστην φιλοσοφίαν, ἐν τούτῳ ὀφείλουσι νὰ ὦσιν ὅμοιοι πρὸς ἀλλήλους καὶ εἶναι ὅμοιοι πρὸς ἀλλήλους, καὶ, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν παλαιάν μου παραμολίωσιν, ἣτις ὁμοίως δὲν εἶναι ἰδική μου, ἀμφοτέροι τὸ ἱερὸν πῦρ παρέλαβον ἐκ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἀκαδήμιου καὶ διαφυλάττουσιν αὐτὸ ἐκεῖ, ἐνθά μόνον εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθῇ θεῖον πῦρ, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν ψυχῇ. Ἰότε θὰ ἀνάψῃ τοῦτο καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῆς νεότητος καὶ ἐρρέτω πᾶσα μικροψυχία, πᾶς φόβος, ὅτι θὰ σθεσθῇ.

Οὕτως ἃς ἐργαζώμεθα, οὕτως ἃς βοηθῇ ἡμᾶς ὁ θεός, ἐμψυχουμένους καὶ ἐμψυχοῦντας διὰ τῆς ζωῆς δυνάμεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡὲς ἐκάστους ἡμῶν διάφορα ἔργα πρόκεινται, ἐκάστη νέα ἡμέρα προσελκύει ἡμᾶς πρὸς νέας πράξεις, τὸν ἕνα πρὸς ταύτην τὴν πράξιν, τὸν ἄλλον πρὸς ἐκείνην. Αἱ ἡμέραι εἶναι πολλαί, ἀλλ' ὁ ἥλιος εἶναι πάντοτε ὁ αὐτός.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΟΙΞΙΣ¹

ΥΠΟ ΓΕΡΑΡΔΟΥ ΧΑΟΥΠΤΜΑΝ

Ἀφήσαμεν τὸ χωρίον Χρυσὸ καὶ ἀναβαίνομεν τὰς καμπύλας τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ εἰς τὸ ἀπότομον ὄρος. Ἀπὸ παντοῦ τῶρα μοῦ φαίνεται ὅτι κατέρχεται ὄλον ἐν πυκνότερον σκότος, ἀποκρύπτον τὸ μυστήριον, πρὸς τὸ ὅποιον σπεύδομεν. Ἡ φύσις, τῆς ὁποίας εὐνοούμενον τέκνον πρέπει νὰ αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὁ πιστὸς Ἕλληνας, δεικνύει κατὰ τὸ ἀναποφάσιστον, τὸ ὅποιον ἕμωσ ἐγὼ ἐξηγῶ κατ' ἄλλον τρόπον, ὅτι δηλαδὴ ἐκ τῆς πλήρους ἐπιγνώσεως τούτου τοῦ στενοχωροῦντος σκότους γεννᾶται καὶ ἡ πλήρης δίψα πρὸς τὴν μαντικὴν πηγὴν.

Μὲ ὄλον τὸ τέλειον σχεδὸν σκότος τῆς ἐσπέρας διαχέεται ἀκόμη γύρω μου θερμότης. Ὁ οὐρανὸς ἀποκαλύπτει κοκκινωπὰ ὑποτρέμοντα ἄστρα, ἀλλὰ τὸ βλέμμα περιορίζεται πλέον εἰς στενὰ ὄρια. Ἡ μεγάλη αἰσθησις τῆς ἐγγύτητος τῶν Θεῶν ὑποχωρεῖ εἰς κάποιαν μυστικῶσ εἰσδύουσαν εἰς τὴν ψυχὴν φαντασματικὴν ὀπτασίαν, ὥστε ἀπὸ ὅσα βλέπω εἰς τὰς ἀσυγκρίτους ταύτας στιγμὰς θέλω νὰ διατηρήσω καὶ μίαν παράστασιν τούτου τοῦ φαντασματικοῦ εἴδους.

Ἐπανειλημμένως ἄλλοτε μοῦ ἐγεννήθη ἡ ἰδέα, ὅτι βλέπω τὴν σκιὰν ἑνὸς καὶ μόνου προσώπου, συνοδεύοντος ἡμᾶς πρὸς τὸ αὐτὸ τέρμα καὶ συντομεύοντος πάντοτε τὰς καμπὰς τῆς μεγάλης ὁδοῦ διὰ τῆς διατεμνούσης αὐτὴν ἀτραποῦ. Μόλις ἐφθάνομεν εἰς τὴν διασταύρωσιν ἀτραποῦ καὶ ἀμαξιτῆς καὶ ἀμέσως μᾶς ἐφαίνετο ὅτι μᾶς ἐπροσπέρασε τὸ πρόσωπον τοῦτο ἢ ὅτι ἔμεινε μὲν ὀπίσω ἀλλὰ, ὡς φάντασμα διερχόμενον μίαν κατωτέρα καμπήν, ἀνέβαινε πάλιν πρὸς ἡμᾶς. Εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς παραστάσεως ταύτης ὑποκύπτω καὶ τῶρα.

Ἄνθρωπος ἀνατεθραμμένος ὡς χριστιανὸς καὶ εἰς βαθυτάτην

θηρακευτικὴν διέγερασιν εὐρισκόμενος δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ βλέπῃ ἐμπρὸς του καὶ ὅταν ἀκόμη τὸν ἐσωτερικὸν ὀφθαλμὸν ἀποστρέφῃ, τρόπον τινὰ μὲ μόνην τὴν περιφερικὴν ὄρασιν, τὴν μορφήν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ σκιά, τὴν ὁποίαν ἐβλεπα καὶ βλέπω. Κάτι τι ὡς ἀνησυχία, κατὰ τι ὡς σπουδὴ καὶ φροντὶς περίφοβος φαίνεται ὅτι ἠθεῖ αὐτὸν εἰς τὸν ἴδιον δρόμον, καὶ κατὰ τι ὡς ἡ αὐτὴ ἀκόρεστος δίψα.

Καὶ μήπως καὶ αὐτὸς πάλιν δὲν εἶναι ποιμὴν; Ὁ ἴδιος δὲν ὠμίλει περὶ ἑαυτοῦ ὡς περὶ τοῦ καλοῦ ποιμένου; Καὶ οἱ λαοὶ δὲν ἀποβλέπουν εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ποιμένα των; Καὶ οἱ λαμπροστόλιστοι ἀρχιερεῖς τῆς σήμερον δὲν λατρεύουν αὐτὸν, μὲ τὸ σύμβολον τῆς ποιμενικῆς βράβειου εἰς τὴν χεῖρα, ὡς θεῖον ποιμένα, ὡς ἀρχιποίμενα;

* *

Σήμερον καθὼς ἐξῆλθα πρῶτῃ-πρῶτῇ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖόν μου, εὐρέθην εἰς τὸν ἠλιόλουστον δρόμον ἀλπεινοῦ χωρίου. Ὅταν βλέπω δεξιὰ κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου, ὅστις μετὰ μετρίαν ἀνάβασιν τελειώνει κάπου ἢ φαίνεται ὡς νὰ τελειώνῃ εἰς τὸν λευκὸν, θερμὸν καὶ ἀνέφελον οὐρανόν, παρατηρῶ τὴν κορυφὴν ἀπομακρυσμένου χιονοσκεποῦσ ὄρους.

Ὁ δρόμος διευθύνεται κατὰ τὸ πλεῖστον κατὰ μῆκος τῶν πλαγιῶν τοῦ βουνοῦ. Ἀπὸ τὸ κράσπεδον δὲ αὐτοῦ ἀναμετρῶ τὸ κολοσσιαῖον βάθος τῆς βαρβαρῶδους κοιλάδος, ἡ ὁποία ἀπέναντί μου ἔχει ἀποτόμους βραχιῶδεις παρειάς. Οἱ τεφροὶ βράχοι εἶναι σκεπασμένοι ἀπὸ χλωρὸν θυμάρη.

Τὸ ἔδαφος τῆς χαράδρας φαίνεται ὅτι εἶναι κοίτη ρύακος καὶ, ὅπως κατέρχεται εἰς αὐτὴν τὸ νερὸν ἀπὸ ὑψηλότερα κειμένην πηγὴν, ἕως οὐ κατὰ τὸ τέλος τῆς πλατυνομένης χαράδρας εἰσέλθῃ εἰς τὴν πλατεῖαν λίμνην πολὺ μεγαλειτέρας κοιλάδος, τοιουτοτρόπως καταρρέουν ἐδῶ, τρόπον τινὰ ὡς κύματα ἀμαυροῦ, ἀργύρου, ἐλαιῶνες μέχρι τοῦ βάθους, ἔπου παραλαμβάνει αὐτὰ ἡ ἐλαιόσπαρτος πλατεῖα κοιλάς τῆς Κρίσεως.

Τὴν ψυχὴν μου γεμίζει ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ ὑγιεινὴ ἀλκρινὴ εὐχαριστησις, ἡ κατάστασις δηλαδὴ ἐκείνη τῆς ἀνέσεως μέσα εἰς τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀτιμοσφαίρας τοῦ βουνοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνει κανεὶς τὸ πρωῖνδὸν εἰδύλλιον τῆς ζωῆς χωρίου.

¹ Συνέχεια ἐκ σελίδος 173.

Πετεινοί και περιστέρια έχουν την συνηθισμένην πρωινήν συναυλίαν των. Φορτωμένα μουλάρια περνοῦν ἔμπρός μας. Τὰ πάντα μετέχουν τῆς εὐρώστου ἐκείνης νηφαλιότητος, ἣτις πάλιν εἶναι ἡ ὑγιῆςποίησις τῆς πρωΐας.

Καστρί ὀνομάζεται τὸ χωρίον μας. Ὀλίγα μόνον βήματα ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἣτις λάμπει ἀπὸ ἐκτυφλῶνον ἡλιακὸν φῶς, ὀπισθεν προβάλλοντος βράχου, καὶ εἰς τὰ ὄμματά μας θέλει ἀποκαλυφθῆ τὸ ἱερὸν τέμενος τῶν Δελφῶν.

Εἰς τὸν προβάλλοντα τοῦτον βράχον, τὸν ὁποῖον τῶρα ἐφθάσαμεν, χάνουσι τὰ σπήλαια τῶν ἄλλοτε τάφων. Πλησίον ἔστησαν τὸν λέβητά των πλύντρια ὑπεράνω ἀρωματικῆς πυρᾶς θυμαριῶν, ἡ ὁποία στέλλει κύκλιον καπνοῦς θυμιαμάτων. Χελιδόνες πετοῦν τερατίζουσαι, μέλισσαι βομβοῦν, ἀπὸ κάπου ἔρχεται ἡ φωνὴ πεινῶντων νεοσσῶν καὶ ὁ ἥλιος, τρόπον τινὰ θριαμβεύων, φθάνει ἕως μέσα εἰς τὰς τελευταίας γωνίας τῶν κενῶν τάφων.

Πολυάριθμον ποιμνιον ὄρατιον προβάτων μᾶς συναντᾷ καὶ ἐπὶ πολλὰ λεπτὰ μᾶς περιβάλλει ὁ φαιδρὸς ἦχος τῶν κουδουνιῶν του. Παρατηρῶ ἐν ἰδιαιτέρου σχήματος μέγα κουδοῦνι μὲ βαθὺν ἦχον, τὸ ὁποῖον καθὼς λέγουν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἀρχαῖον πρότυπον. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ποιμνίου πορεύεται ὁ βοσκὸς καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχισέλιγγας μὲ βάδισμα ἀρχοντικὸν πρόσχαρον, φέρων τὴν στενήν, κυανόχρουν ἐν γένει, στολὴν τῶν χωρικῶν.

Ὁ ἀνθρωπος αὐτὸς φαίνεται νέος συνάμα καὶ ἡλικιωμένος· νέος, διότι εἶναι λυγερὸς καὶ ἐλαστικὸς, ἡλικιωμένος, διότι πλατὺ καὶ λευκὸν γένειον περιβάλλει τὸ κρόσσινόν του. Ἄλλ' ἐπάνω του θριαμβεύει ἡ νεότης· τοῦτο ἀποδεικνύει ὁ πονηρὸς ἀκτινοβόλος ὀφθαλμὸς του καὶ ἡ ἐλευθεροπρεπής, ὑπερήφανος στάσις τῆς ὀλης προσωπικότητος, κάποιος εὐθυμὸς καὶ ὑπερήφανος διάθεσις, ἡ ὁποία συναισθάνεται ὅτι ἀσχεῖ ἀκατανίκητον γοητεῖαν.

Ὅταν ὁ κονιορτὸς καὶ ὁ ἦχος τῶν κουδουνιῶν μᾶς περιεκύκλωσαν πλέον πολὺ ἐκ τοῦ πλησίον, εἶδαμεν πῶς ὁ ὄρατος αὐτὸς καὶ εὐτυχὴς ἀνθρωπος, ὅστις εἰς τοὺς ὤμους του ἔφερε καὶ τὸ κνηγετικὸν του ὄπλον, ἔλαβεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ βοσκῆ τὴν μακρὰν ποιμενικὴν ῥάβδον. Ἰὺθύς κατόπιν μᾶς πλησιάζει καὶ ὄλωσ διόλου ἀπροσδοκῆτως μᾶς προσφέρει αὐτὴν ὡς ξένιον.

Ἐφθάσαμεν τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ, ἣτις σχηματίζει μέγα τόξον, ἀμέσως ὑπὸ τὰς ἐρυθρὰς βραχίῳδεις παρειάς, καὶ εἰς τὴν πρώτην στιγμὴν ματαίως ἀναζητεῖ τὸ βλέμμα ἐντὸς τῆς δελφικῆς χαράδρας τόπον κατάλληλον πρὸς ἀνθρώπινον συνοικισμόν. Ἀπὸ τὰ κόκκινα πανύψηλα καὶ κάθετα τεῖχη τῶν Φαιδριάδων ἀπεσαθρῶθη ἐπικλινὲς ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ἀπότομον καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπρόσιτον κεῖται ὑπεράνω ἡμῶν. Παντοῦ εἰς τὰς ἄλπεις εὐρίσκονται τοιαῦται κατωφέρειαι πλήρεις καταρρεόντων χαλίκων καὶ ἀποσαθρουμένων βράχων, ἐπὶ τῶν ὁποῖων τὸ πολὺ δύναται νὰ ἰδῆ τις, ὅπως καὶ ἐνταῦθα, μόνον αἰγῶν ποιμνία ἀναρριχώμενα. Σπανίως παρατηρεῖ τις εἰς αὐτὰς ὑπὸ τὴν μορφὴν πενιχρᾶς καλύβης ἴχνη ἀνθρωπίνης κατοικίας, ἐνῆ ἔδῳ πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὸ ἀπίθανον ἔδαφος πρὸς ἀνέγερσιν περιπλόκου συνόλου ναῶν, θησαυρῶν ναοειδῶν, οἰκημάτων ἱερῶν, θεάτρου, σταδίου καὶ ἀπειρίας ἀγαλμάτων λιθίνων καὶ χαλκῶν.

Βαδίζομεν βραδέως ἐπὶ τῆς λευκῆς ὁδοῦ. Σαύρα μήκους ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ποδὸς ἐξαφνίζεται πρὸ τῶν ποδῶν μας, καὶ τὸν κονιορτὸν ἀνακινουῦσα φεύγει πλαγίως τῆς ὁδοῦ. Μᾶς συναντᾷ μικρὸς ὄνος, φέρων βουνὸν ὀλόκληρον φορτίου σπάρτων, ἐκ τῶν ὁποῖων οἱ χωρικοὶ κατασκευάζουν καλάθια πρὸς διατήρησιν τυροῦ. Ἐνας ἡμίονος πάλιν κουβαλεῖ φορτίον ποικιλοχρῶμων χραμιῶν πρὸς τὸ Καστρί, συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν πωλήτριαν, ἡ ὁποία ἐνῆ περιπατεῖ δὲν παύει ὅμως νὰ κλιώθῃ εἰς τὴν ῥόκαν τῆς τὴν κλωστήν ἀπὸ τὰς ἰδίαις αἰγότριχας, ἐκ τῶν ὁποῖων ὑφαίνονται τὰ χράμια ἐκεῖνα.

Ἐμπρὸς μου πάντοτε ἔχων τὴν ἀπότομον κατωφέρειαν τοῦ Δελφικοῦ τεμένους, σκέπτομαι ὅτι ὅλοι οἱ ἄλλοτε ποτε ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Διονύσου, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ναοί, τὰ θέατρα καὶ οἱ θησαυροί, ὅλαι αἱ ἀπειράριθμοι στήλαι καὶ τὰ ἀγάλματα ἠκολούθησαν μίαν φορὰν τὰς αἰγὰς καὶ τὴν ποιμενίδα των καὶ ἀνερριχήθησαν ἐδῶ.

Χ Α Ϊ Ν Ε ¹

Ἡ Γοτλγγη δὲν ἐκράτησε πολλὸν καιρὸν τὸν ποιητὴν. Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου εἶχε μόλις ἰδρυθῆναι καὶ ὁ Χάινε ἔλαβε τὴν πρὸς τὸ Βερολίνον ἀγούσαν. Ἐκεῖ συνεδέθη στενώτατα μὲ τὸν διάσημον τότε κριτικὸν Βαρνχάγεν καὶ τὴν σύζυγον τοῦ Ραχὴλ. Ὁ Χάινε κατέστη ταχέως τὸ στόλισμα τῆς αἰθούσης τῶν Βαρνχάγεν, οἱ ὅποιοι μ' ἔλον τὸν θαυμασμὸν τῶν πρὸς τὸν Γκαίτε, τὸν Ὀλύμπιον Δία τῆς Βαϊμάρης, ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν τὸν βαλὺν αἰσθηματισμὸν καὶ τὴν σπινθηροβόλον εὐφυΐαν τοῦ Χάινε. Αὐτοὶ ἴσως ἔθεσαν εἰς συνάφειαν καὶ τὸν ποιητὴν τοῦ Φάουστ μὲ τὸν τραγουδιστὴν τοῦ Buch der Lieder. Ὁ Χάινε ἐπεσκέφθη τὸν Γκαίτε. Ἐκεῖνος τὸν ἠρώτησε:

— Εἰς τί ἐργάζεσθε τώρα;

— Εἰς τὸν Φάουστ! ἀπήντησεν ὁ Χάινε.

Καὶ ὁ Γκαίτε ψυχρὸς καὶ πειραχθεὶς, ἀντι ἄλλης ἀπαντήσεως:

— Κύριε Χάινε, τὸν ἠρώτησε, δὲν ἔχετε ἄλλην ἐργασίαν εἰς τὴν Βαϊμάρην;

Ἄλλ' ὁ Χάινε εἶχε πνεῦμα ἀκόμη καὶ διὰ τὸν Γκαίτε.

— Ἄφοσ ἐμδῆκα εἰς τὴν οἰκίαν σας, τοῦ εἶπε μὲ θελκτικὴν φιλοφροσύνην, ἡ ὁποία δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη εἰρωνίας, ὅλαι μου αἱ ἐργασίαι ἐτελείωσαν.

Καὶ προσκλιθεὶς ἐξῆλθε.

Τὸ 1825 ὁ Χάινε ἀνηγορεύετο διδάκτωρ τοῦ δικαίου, ἀφοσ δὲ ματαίως ἐζήτησε θέσιν δημοσίαν, ἐγκατεστάθη τέλος εἰς τὸ Βερολίνον καὶ ἐξέδωκε τὰ *Reisebilder* (ἰλιχόνες ταξειδίων) περὶ ἀριστοτεχνήματα μέθους, ποιήσεως, συγκινήσεως καὶ ζωῆς, εἰς τὰ ὅποια ἀνευρίσκει τις ὅλας τὰς ιδιότητας τῶν ἐμμέτρων ἔργων του. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ νέου βιβλίου τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Ὁλόκληρος ἡ Γερμανία ὠμίλει περὶ τοῦ Χάινε καὶ τὴν βορεινὴν ὀμίχλην τῆς διέσχισαν ὡσεὶ αἱ ἀκτῖνες ἐνὸς ἡλίου

φωτὸς, θερμότητος, ἀρμονίας. Ἀλλὰ τὰ βιβλία του δὲν ἀπέφεραν ἀρκετὰ εἰς τὸν Χάινε καὶ τὰ ταξειδιὰ του ἐπεχείρησε διὰ χορηγίας τοῦ θεοῦ του. Ἐπεσκέφθη οὕτω τὴν Ἰταλίαν καὶ κατόπιν τὴν Ἀγγλίαν. Ὅταν ἐπέστρεψε εἰς τὸ Ἀμβούργον κάποτε, ὁ θεὸς του τὸν ἐδέχθη ἠκιστα φιλικῶς:

— Ξεμυαλισμένε, τοῦ ἔλεγεν ὁ πρακτικὸς τραπεζίτης. Τεμπέλη! Δὲν ξέρεις ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ πετᾷς χρήματα καὶ νὰ μουντζουρώνῃς χαρτιά.

Ὁ Χάινε δὲν ἐταράχθη.

— Θεε, ἀπήντησεν εἰς τὸν ἐξαλλον Σολομῶντα, τὸν μὴ ἔχοντα τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης τοῦ ὁμιωνύμου του, διατί παραπονεῖσαι; Ὅσον πλούσιος ὅσον εἶσαι, ἔχεις τὴν ἀξίωσιν νὰ φέρῃς δωρεὰν τὸ ὄνομά μου;

Τὸν θεὸν του ἐχαρκτήρησε καὶ ἄλλοτε μὲ θυμοσοφίαν.

— Λαμπρὸς ἀνθρωπος, ἔλεγε. Ἀλλὰ τοῦ λείπει ἓνας σιδηρόδρομος διὰ νὰ συνδέῃ τὴν καρδίαν του μὲ τὴν τσέπην του!

Τὸ πνεῦμά του, ἄλλως, ἀρχίζει ἤδη νὰ ἀκονίζεται πρὸς τὴν εἰρωνίαν, τὸν σαρκασμὸν καὶ τὴν ἐπίθεσιν. «Λουκάνικον μὲ σάλτσαν ἀμβροσίαν, αὐτοχαρακτηρίζεται, εἰς φράσιν ἀλλοκότως περίτεχνον. Ὅταν τὸν ἐρωτοῦν, ἀν' ἀνέγνωσε κάποιον συγγραφεὶα "Λουφφεμπεργ.

— Δὲν ἐδιάβασα, λέγει, τὸν "Λουφφεμπεργ. Ἄλλ' ὑποθέτω, ὅτι ὁμοιάζει μὲ τὸν Ἀρλεγκούρ, τὸν ὅποιον οὐτε αὐτὸν ἐδιάβασα.

Ὁ θαυμασμὸς του πρὸς τὸν Ναπολέοντα, μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Βατερλώ, τὸν κάμνει νὰ εἶπη περὶ τοῦ (ὀυέλλιγκτων):

— Εἶνε ἡ νίκη τῆς μυρίας κατὰ τῆς μεγαλοφυΐας!

Εἰς τὸ Μόναχον μανθάνουν κάποτε εἰς τὴν Λύλῆν, ὅτι εὐρίσκειται εἰς τὴν πόλιν, καὶ μίαν τῶν πριγκηπισσῶν θέλει νὰ τὸν γνωρίσῃ. Ἦκουσε τόσα διὰ τὴν πόλιν, τὸ πνεῦμά του, τὴν πνευματώδη συνομιλίαν του.

— Ἦποτε εὐκολώτερον, ἀπαντᾷ εἰς ὑπασπιστῆς. Εἰξεύρω ποσὸ κατοικεῖ.

Καὶ στέλλει ἓνα ὑπηρέτην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ποιητοῦ διὰ νὰ τὸν προσκαλέσῃ νὰ ἔλθῃ νὰ πάρῃ τὸν καφέν του εἰς τῆς Α. Β. Ὑψηλότητος.

— Ὑποβάλατε τὰ σεβάσματά μου εἰς τὴν Α. Β. Ὑψηλότητα, ἀπαντᾷ ὁ Χάινε, καὶ εὐχαριστήσατέ την, ὅτι μὲ ἐσυλλογίσθη. Ἀλλὰ συνειθίζω νὰ παίρνω τὸν καφέν μου ἐκεῖ, ὅπου ἐγευματίσα.

* *

— Εἶναι παράδοξον ὅτι ὁ Χάινε, ὁ ποιητὴς ποῦ ἀποτελεῖ περιεργον κρᾶμα Ἑλληνισμοῦ, ὑπερβόρειου ῥομαντισμοῦ, φωτός, ὀνείρου, γέλωτος, λυγμῶν, Ἀνατολικῆς χλιδῆς, σατύρας, τρυφερότητος καὶ πάθους — κρᾶμα ποῦ καθίστα ὁμογενὲς καλαισθησία ἄψογος — ἀλλ' ὅστις εἶνε ὁ πιστότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος, τοῦ Γερμανικοῦ ῥομαντισμοῦ, τοῦ Γερμανικοῦ μυστηρίου· εἰς τοῦ ὁποῦ τὴν ψυχὴν ἐμελῶδησαν μεθυστικῶς ὅλαι αἱ ἁρμονίαι τῆς Γερμανικῆς ψυχῆς· ὅστις ἐφαλε τὰς Νύμφας, τὰς Ὁρεάδας καὶ τὰς Ναϊάδας τῶν Γερμανικῶν δρυμῶν καὶ τῶν Γερμανικῶν ποταμῶν· ὅστις ἠγάπησε τὴν φύσιν σκεπασμένην ἀπὸ τὸ φαιδὸν μάργαρον τῶν ἀτμῶν ποῦ ὑψώνονται ἀπὸ τοῦ Ῥήνου πρὸς τὰς πεδιάδας· ὁ ποιητὴς ποῦ ἤκουσε τὸ ἄσμα τῆς Λορελάι, ἐσαγηνεύθη ἀπ' αὐτὸ καὶ ἀπέθηκεν ἀθάνατον τὴν ἁρμονίαν του ἐπὶ τῶν χορδῶν τῆς λύρας του· ὁ ποιητὴς, ποῦ ξενιτεμμένος ἔγραψε νοσταλγικὸν τὸν ὕμνον τῆς πατρίδος:

Πατρίδα εἶχα κάποτε ὠραία·
Ψηλά, ψηλά φυτρῶνει ἡ μελανιδιά,
Τὰ γιοῦλια γέρνουνε γλυκὰ
Ὅνειρο ἦταν ἡ ζωὴ μου

ἢ ἐσμίλευσε τὸ καλλιτέχνημα αὐτὸ τοῦ πόνου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ νόστου τῆς πατρίδος γῆς:

Ὁ, τὸν γαλάξιο ἤθελα καπνὸ ὁποῦ σκεπάζει τίς γερμανικὲς τίς στέγες ν' ἀντικρύσω—τ' ἀηδόνι ἤθελα ν' ἀκούσω τὸ Σαξωνικὸ—καὶ τὰ λαγκάδια τῆς πατρίδος μου νὰ ξαναἰδῶ—Νὰ κλάψω ἤθελα ἐκεῖ ποῦ τρέξανε τὰ πρῶτα δάκρυα τὰ πικρά.—Ἀχ! ὅλοι αὐτοὶ οἱ πόθοι οἱ τρελλοὶ, ἀγάπη τῆς Πατρίδος λέγονται.....

Ἔβλεπε παράδοξον, λέγω, ὅτι ὁ ποιητὴς αὐτὸς εἶχε τὴν ἔμμονον ἰδέαν ν' ἀφήσῃ τὴν Γερμανίαν καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν, τοῦ πνεύματος τῆς ὁποίας εἶχε βέβαια τὴν κλασσικὴν διαύγειαν καὶ τὴν λεπτὴν εἰρωνίαν, ἀλλ' ἢ ὁποία κατὰ βάθος τοῦ ἦτο ξένη. Διὰ τοῦτο ὁμοῦ καὶ ἡ διαμονή του εἰς τὴν Γαλλίαν, κυρίως εἶπειν, ὑπῆρξεν ἐξορία διὰ τὸν Χάινε. Ἡ μελαγ-

χολία του ἔγεινε βαρυτέρα καὶ ὁ σαρκασμὸς του ὀξύτερος καὶ πικρότερος. Ὅπως κάποιος ταξειδιότης ἤμποροῦσε καὶ αὐτὸς νὰ εἴπῃ, εἰσπνέων τὸ ἄρισμα τῶν ξένων ἰων: «Μοῦ φαίνεται, ὅτι αὐτοὶ οἱ μενεξέδες δὲν μυρίζουν τόσο καλὰ ὅσον εἰς τὴν πατρίδα μου». Καὶ δι' αὐτό, μ' ὄλην τὴν δριμύτητα τῆς σατύρας του, μ' ὄλον τὸ χάσμα τῆς παρεξηγήσεως, τὸ ὅπολον τὸν ἐχίωρισε διὰ παντός ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας του, μ' ὄλην τὴν ἀντιπάθειαν, τὴν ὁποίαν τρέφουν κατ' αὐτοῦ καὶ οἱ εἰλικρινέστεροι Γερμανοὶ θαυμασταὶ του, ἔμεινε κατὰ βάθος Γερμανός, ὁ ἀφελῶς ῥομαντικὸς καὶ ἰδανικὸς Γερμανός, ὀνειροπολῶν ἔρωτας ξανθῶν Γρέτχεν, ζῶν μέσα εἰς τὴν ῥέμβην Γερμανικῶν ὀραμάτων ὀπαλλίνου σεληνόφωτος καὶ ἔχων διαρκῶς τεταμένην τὴν ἀκοὴν πρὸς τὸ μακρόθεν ἐρχόμενον νύκτιον ἄσμα τῆς ἀηδόνος τῆς κρυμμένης μέσα εἰς τὴν πολύκλωνον φηγὸν τοῦ Γερμανικοῦ Δρυμοῦ. Τὸ μέγα καὶ μοιραῖον λάθος τῆς ζωῆς τοῦ Χάινε ὑπῆρξεν ὅτι ἐγκατέλειψε τὴν οὕτως ἀγαπιωμένην Γερμανικὴν πατρίδα ἀντὶ τῆς στιλπνῆς ἐξορίας τοῦ Παρισικοῦ βουλευδάρτου, εἰς τὴν ἀσφαλτον τοῦ ὁποῦ ἢ Γερμανικὴ ῥοδὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ θάλλῃ μὲ ὄλην τὴν γενναίαν ὀρμὴν καὶ τὴν ὑγιᾶ εὐρωστίαν τῆς.

Ἐπεσεν οὕτως εἰς τὸ ἀδιέξοδον νὰ παραγνωρισθῇ συγχρόνως ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ῥήνου, ματαίως ὀνειροπολήσας νὰ ἐγκεντρίσῃ εἰς τὸ βαθύ, ἀλλὰ καὶ κάπως βαρὺ Γερμανικὸν πνεῦμα τὴν ὑπόπτερον χάριν τοῦ Γαλλικοῦ καὶ εἰς τὸ πτερυγίζον καὶ σπινθηρίζον Γαλλικὸν τὴν Γευτονικὴν σοβαρότητα καὶ ἐπιβολὴν.....

Ἡ προσπάθειά του τὸν ἀπεμύνησε καὶ τὸν κατέστησε ὑποπτον εἰς τοὺς μὲν, χωρὶς νὰ τὸν ἐπιβάλῃ εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἄλλων. Ἰὸνῆ ὁ Σαιν Μπέβ λέγει περὶ αὐτοῦ: «Μὲ ὄλαι τὰ γαλλικά του προτερήματα, ὁ Χάινε εἶνε κατὰ βάθος ποιητὴς Γερμανός, μᾶς ἐμπνέει δὲ τὴν βαλλυτάτην λύπην, ὅτι ἀδυνατοῦμεν νὰ τὸν ἐννοήσωμεν», ὁ γερμανὸς καλλιγητὴς Βράνδλ, γράφων ἐσχάτως ἀκόμη περὶ τῆς θέσεως τοῦ Χάινε εἰς τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν λέγει: «Ἡ γερμανικὴ γνώμη εἶνε ἀσυνήθως αὐστηρὰ πρὸς αὐτὸν καὶ οἱ ξένοι δὲν ἐννοοῦν, οὔτε ἐξηγοῦν πάντοτε ὀρθῶς τὴν ἀντιπάθειαν αὐτήν. Ἔβλεπε πλάνη νὰ λέγεται, ὅτι ἢ Γερμανία ἀμφιβάλλει περὶ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Χάινε.

Θεωρείται ὁμοφώνως ὡς ἀριστοτέχνης τοῦ ἄσματος, λυρικός ποιητὴς πρώτης δυνάμεως. Κάθε ἀνεπτυγμένος Γερμανὸς γνωρίζει τὸ *Βιβλίον τῶν Τραγουδιῶν* καὶ ἡ κριτικὴ τὸ θέτει ἀμέσως μετὰ τὰ *Τραγούδια* τοῦ Γκαίτε. Θαυμάζομεν τὸν καλλιτέχνην, ἀλλ' ἀντιπαθούμεν τὸν χαρακτήρα του. Ἐὰ ποιήματά του θέλγουν κατ' ἀρχὴν μὲ τὴν οὐράνιον μουσικὴν καὶ τὸ πνεῦμά των, ἀλλ' ἔπειτα σὰς ἀπογοητεύουν μὲ τὸν αἰφνίδιον χλευασμὸν των. Ἐνῆθ' θαυμάζετε τὸν ποιητὴν, αὐτὸς μεταβάλλεται εἰς χαμίνιον. Ἐὶς αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ζωὴν του. Τὸν λυπεῖσθε, ὅτι ἔζησεν εἰς ἀθλίαν ἐποχὴν καὶ εἰς ἀσθενὲς σῶμα. Καὶ ὅμως μ' ὄλην τὴν συμπάθειάν σας σὰς χλευάζει, διότι δὲν εἶσθε Γάλλος... Ἦως οἱ Ἀμερικανοὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θαυμάζουν ποιητὴν, ὁ ὁποῖος θὰ κατεφρόνει τὸν Οὐάσιγκτων καὶ θὰ ἐβλασφήμει κατὰ τῆς ἀστεροέσσης σημαίας;» Καὶ ὅμως ὁ Χάινε ἐμονομάχει, διότι ἤκουσεν εἰς τὸ καφενεῖον ὑβρίζομένην τὴν Γερμανίαν, ὁ δ' Ἀλέξανδρος Δουμάς ἔλεγε περὶ αὐτοῦ: «Ἡμεῖς οἱ Γάλλοι θὰ τὸν υἱοθετοῦμεν εὐχαρίστως καὶ θὰ ὑπερηφανευόμεθα δι' αὐτόν! Δυστυχῶς ἔχει τὸ ἐλάττωμα νὰ ἀγαπᾷ τοὺς Γερμανοὺς τοῦ περισσώτερον ἀπὸ ὅ,τι ἀξίζουν!» Ἴδου εἰς ποῖαν γενικὴν παρανόησιν φθάνει ἢ μεταφύτευσις καὶ τὸ «ξερρίζωμα» καὶ πῶς τιμωρεῖται ἐκεῖνος, ὅστις δὲν ἠθέλησε νὰ μείνῃ ὅ,τι ἐγεννήθη, σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός καὶ ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων τῆς φυλῆς του, ἔστω καὶ ἂν εἶνε προικισμένος μὲ τὸ δαιμόνιον τοῦ Χάινε. Ὑπάρχει μεγαλοφυΐα ἀνιυτέρα καὶ ἄλλης: καὶ αὕτη εἶνε ἡ μεγαλοφυΐα τῆς πατρίδος, τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὴν πατρίδα, τῆς ἀρρήκτου προσηλώσεως πρὸς τὴν γῆν ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν ἔκαμαν ἰδικὴν μας οἱ χρυσοὶ κρίκοι τῆς κληρονομίας καὶ τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ὁποῖα μᾶς θέλει ἐπίσης διὰ παντὸς ἰδικούς της, αἰωνίως ἰδικούς της. Ἡ μεγαλοφυΐα αὕτη ἔλειψεν ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Χάινε.

* *

Ὑφίσταται καὶ ὁ Χάινε τὴν ἔλξιν τῆς λάμπειας τῆς κοσμοπόλεως, ὅπως τόσοι ἄλλοι. Ἡ πεταλοῦδα πλησιάζει πρὸς τὸ φῶς, ὀρμητικὴ καὶ μεθύουσα. Ἐγκαθίσταται εἰς τὸ Παρίσι. Συνδέεται μὲ ὄλους τοὺς μεγάλους ἢ διασήμους Γάλλους τῆς ἐποχῆς του. Συνδέεται τόσον πολὺ, ὥστε ὁ Θιέρσοι παρέχει πρὸς

αὐτὸν ἐκ μυστικοῦ κονδυλίου ἐτησίαν σύνταξιν ἐκ 4800 φρ. καὶ ἐγκαταλείπων τὴν Κυβέρνησιν συνιστᾷ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς συντάξεώς του εἰς τὸν διάδοχόν του Γκυζῶ. Ἀλλὰ πληρώνει τὴν ἀπόπειραν αὐτὴν τοῦ ἐγκλιματισμοῦ μὲ πόσας πικρίας, μὲ πόσας ἀπογοητεύσεις, μὲ ποῖαν ἀλλοίωσιν τῆς ποιητικῆς του ἰδιοφυΐας καὶ ἐπὶ τέλος μὲ ποῖον μαρτύριον! Ἀπὸ τοῦ 1828—ἔτους τῆς ἐγκαταστάσεώς του εἰς τὸ Παρίσι—μέχρι τοῦ 1838, ἡ ποιητικὴ του παραγωγὴ χάνει τὸν χαρακτήρα ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὴν δόξαν τοῦ *Βιβλίου τῶν Τραγουδιῶν*. Γράφει πλέον ἔργα ἐπὶ θεμάτων ἐπικαίρων ἢ πολεμικῆς καὶ σπανίως, ὡς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ παρελθόντος καὶ ἀναπόλησιν τοῦ ἄλλους τῆς δροσερᾶς νεότητός του, ἀρωματίζουν τὸ ἔργον του αἰ πνοαὶ τῆς ἀριστοτεχνικῆς ἀφελείας τῶν πρώτων ποιημάτων του. Ἐχρηστάθη ἢ κόλασις τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ζωῆς του, τὸ σωματικὸν ἐκεῖνο μαρτύριον, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ὁ ἐξαγνισμὸς καὶ ἡ ἐξιδανίκευσις τοῦ ποιητοῦ, διὰ νὰ ἀκουσθοῦν πάλιν, παραμερίζοντες τὸν σκληρὸν σαρκασμὸν καὶ τὴν πικρόχαλον εἰρωνίαν, στόνοι ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας καὶ τονίζοντες εἰς ἀρρητον μαγείαν τὸν παράπονον τοῦ αἰωνίου ἀνθρωπίνου πόνου, τῆς-δδύνης τοῦ κόσμου καὶ τῆς πικρίας τῶν σκληρῶν τοῦ ἀπογοητεύσεων.

Ἐδύτης δὲν ὑπῆρξέ ποτε εἰς τὴν θετὴν του πατρίδα ὁ Χάινε. Ἐπὶ ἔτη πολλὰ παρέσυρεν αὐτὸν ἡ δίνη τῆς ζωῆς τῆς μεγαλοπόλεως, ἡ νευρικὴ ζωὴ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν θελκτικῶν συγκινήσεων, ἡ λάμπις τοῦ κόσμου τοῦ διασκεδάζοντος, ἀλλὰ καὶ πλήττοντος συγχρόνως, πλήττοντος ἕσον δὲν πλήττει ἴσως ὁ καθ' αὐτὸ πλήττων. (1) Θεόφιλος Γκυτιέ μᾶς ἀφῆκεν εἰκόνα ἀληθομόνητον, ὅπως ἔλαι ἕσας ἐχάραξε, τοῦ Χάινε τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. «Ἦτο ὄρατος ἀνὴρ, τριάντα πέντε ἢ τριάντα ἔξ ἐτῶν, ἔχων τὸ ἐξωτερικὸν ἀνθρώπου κατ' ἐξοχὴν ὑγιούς. Ἦν ἔλεγε Γερμανὸς τις Ἀπόλλων, βλέπων τὸ ὑψηλὸν λευκὸν μέτωπον, ἀγνὸν ὡς πλάξ μαρμάρου, τὸ ὁποῖον ἐσκίαζαν ξανθὰ μαλλιά. Ἐὰ γαλανὰ μάτια του ἀπήστραπταν φῶς καὶ ἔμπνευσιν. Λίστρογυλαὶ καὶ παχουλαὶ παρειαὶ του δὲν ἔφεραν τὴν ῥομαντικὴν πελιδνότητα, ἡ ὁποῖα ἦτο τοῦ συρμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τοῦναντίον ζωηρὰ τὰ ῥόδα ἤνθουν ἐπ' αὐτῶν κλασσικῶς. Ἐλαφρὰ

εβραϊκή καμπυλότης διέστρεφεν ελαφρῶς, χωρὶς νὰ τὴν ἀλλοιώνῃ, τὴν πρόθεσιν τῆς μύτης του νὰ εἶναι ἐλληνική. Ἐὰν ἀρμονικά του χεῖλη, «ταιριασμένα εἰς δύο ὠραίας βίμας», κατὰ τὴν φράσιν του, διετῆρουν, εἰς τὴν ἀκίνησιαν, θελκτικὴν ἔκφρασιν ἀλλ' ὅταν ὠμίλει, ἀπὸ τὸ ἐρυθρὸν τόξον των ἔξεσφενδονίζοντο συρίζοντα τὰ βέλη, σαρκαστικά κέντρα, μὴ ἀστοχοῦντα ποτέ· διότι κανεὶς δὲν ὑπῆρξε σκληρότερος αὐτοῦ καὶ τὸ θεῖον μεῖδιμα τοῦ Μουσηγέτου διεδέχετο ταχέως ὁ σαρκασμὸς τοῦ Σατύρου. Ἐλαφρὰ εἰδωλολατρικὴ εὐσαρκία, τὴν ὁποῖαν ἐπέπρωτο νὰ πληρώσῃ κατόπιν δι' ἰσχνότητος ἐντελῶς χριστιανικῆς, ἐβάρυνε τὸ σῶμά του· ἡ μορφὴ ἦτο ἀγένειος...»

Ὁ Χάινε ἐσπατάλα τὰ χρήματα καὶ τὴν ὑγείαν του μετὰ τὴν αὐτὴν ἐλευθεριότητα, μετὰ τὴν ὁποῖαν καὶ τὸ πνεῦμά του. Ὀλόκληρον συλλογὴν ἀποτελοῦν αἱ εὐφυολογίαι, τὰς ὁποίας ὁ ποιητῆς ἐσκορπιζεν ὡς τὰ κέρματα τῆς μεγαλοφυΐας του. Ἐνθυμεῖτο ὅλον τὸν κόσμον, ἰδίως ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐβιῶρει ἐχθροῦς.

«Ὁὐ Ἑβραῖοι, ἔλεγεν, ὅταν εἶναι ἀγαθοί, εἶναι καλλίτεροι ἀπὸ χριστιανούς. Ὅταν εἶνε ἕμως κακοί, εἶνε χειρότεροι».

«Ἡ δημοκρατία θὰ σημάνη τὸ τέλος τῆς φιλολογίας. Ἐλευθερία καὶ ἰσότης ὕφους. Ὁ καλλιὸς θὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ γράφῃ ὅπως θέλει, ὅσον ἄσχημα θέλει, ἀλλὰ δὲν θὰ ἐπιτρέπεται εἰς κανένα νὰ γράφῃ καλλίτερα ἀπ' αὐτόν».

Ἐπῆγαινε νὰ μονομαχήσῃ καὶ ἐπειδὴ εἶχε βρέξῃ, οἱ δὲ δρόμοι ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ λάσπην: «Πολὺ βυπαροὶ οἱ δρόμοι τῆς τιμῆς!» ἔλεγεν.

Εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Βάιλ, ὅστις ἤρχετο νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ, ὀλίγην ὥραν ἀφοῦ εἶχε φύγει ὁ Γερμανὸς φιλόλογος Λουδοβίκος Βήλ: «Καθήμενε Βάιλ θὰ μ' εὖρης πολὺ κουτὸν σήμερα. Πρὸ ὀλίγου ἦτο ἐδῶ ὁ Βήλ καὶ ἀντιηλλάξιμεν τὰς ἰδέας μας».

«Ἀκόμη καὶ μετὰ τὰ πλέον ἔξοχα δάκρυα θὰ σκουπίσετε τὴν μύτην σας μετὰ τὸ μανδύλι».

Εἰς τὸν Μπερλιόζ, τὸν διάσημον μουσουργόν, ἐρχόμενον νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ κατὰ τὴν μακρὰν ἀσθενείαν του! «Ἄ Βερλιόζ, ἔρχεσαι νὰ με ἰδῆς! Ἦσο πάντοτε πρωτότυπος εἰς τὰς ἐμπνεύσεις σου!»

«Δόξα εἰς τοὺς Ἰάλλους! Ἐβιργάσθησαν διὰ τὰς μεγαλειτέρας

ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας: τὴν καλοφαγίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ἰσότητα. Ἐκαμῖαν τὰς μεγαλειτέρας προόδους εἰς τὴν μαγειρικὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν».

«Ὁ νυμφευόμενος ὁμοιάζει πρὸς τὸν Δόγγην, ὅστις ὑπανδρεύθη τὴν Ἀδριατικὴν. Δὲν γνωρίζει τί θὰ εἴρῃ εἰς τὸ βάλος τοῦ γάμου: μαργαριτάρια, θησαυροὺς ἢ θυέλλας ἀγνώστους καὶ λυσσαλέας».

«Ὅτι ὁ σύζυγος τῆς Ξανθίππης ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγαλειτέρων σοφῶν τοῦ κόσμου εἶνε θαῦμα. Μέσα εἰς τόσα ξεφωνητὰ πῶς κατώρθωσε πράγματι νὰ σκέπτεται! Ἀλλὰ διὰ νὰ γράψῃ τίποτε, αὐτὸ δὲν τὸ κατώρθωσε. Ὁ Σιωκράτης δὲν ἀφῆκε κανέν βιβλίον!»

«Διὰ νὰ κάμῃ κανεὶς μίαν καλὴν ἐπιχείρησιν, χρειάζεται ἓνας μωρὸς καὶ ἓνας ἔξυπνος».

«Εἰς τὴν μωρίαν δὲν ὑπάρχουν σκάλες. Ἐὰν ἐπάνω καὶ τὸ κάτω σκαλοπάτι εἶναι ἓνα πράγμα».

«Ὁ ἀποθανὼν διδικαιώται — ἄρα τοὺς ζῶντας δὲν πρέπει κανεὶς παρὰ νὰ τοὺς κακολογῇ».

«Κάποτε εἶχα κάτι μεγάλας ἰδέας, ἀλλὰ τὰς ἐλησιμόνησα. Τί νὰ ἦσαν ἄρα γε;»

«Ἀνεγίνωσκα ἓνα πληκτικὸν βιβλίον καὶ ἀπεκοιμήθην. Ἀλλ' ὠνειρεύθην εἰς τὸν ἵπνον μου, ὅτι ἐξηκολούθησα νὰ τὸ διαβάσω καὶ ἐξύπνησα τρομαγμένος· τοῦτο ἐπανελήφθη τρίς».

«Μερικῶν Γερμανῶν ἡ παρουσία εἰς τὸ Παρίσι ἔχει αὐτὸν τὸν προορισμόν, νὰ με προφυλάττῃ ἀπὸ νοσταλγίαν».

«Ὅταν ἦμιον Ἑβραῖος, μετὰ ἰνὸμαζαν εἰδωλολάτριν καὶ τώρα, ποῦ ἐβαπτίσθην, με λέγουν Ἑβραῖον».

Ὁ Χάινε ἦτο κατ' ἐξοχὴν γαστρίμαργος. Θέλων νὰ ἐξάρῃ ἰδιαιτέρως κάποτε ἐν γεῦμα ἔλεγε:

«Ἐὸ γεῦμα αὐτὸ ἤξιζε νὰ τὸ φάγῃ κανεὶς γονυπετής». Καὶ τὸ πυροτέχνημα εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἀπειρον!

« »

Ὁ ἔρως τοῦ Χάινε μετὰ τὴν ὠραίαν πιπλήτριαν χειροκτείν, Μαθίλδην Μυρά, ὑπῆρξεν ἐν τῶν πρώτων ἀτυχημάτων τῶν τελευταίων ἀτυχῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ. Ἡ μελαχρινὴ αὐτῆ Ἀφροδίτη, μετὰ τὴν ὁποῖαν ἔζησεν εἰς ἐλευθέραν ἐννοσίαν ἐπὶ πεν-

ταετίαν καὶ τὴν ὁποῖαν κατόπιν ἐνυμφεύθη ὁ ποιητής, ἦτο παροιμιώδους ἀμαθείας. Ἔδσον ἀμαθῆς, ὥστε ἔταν ὁ ποιητής τὴν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸ κατάστημα, ὅπου τὴν ἐγνώρισε, τὴν εἰσήγαγεν εἰς ἓν παρθεναγωγεῖον διὰ νὰ διδαχθῆ τὰς στοιχειωδεστέρας τῶν γνώσεων. Ὁ Χάινε ἔλεγεν ἀργότερα περὶ τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ ζωντανοῦ ἀγάλματος, τοῦ χωρὶς ψυχὴν καὶ πνεῦμα: «Δὲν ἐδιάβασε ποτὲ τίποτε τὸ ἰδικόν μου. Δὲν γνωρίζει τί ἐστὶ ποιητής. Ἐν τούτοις κατώρθωσα νὰ ἀνακαλύψω, ὅτι ἔχει τὴν ἀόριστον ἰδέαν, ὅτι τὸ ὄνομά μου ἐτυπώθη εἰς κάποιον περιοδικόν. Ἄλλ' εἰς ποῖον περιοδικόν δὲν ἐνθυμεῖται». Εἰς ἐπίμετρον ἢ Ματθίλδη ἦτο σπάταλος, ἐλαφρόμυαλος καὶ φιλόνεικος. Ἐκαμνε σκηναὶς ζηλοτυπίας συχνὰς εἰς τὸν ποιητήν, ἐσκόρπιζεν ὅ,τι ἐκεῖνος ἐπιμόνως ἐκέρδιζε, τὸν ἐξώθει διαρκῶς εἰς ἀσχολίας κατωτέρας αὐτοῦ καὶ εἰς διαδήματα ἐξευτελιστικά. «Ἡ ἀπαισία κυρία Βὸλ (γράφει κάπου ὁ Χάινε) μὲ ἐξεδικήθη σκληρὰ. Χάρις εἰς αὐτὴν ὑπανδρεύθη, ἀλλὰ θὰ ἐκδικηθῶ καὶ ἐγώ. Ἐξερχόμενος ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἔγεινεν ὁ γάμος, συνέταξα τὴν διαθήκην μου. Κληροδοτῶ ἄλλην μου τὴν περιουσίαν εἰς τὴν γυναῖκά μου, ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅμιως ὅρον, ὅτι θὰ ξαναὑπανδρευθῆ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατόν μου. Ἡέλιω οὕτω νὰ ἐξασφαλίσω, ὥστε εἰς τοῦλάχιστον ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς νὰ θρηνηθῆ τὸν θάνατόν μου καθημερινῶς λέγων: «Γιατὶ νὰ πεθάνῃ ὁ καυμένος ὁ Χάινε! Ἐὰν δὲν εἶχε πεθάνει, δὲν θὰ ἔπαιρνα ἐγὼ τὴν γυναῖκά του».

Ὁ Χάινε προτοῦ πέσῃ ἀσθενῆς, προτοῦ κατατεθῆ εἰς τὸν «τάφον τῶν στρωμάτων», ὅπως ὠνόμασε τὴν κλίνην τῆς οὐκταετοῦς ἀγωνίας, ἐπεσκέφθη ἐκ νέου, εἰς πόλιν νοσταλγίας ἀκρατήτου, τὴν Γερμανίαν, ὅπου εἶδε τὴν μητέρα του καὶ ὅπου μὲ συγκλίνῃσιν ἀόριστον ἀντίκρυσεν διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ ὄρη τοῦ Χάρτς, τὴν Βόρειον θάλασσαν, τοὺς πύργους τῆς Δυσσελδόρφης, τὸν Ἰήνον, τὰ βέλη τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Κολωνίας καὶ εἰσέπνευσε τὸ ἀνεξίτηλον ἄρωμα τῶν πρώτων ἐντυπώσεων τῆς νεότητος.

Ἡ ἀσθένεια τοῦ νοσηρίου μυελοῦ, τῆς ὁποίας τὰ πρῶτα συμπτώματα εἶχον ἀναφανῆ εἰς τὸν Χάινε τὸ 1845, τὸ 1848 τὸν καθήλωσεν ὀριστικῶς ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς

ὀδύνης. Πῶς νὰ περιγράψῃ κανεὶς, ἔστι καὶ ἀκροθιγῶς, τὴν φοβερὰν ἀσθένειαν, χωρὶς νὰ αἰσθανθῆ ἀναφρικιασμόν; Ἡ παραλυσία ἤρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καταλαμβάνουσα ἕλον τὸ σῶμα τοῦ ποιητοῦ. Ἦτο ἠναγκασιμένος διὰ νὰ βλέπῃ ν' ἀνασηκώσῃ τὰ βλέφαρα καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος, ἐντελῶς ἀκίνητος. Εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, τὸν ὅποιον εἶχε μεταβάλει εἰς σάκκον ὄστων ἢ ἀσθένεια καὶ τὸν ὅποιον κατέτρυχαν πόνοι ἀτριτοί, ἔλαμπεν ἐν τούτοις ἀσβεστος καὶ εἰπέρποτε ζωντανή ἢ φλόξ τοῦ πνεύματος. Τοῦ ποιητοῦ τὸ σῆμα ἠμολίαζε πρὸς ἐρειπωθεῖσαν ἐκκλησίαν ἀερῶδους ἀρχιτεκτονικῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχε παραμείνει καίουσα διαρκῶς ἢ χρυσοτόρευτος κανδῆλα τοῦ εἰκονοστασίου. Καὶ ἡ κανδῆλα ἐκείνη ἔρριπτεν ἀναλαμπὰς διαρκεῖς, πότε ἀστραπὰς φλογοβόλους καὶ πότε λάμπεις ἠρέμου γλυκύτητος.

Μέσα εἰς τοὺς φοβεροὺς πόνοους, οἱ ὅποιοι εἶχον κατὰ τὸ ὑπεράνθρωπον, ὁ ποιητής ἐν τούτοις εἶχε τὴν δύναμιν νὰ εὐφυσολογῆ. Μίαν ἡμέραν ὁ ἰατρός του Ἡέλιω νὰ δοκιμάσῃ εἰς ποῦ ἐξετείνεται ἡ παραλυσία του, τὸν ἠρώτα ἂν εἰμπορεῖ νὰ σφυρίξῃ. «Φεῦ! γιατρέ, οὔτε τὰ ἔργα τοῦ Σακρίθ πλέον». Ἄλλοτε πάλιν, κατόπιν χλιαροῦ λουτροῦ, τὸν μετέφεραν εἰς τὴν κλίνην του μὲ χιλίας προφυλάξεις. «Βλέπετε, γιατρέ, ἔλεγεν ὁ ποιητής, πόσον μ' ἐκτιμῶν εἰς τὸ Παρίσι. Μὲ μεταφέρουν θριαμβευτικῶς ὅπως τὸν Καίσαρα». Ἄλλοτε πάλιν αἰσθανόμενος τὸν θάνατον ἐγγίζοντα καὶ πολλάκις σκεφθεὶς, ἂν δὲν ἦτο προτιμώτερον νὰ ἀπαλλαγῆ δι' αὐτοκτονίας — αὐτοκτονίας φεῦ! τὴν ὁποῖαν οὔτε αὐτὴν εἰμποροῦσε νὰ ἐκτελέσῃ — ἔλεγεν: «Ἰγγίζει ὁ καιρὸς, ποῦ οἱ Γερμανοὶ συγγραφεῖς θὰ ἔρχονται εἰς τὸ προσκύνημα τῆς οἰκίας μου, ὅπως οἱ Μωαμεθῆανοὶ πηγαινούν εἰς τὴν Μέκκαν. Καὶ λέγουν ὅτι εἶμαι ἄθρησκος, ἐγώ, ὁ ὅποιος θὰ καταντήσω νὰ λατρεύωμαι ὡς ἅγιον λείψανον». «Ὅταν ἐν νεῦρόν μου, ἔλεγεν ἄλλοτε, ἡσυχάζῃ τὰ ἄλλα ἐπισηφελοῦνται διὰ νὰ ἀρχίσουν δαιμονιώδη χορόν. Ἐὰν νεῦρά μου εἶναι τόσο παράξενα, ὥστε ἂν ἦτο δυνατόν νὰ τὰ ἔστελνα εἰς τὴν ἐκίησιν, θὰ ἔπαιρναν χρυσοῦν βραβεῖον». Ὅταν δὲ πάλιν μίαν Ἀδελφῆ τοῦ Ἡέλιου γονυπετῆς πλησίον του προσηύχετο, ἐπικαλουμένη ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ θεῖον ἔλεος. «Μὴν ἀμφιβάλλῃς, ἀδελφή μου, τῆς ἔλεγε, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ μὲ συγχωρήσῃ. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπάγγελμά του!»

Τί ἦσαν ὁμοῦς αἱ ἐκρήξεις αὐταὶ τῆς εὐφυΐας καὶ οἱ σπινθη-
ρες αὐτοὶ τοῦ πνεύματος, οἱ σαρκασμοὶ αὐτοὶ, μὲ τοὺς ὁποίους
ἐχλεύαζε τὴν ἰδίαν του ἀσθένειαν καὶ οἶονεὶ ἐξεδικεῖτο τὴν ἀμει-
λικτον Φύσιν, τί ἦσαν αὐτοὶ ἀπέναντι τῶν καθητικῶν καὶ ἀπελ-
πίδων ἐκείνων κραυγῶν, τὰς ὁποίας ὁ ποιητῆς αὐλὸς σχεδόν,
ψυχῇ πλέον μᾶλλον παρά σῶμα, ὄλος πνεῦμα καὶ ὀδύνη, φλόξ
ἐξιδανικευμένη, ἔρριπτε πρὸς τὸ ἄπειρον ὡς εἰς δραματισμὸν
ὑπερκόσμιον; ἔῤιχε τὴν δύναμιν νὰ ὑπαγορεύῃ στίχους καὶ οἱ
στίχοι ἐκεῖνοι θὰ μείνουν ὡς ἡ ὑπερτάτη ἔκφρασις τῆς ἀνθρω-
πίνης ὀδύνης, τῆς ἀνθρωπίνης ἀπελπισίας, τῆς ἀνθρωπίνης νοή-
σεως, ἀπέναντι τῶν φανερῶν καὶ ἀγνώστων δυνάμεων, τῶν
κυριαρχουσῶν τοῦ ἀδυνάτου, καὶ ὁμοῦς ἔχοντος συνείδησιν τῆς
ισχύος ἐκείνων καὶ τῆς ἰδίας δυνάμεως, ὄντος, τοῦ λεγομένου
ἀνθρώπου.

Ἐἰς τὴν ὀκταετίαν ἐκείνην τῆς ἀγωνίας ἀνήκουν ποιήσεις,
τὰς ὁποίας ἐξιδανίκευε τὸ μαρτύριον καὶ αἱ ὁποῖαι ἀποπνέουν
τὸ βαθύ, τὸ ἀνεκφράστον μαρτύριον κόσμου ἄλλου.

Γιατί σκόφτει καὶ πεινᾷ
Κάθε τίμιος καὶ ἰδρώνας;
Καὶ ὁ ἄτιμος φουσκῶνει
Καὶ τὸ ἄλογο περνᾷ;

(Ὅπως μετέφρασαν ὁ κ. Βλάχος)

Ποῖος τὰ φταῖει! Δὲν μπορεί
Ὁ Θεὸς νὰ βάλῃ τάξι;
Ἡ δὲν θέλει νὰ τ' ἀλλάξῃ;
Στέκει ὁ νοῦς καὶ ἀπορεῖ.
Καὶ ρωτᾷμε καὶ ρωτῶ,
Ὡς ποῦ μὲ μιά φοῖς χῶμα
Νὰ μᾶς κλείσουνε τὸ στόμα.
Μὰ εἶνε ἀπάντησις αὐτό;

ἢ ἄλλοτε πάλιν:

Μέρες γλυκῆς, εὐτυχοῦσιν νύχτες! Κραυγᾶς εὐτυχοῦσιν ἀφῖνε ἡ λύρα
μου, χαρὰ καὶ φλόγα ἦτανε οἱ στίχοι μου, καὶ πυρκαϊῆς ἀνάφανε πολλές.

Ὁ χέρι μου χορδὴ μιά νὰ κινήσῃ τῆρα δὲν μπορεί! Καὶ σπᾶει τὸ ποτήρι
ποῦ στὰ χεῖλή μου φαιδρᾷ τὸ ἀκουμῆσθαι. Ἦ μισητό, Θεὸ μου, πράγμα, ὁ
θάνατος. Καὶ τί γλυκειά, τί ἡσυχία ποῦ εἶνε ἡ ζωὴ στὴ γῆ ἐπάνω, τὴ γλυ-
κειά, τὴν ἡσυχία!

Διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν θαυμασίαν αὐτὴν ὀπτασίαν, εἰς τὸν
δυσασμὸν αὐτὸν ὅπου συγχέονται, εἰς αἰσθημα νοστιάλγιας ἀρρή-

του εὐτυχίας καὶ αἰσθημα ἀνεκφράστου ἀπελπισίας, τὸ φωτεινὸν
παρελθὸν τῆς χαρᾶς καὶ τὸ κατασκότεινον παρὸν τῆς συμφορᾶς,
ὀπτασίαν τὴν ὁποῖαν τολμῶ ν' ἀποδώσω, χωρὶς βυθιδῶν καὶ χωρὶς
χρῶμα, σχεδὸν εἰς πρόχειρον μετὰφρασιν:

Ἐπράθηκε ὁ λάρυγγάς μου, τὸν ἥλιο καὶ βασιλεὺς σὺν νὰ κατάκια.
Παιδί, παιδί κρααὶ ἀπ' τὸ καλλίτερο βαρέλι! Ὁ σὴγανικός τῆς σταφυλιῶδ
χυμὸς ὀραῖζει με ὡς τὴν ψυχὴ! Καὶ σβᾶει τὴν πυρκαϊὰ καὶ καίει μέσα
μου! Παιδί, ἀκόμη μιά μπουκάλια! Ἦπια τὴν πρώτη ἀχόρταγα, ἀσπυλλόγι-
στα! Συχώρεσέ με σὴγανικό κρααὶ! Μὰ τί ἀλλάκοτα! Ἦναι καὶ γίνονται
διπλὸς. Θαρρῶ πῶς κάποιος ἄλλος μαζί μου εἶναι θεμένος. Ἦ ἄρρωστος, τί
ἐλεεινὸς καὶ κίτρινος, τί ἀδύνατος ποῦ φαίνεται. Μὰ καταφρόνια μὲ θορεῖ!
Κι' ἐγὼ πειράζομαι βαλλεῖα. «Ἐγὼ πῶς εἶμι» ὁ ἴδιος ποῦ λέγει τὸ παιδί. Ἐγὼ
κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶμεθ' ἀνθρώποι. Ὁ ἀνθρώπος ποῦ καίει ὁ πυρετός! Ἦ ἐμ-
ματα λές! Ἐγὼ γερός εἶμαι καὶ κόκκινος, ὡς ἂν τὸ τριαντάφυλλο...

Ὅσοι εἶδαν τὸν ποιητὴν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τῆς
ἀγωνίας του συνεκινήθησαν μέχρι δακρύων. Ὁ Ἄπόλλων τοῦ
Γκατιῆ δὲν ἦτο πλέον παρά φῶς καὶ σκιά. Ἡ παραλυσία ἐξε-
τείνεται εἰς ὅλα τὰ μέλη καὶ μόνον τὸν μηχανισμὸν ἀβροτάτου
ἐγκεφάλου δὲν εἶχεν ἐπιηρεάσει. Ἰσπάνιον εἰς τὸ σῶμα ἐκεῖνο, τὸ
ὁποῖον εἶχεν ἐξαντλήσει καὶ ἀποξηράνει μέχρι φρίκης ἡ νόσος,
ἦλθε νὰ ρίψῃ τότε γλυκὴ τὸ φῶς εἰδυλλίου, ἰδανισμοῦ περιπα-
θοῦς ἢ ἐμφάνισις μιᾶς περικαλλοῦς κόρης, ἢ ὁποῖα ὑπῆρξε τὸ
τελευταῖον αἰσθημα τοῦ ποιητοῦ, αἰσθημα τῆς φαντασίας καὶ
τῆς ψυχῆς πλέον. Ὅταν κατὰ τὴν προσεχῆ ὀμιλίαν μου θὰ λάβω
τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὀμιλήσω περὶ τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ - ὅπως
σήμερα σᾶς ὀμιλήσω περὶ τοῦ βίου του - θὰ ἔχω ἴσως τὴν εὐκαι-
ρίαν νὰ ἐκταθῶ ἐπὶ τῆς ἰδεώδους αὐτῆς μορφῆς, τῆς γλυκυτά-
της «Μυίας», ὅπως τὴν ἠνόμισαν ὁ ποιητῆς καὶ τῆς ἐπιρροῆς
τῆς εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τοῦ Χαΐνε. Δὲν
ἤμπορῶ ὁμοῦς νὰ μὴ σᾶς ἀναφέρω ἐδῶ τοὺς ἠραιότερους, περι-
παθεστέρους καὶ εὐγλωττοτέρους στίχους ποῦ ἀφιέρωσαν εἰς
αὐτὴν ὁ ποιητῆς. Ἰβναι τὸ κόκνειον ἄσμα τοῦ Χαΐνε, ἀληθινὸν
ἄσμα κύκνου ἐκπνέοντος μὲ τὴν μολκτὴν ἀναλλοιότητος οὐείρου:

Ἀγαπημένο μου λουλουδι ἀγνό!

Σὲ γνώρισα ἀπὸ τὸ φίλημά σου!

Ἀνθόχειλα ποτὲ γλυκὰ δὲν εἶναι τόσο!

Ὅτε τ' ἀνθόθακρυ δὲν εἶνε τόσο φλογερό!

Δὲν ἐμιλοῦσαμε. Μὰ ἡ καρδιά μου

Καταλάβαινε τί ἡ ψυχὴ σου ἔλεγε, χωρὶς μιλιὰ!

Λεῖπει ἡ ντροπὴ ἀπὸ τὸ λόγο ἅμα ποῦ τὸν εἶπες

Μόνο στὴ σιωπὴ ἀνθεῖ ἀγνὰ ἢ ἀγάπη!

⊞ ⊞

Ἐκατὸν μόλις ἄνθρωποι συνώδευσαν τὸν νεκρὸν τοῦ Χάινε, μίαν χιονώδη πρωΐαν, ἀπὸ τὸν τάφον τῆς κλίνης του εἰς τὸν τάφον τοῦ κοιμητηρίου τῆς Μονιάρτρης. Ἀναπαύεται ἀκόμη ἐκεῖ εἰς τὴν ξενιτειάν ὁ ποιητὴς ὑπὸ μίαν ἀπλὴν πλάκα. Τὴν ἀπέριπτον πέτραν τοῦ τάφου του μία ἄλλη περιπαλῆς προσκυνήτρια τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ ὄνειρου, τὸ ὄνομα ποῦ ἐτυλίχθη μέσα εἰς τὴν πορφύραν τοῦ ἰδίου αἵματος ἐπάνω εἰς τὴν ἀνθηρὰν ὄχθην τῆς λίμνης τῆς Ρενεύης, ἔστεφε κάλλε 17ην Φεβρουαρίου μὲ δροσερὰ βόδα. Ἡ ἐφήμερος εὐωδία τῶν ἀνθέων τῆς ἀναμνήσεως δὲν ἀρωματίζει πλέον τὸν ὕπνον τοῦ ποιητοῦ. Γυμνὸν ἀπλοῦται τὸ μάρμαρον. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡμεξίτηλον ἀλλ' ἀθάνατον διατηρεῖται τὸ ὄνομα: Heinrich Heine. Ἄν ἔπρεπε νὰ χαραχθοῦν ὑπ' αὐτὸ στίχοι τινές, σύμβολον τῆς ζωῆς τοῦ λυρικοῦ τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀγάπης, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόνου, οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι τοῦ ἰδίου ἠά ἤρριμοξε νὰ χαραχθοῦν:

Unheilbar ist deine Herzeleid

Verfehltes Liebe-verfehltes Leben.

(Ἀγιάτρευτος ὁ πόνος τῆς καρδιάς σου

Ἡ ἀγάπη σου χαλάματα! Χαλάματα ἢ ζωὴ σου!)

ΔΗΜ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΟΣ

ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

Τὴν 25 Ἀπριλίου ἐτελέσθησαν τὰ ἐπισημα ἐγκαίνια τῆς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Ἰδρυθείσης καὶ ἀπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ λειτουργήσης διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Κ. Σεβαστοπούλου, Ἱεργατικῆς Σχολῆς.

Τὸν ἀγίασμόν ἐτέλεσεν ὁ Σ. Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, παρίσταντο δὲ κατὰ τὴν ἐορτὴν ὁ Πρωθυπουργός, ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, ὁ Πρύτανης τοῦ Ἐθνικοῦ Παναπιστημίου, ὁ Δήμαρχος καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, πολλοὶ λόγιοι, ἐπιστήμονες καὶ λειτουργοὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Γ. Ἀθανασάκης ἐξεφώνησε τὸν κἀπολι λόγον, πρὸς ὃν ἀπήντησεν ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Παναγιωτόπουλος ἐξάρας τὸν ἐθνικοφελῆ καὶ κοινωνοφελῆ σκοπὸν τῆς Σχολῆς. Ἐν τέλει ὁ κ. Πολέμης ἀπήγγειλεν ἑμμετρον χαιρετισμόν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῇ παραδόσει τῆς ἀκ Κήπου ἀποσταλείσης Σημειώσεως τῆς Σχολῆς.

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ Κ. Γ. ΑΘΑΝΑΣΑΚΗ

Ἡ Σεβαστοπούλειος Ἱεργατικὴ Σχολὴ ὀφείλει τὴν ἰδρυαὶν αὐτῆς εἰς τὴν ἐμπνευσμένην διάνοιαν τοῦ ἀειδίου Βικέλα καὶ τὴν γενναίαν ψυχὴν τοῦ ἀειδίου Σεβαστοπούλου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πρόθυμον ἀρωγὴν τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, καὶ εἰς τὴν αὐθόρμητον συνδρομὴν τοῦ φιλογενοῦς κ. Κοργιαλένιου. Ἡ Σχολὴ αὕτη ἀποτελεῖ ριζικὴν καινοτομίαν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, οὐ μόνον διὰ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐν αὐτῇ διδασκομένων μαθημάτων, ἀλλ' ἰδίως διὰ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ὑπὸ πλήρεις ὑγιεινῆς συνθήκας ἐγκατάστασιν καὶ λειτουργίαν αὐτῆς.

Καὶ διὰ μὲν τὸ πρόγραμμα ἐλάβομεν ὡς πρότυπον τὴν ἐν Creil τῆς Γαλλίας μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας λειτουργοῦσαν Σχολὴν Somasco.

Ὁ Somasco, ἀπλοῦς τεχνίτης ἐν ἀρχῇ ἀλλὰ πνεῦμα δαιμόνιον, ἰδρυσεν ἐν τῇ βιομηχανικῇ κέντρῳ τῆς πόλεως Creil ἰδίαν Σχολὴν, ἐν ἣ διδάσκονται τὰ γενικὰ οὕτως εἶπεν μαθήματα δι' ἀπάσας τὰς τέχνας, ἔχουσι δὲ οἱ μαθηταὶ τὴν εὐκαιρίαν κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς προπαιδεύσεως ν' ἀναπτύξωσιν ἕκαστος τὴν ἰδιοφυΐαν του καὶ τὴν κλίσιν πρὸς ὠρισημένην τέχνην, πρὸς ἣν δύνανται κατόπιν νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰδικιώτερον καὶ ἀποκλειστικῶς. Ἐκτὸς τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς τεχνικῆς προπαιδεύ-

σεως, τὸ σύστημα τοῦ Sompasco ἔχει καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ ταξινομῆ τὰς πρὸς ἐκάστην τέχνην ἰδιοφυΐας τῶν μαθητῶν. Ἔσχε δὲ τοσαύτην ἐπιτυχίαν ἡ Σχολὴ Sompasco, ὥστε ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις υἱοθέτησεν αὐτὴν καταστήσασα ἀνώτερον Δημοτικὸν Σχολεῖον, διετήρησε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς καὶ αὐτὸν τοῦτον εἰς τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς.

Ἐν τῇ Σχολῇ μας γίνονται δεκτοὶ μαθηταὶ ἀποφοιτῶντες τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, διδάσκονται δ' ἐν αὐτῇ Ἑρησκευτικὰ καὶ Ἑλληνικά, Γεωγραφίαν, Ἀριθμητικὴν, Γεωμετρίαν, Φυσικὴν, Χημείαν, Βοτανικὴν, Ἰχθυογραφίαν, Πλαστικὴν, Ξυλουργίαν, Σιδηρουργίαν, Μουσικὴν, Ὑγιεινὴν, Γυμναστικὴν καὶ Σκοποβολὴν.

Ἄλλ' ἡ καινοτομία τῆς Σεβαστοπούλειου Σχολῆς δὲν ἔγκειται τόσον εἰς τὸ πρόγραμμά αὐτῆς, — διότι προγράμματα εὐκόλως δύναται τις νὰ καταρτίσῃ ἄριστα — ὅσον εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας καὶ τὰς λοιπὰς συνθήκας τῆς λειτουργίας αὐτῆς.

Ὡς πρὸς ταῦτα δὲ πρότυπον ἐλάβομεν τὰς καλουμένας Νέας Σχολάς.

Ἡ Νέα Σχολὴ ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Dr Cecil Reddie «The New School d'Abbotsholme», μετεφυτεύθη δ' εὐθὺς κατόπιν ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τοῦ Dr Lietz, ὅστις μαθητεύσας παρὰ τῆ Reddie ἱδρυσεν τῇ 1898 ἐν Psenburg παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Harz τὴν πρώτην Νέαν Σχολὴν ἐν Γερμανίᾳ «Deutsches Land-Erziehungsheim» πολλαπλασιασθεῖσαν ἔκτοτε καὶ ἐφαρμοσθεῖσαν καὶ εἰς τὰ θῆλα.

ὑπὸ τοῦ θαυμαστοῦ τῆς Ἀγγλικῆς Ἀγωγῆς Demolins εἰσήχθη καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἡ Νέα Σχολὴ «L'École des Roches» καὶ ὑπὸ τοῦ Contou «L'École de L'Aquitaine», εὐθὺς δὲ κατόπιν τὴν εἰδομεν ἱδρυομένην καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐν Glarisegg «Schweizes Land Erziehungsheim» καὶ ἐν Chailly τῆς Λωζάννης «L'École Nouvelle» τοῦ Vittoz.

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς Νέας Σχολῆς εἶναι ὅτι λαμβάνεται ἐξίσου φροντίς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος ὅσον καὶ διὰ τὴν τοῦ πνεύματος — νοῦς ὑγιῆς ἐν σώματι ὑγιεῖ.

Ἄπαντα τὰ σχολεῖα ταῦτα κείνται μακρὰν τῶν πόλεων ἐν τῇ ἐξοχῇ, ἐν μέσῳ ἀπεράντων κήπων, τὰ μαθήματα γίνονται κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὸ ὑπαιθρον, διακέπτονται ὑπὸ 10-15λέπτων

διαλειμμάτων, καθ' ἃ οἱ μαθηταὶ ἀναπνέουσιν ἐλεύθεροι, ἢ καθαριότης τοῦ σώματος καὶ ἢ τροφὴ ἰδιαιτέρως ἐπιβλέπονται, αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παιδιαί, κηπουρικὴ καὶ ἐκδρομαὶ μετὰ τῶν διδασκάλων, συμπληροῦσι τὸν πρῶτον ὅρον τῆς Νέας Σχολῆς. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ μαθητοῦ παρακολουθεῖται ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ ἐπίσης ἐπιμελῶς, ὡς ἡ πνευματικὴ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.

Τὸ δεύτερον οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς Νέας Σχολῆς εἶναι ἡ μέθοδος διδασκαλίας. Ἡ Νέα Σχολὴ καταλιποῦσα τὴν τετριμμένην τῆς ἐκ τῶν βιβλίων καὶ δι' ἀπομνημονεύσεως διδασκαλίαν, ἐχάραξε νέαν ὁδόν, τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τῶν πραγμάτων διδασκαλίαν, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς παρατηρήσεως συναγωγὴν τῶν κανόνων.

Καὶ ἀληθῶς οἱ κανόνες καὶ ἡ Γραμματικὴ δὲν προὔπτηρχον τῶν συγγραμμάτων, ἀλλὰ διετυπώθησαν ὑπὸ τῶν σοφῶν διδασκάλων ἐκ τῶν παρατηρήσεων, ἄς συνήγαγον ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῆς σκέψεως.

Ἡ διδασκαλία λοιπὸν, ἵνα ἢ γόνιμος, πρέπει ν' ἀπευθύνηται πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν κρίσιν καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικῶς πρὸς τὴν μνήμην καὶ τὰς ἀφηρημένας ἐννοίας· ἐκ τῶν ἀπλῶν καὶ συγκεκριμένων νὰ προβαλεῖ εἰς τὰ σύνθετα καὶ τὰ γενικά· πρέπει πρὸ παντὸς νὰ τείνῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παρατηρητικοῦ τοῦ μαθητοῦ, εἰς τὴν ἀφύπνισιν τῶν ἐν τῇ ψυχῇ ληθαργουσῶν δυνάμεων τοῦ σκέπτεσθαι καὶ κρίνειν, κατόπιν δὲ νὰ τῆ παρέχῃ κατὰ μικρὰς δόσεις, καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, ἐφηρμοσμένας τὰς γνώσεις ἐκείνας, αἵτινες ὁ ἀποτελέσωσι τὰ πρῶτα ἐφόδια ἢ μάλλον τὰ θεμέλια τῆς ὅλης μαθήσεως.

Ἡ μέθοδος τῆς ῥάβδου καὶ τῶν βαρεῶρων ποινῶν ἐξωστρακίσθησαν ἐκ τῆς Νέας Σχολῆς, ὁ δὲ διδάσκαλος, τοὺς περικλεισὶς ἡμῶν προγόνους μιμούμενος, εἶναι ὁ φίλος καὶ σύντροφος τοῦ μαθητοῦ· ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτὸν πάντοτε διὰ μελιχλοῦ τρόπου, προσκτᾶται τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ καὶ προσπαθεῖ κεντῶν τὴν φιλοτιμίαν του νὰ ἐμφυσήσῃ αὐτῷ διὰ τοῦ παραδείγματος ἀρχὰς ἠθικῆς, τιμιότητος καὶ ἔρωτος πρὸς μάθησιν καὶ ἐργασίαν, νὰ ἀναπτύξῃ τὴν πρῶτο-

βουλῶν καὶ αὐτενέργειαν τοῦ μαθητοῦ, παρέχων αὐτῷ τὴν δέουσαν ἐλευθερίαν, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ μορφώσῃ τὸν χαρακτήρα του.

Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐνεκολλήθη ἡ Σεβαστοπούλειος Ἑργατικὴ Σχολή, ἣτις δικαιούται νὰ ὀνομασθῇ ἡ πρώτη «Νέα Σχολή» ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ λειτουργία αὐτῆς ἤρχισεν ἀθορύβως καὶ πρὶν συντελεσθῇ ἡ ὅλη αὐτῆς ἐγκατάστασις, τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον, ἐν μέσῳ τοῦ πολιτικοῦ σάλου, ὅτε ἡ γενικὴ προσοχὴ πρὸς ἄλλα ἦτο προσηλωμένη. Προτοῦ δ' ἔτι γνωσθῇ εἰς τὸ κοινὸν καὶ τελεσθῶσιν ἐπισήμως τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς ἐδέχθη τὸν πρῶτον ἀδελφικὸν χαιρετισμὸν καὶ τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν ἐκτιμήσεως ἐκ Κύπρου.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου κ. Μ. Βολονάκης καὶ ἡ Διευθύντρια τοῦ ἀνωτέρου Παρθεναγωγείου Λευκωσίας, Κ^α Ἐλένη Χρήστου ἀπέστειλαν ἡμῖν τὴν Σημαίαν τῆς Σχολῆς, τὴν ὅποیان ἐφιλοτέχνησαν ἐξ ἐγγωρίου Κυπριακοῦ ὑφάσματος αἱ μαθήτριά: τοῦ Ἀνωτέρου Παρθεναγωγείου Λευκωσίας τὸν Σταυρὸν προσήνεγκον οἱ μαθηταὶ τοῦ Παγκυπρίου, τὴν δ' ἐπ' αὐτῆς εἰκόνα τὴν ἀπεικονίζουσαν τὸ σύμβολον τῆς Σχολῆς, τὴν Νίκην στεφανοῦσαν κεκμηκότα ἐργάτην, ἔγραψεν ὁ καλλιτέχνης κ. Γεραλῆς.

Τὴν προσφορὰν ταύτην, ἐφ' ἣ καὶ δημοσίᾳ χάριτας ὁμολογοῦμεν, καταφθάνουσαν καθ' ἣν στιγμὴν πρόκειται νὰ τελεσθῶσι τὰ ἐγκαίνια τῆς Σχολῆς, θεωροῦμεν ὡς ἄριστον οἰωνόν. Εὐτυχῆ δὲ νομίζομεν καὶ τὴν σύμπτωσιν, ὅτι ἡ σημερινὴ ἑορτὴ τελεῖται ἀκριβῶς τὴν ἐπαύριον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν πρὸ διετίας ὁ ἀείμνηστος Βικέλας ἔβητε τὸν θεμέλιον λίθον αὐτῆς, κατακλείδα τοῦ λαμπροῦ τῆς ζωῆς του ἔργου.

Ἄλλ' οὐδὲν ἦττον ἄριστον οἰωνόν θεωροῦμεν καὶ ὅτι ἡ Νέα αὕτη Σχολὴ ἐγκαινιζέται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας ὁ τε Πρόεδρος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Δημοσίας Ἑκπαιδεύσεως Ὑπουργός εἰσιν ἐνθερμοὶ τῶν γραμμάτων λάτραι καὶ ὑποστηρικταὶ πάσης προόδου. Ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἐλπίζομεν ὅτι τὸ συντελεσθὲν ἔργον θέλει δεόντως ὑποστηριχθῆ, ὅπως ἡ Σχολὴ αὕτη καταστῆ ἡ ἀφειτηρὰ τῆς μορφώσεως νέας ἐλληνικῆς γενεᾶς!

ΕΜΜΕΤΡΟΣ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ Κ. Ι. ΠΟΛΕΜΗ

Αὐτὴ ἡ Σημαία σας, παιδιὰ, δὲν μοιάζει μὲ τῆς ἄλλης.
Ἄνοιξτε χαρούμενες κα' ὀλόθερες ἀγκάλες
καὶ μ' ἕνα καλῶς ὄρθως ποῦ ὡς τῶρα δὲν εἰσάθη
δεχθῆτε τὴν ἀπὸ σπῆτι σας.

Χαίρες, ἐλαίδες, πόθοι
δειλὰ τῆς ἀραχνόριαντες πιτυχῆς τῆς ἀναδύουσαν
καὶ τὸ σταυρὸ τῆς προσκυνοῦν, καὶ μὲ προσηγὴ χαϊδεῦσαν
σπῆν ὄφι τῆς τὴν ὄφι σας. Στῆς Ἀθηνᾶς τὸ σπῆτι
τὴν ἔστειλε τῆς Ἄμορφιάς ἡ κόρη, ἡ Ἀφροδίτη
πέρ' ἀπ' τῆς Κύπρου τὸ νησὶ κάτισσας περιαιτίες
τὴ φέρων στῆς φτεροῦγῆς τὸν παρθένος χαρισχέρες
τὴν ἐνουφαστολίσανε, καὶ μὲ λαχτάρα τόση
λεβέντες νιοί, τ' ἀδέρφια τὸν, τὴν ἔχουν ἀρματώση
μ' ἐν' ἀργυρόχυτο σταυρὸ κα' ἐνὸς τεχνίτη χέρι
σ' τὴ Νίκη τὴν παρῆδωκε σ' ἑαῶς νὰ τὴνε φέρῃ.

Καρφώσετε τὰ μῆτια σας ἀπάνω τῆς καὶ πόλι,
ἀπλώσετε τὰ χέρια σας, ἀνοῖξτε τὴν ἀγκάλη
καὶ μὲ φωνή, ποῦ ἀκάλεστη μὲν' ἀπ' τὰ σπλάχνα βγαίνει,
ἡ εὐγενική σας ἡ χαρὰ τέτοιο τραγοῦδι ὡς γένῃ:

«Καλῶς τὸ μεταξόφραστο γαλάκτω μας χαίρει,
ποῦ στέκεται περήφανο κα' ἀπλόωνται μὲ χάρη,
σταλμένο ἀπὸ τὴν Ἄμορφιὰ μὲ φρόνησι καὶ γνώσι
σ' τῆς προκοπῆς τὰ ἀνεργα τὴν ἀμορφιὰ νὰ δώσῃ.
Σ' τῆς Τέχνης τὸν ἀγῶνα, ἡμερός! εὐαὶ ὀδηγός μας γίνου
μὲ τὸ Σταυρὸ σ' τὴν χαρμῆ, τ' ὄπλο τοῦ Κωνσταντίνου.
Σ' τῆς Τέχνης τὸν ἀγῶνα, ἡμερός! ἀν φθάσωμε σ' τὴ νίκη,
σ' ἐμᾶς τὰ τόσα λάφυρα, σ' εὐαὶ ἡ τιμὴ θ' ἀνήκει.
Σ' τῆς Τέχνης τὸν ἀγῶνα, ἡμερός! ὡς νῆσθ' ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη
ποῦ θὰ παραμερσίση σὺ κα' ἄλλη σημαία θὰ γίνῃ
καμαρωτός μας ὀδηγός σ' τῆς Λόξης τὸν ἀγῶνα.
Τότε δὲ θάξομε ὄπλο μας τὰ ἀνεργὰ μας μόνα.
Μὰ ὡς τότε, ναί, ἡ ἀγάπη σου μαζί μας πάντα ὡς μένη,
Σημαία φωτοφίλητη κα' ἀγροχαϊδεμένη.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΓΓΛΙΑ

Μία τῶν πλοσιωτέρων συλλογῶν γραμματοσήμεων ἠγοράσθη ἀντί πεντάκοσιων χιλιάδων φράγκων ὑπὸ τοῦ ἐν Λονδίνῳ ἐμπόρου γραμματοσήμεων Πέκιτ. Συμπεριλαμβάνετο εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀποθανόντος οἱ "Αἰθερὸν ἐργαστασιάρχου ἑκατομμυριούχου τῆς Βιρμινγκάμης. Ἐὰ σπανιώτερα γραμματόσημα τῆς συλλογῆς ταύτης εἶναι δύο τῆς νήσου τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου τοῦ 1817, ἀσφράγιστα, μοναδικὰ ἐν τῇ κόσμῳ.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Ἡ ἐτησία παραγωγή τοῦ μέλιτος εἰς τὸ Μεξικὸν ἀνέρχεται εἰς 1.000.000 λίτρας καὶ ἡ τοῦ κηροῦ εἰς 100.000. Ἀλλὰ τὸ ποσὸν τοῦτο δὲν ἀρκεῖ διὰ τὰς Ἡν. Πολιτείας, αἷτινες ἀναγκάζονται νὰ εἰσάγῃσι μέλι ἐκ τῆς Κούβας καὶ ἐκ τῶν Δημοκρατιῶν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἐὰ κράτη, αἷτινα κυρίως εἰσάγουσι μέλι ἐκ τοῦ Μεξικῶ, εἶναι κατὰ σειράν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία. Δὲν εἶναι γνωστὸν πόθεν κατάγεται ἡ μέλισσα, ἀλλὰ εἶναι βέβαιον ὅτι ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Οἱ ἀρχαῖοι προσέφερον τὸ μέλι εἰς τοὺς θεοῦς των, εὐρέθησαν δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Μεξικῇ ἐντὸς προϊστορικῶν τάφων δοχεῖα πλήρη μέλιτος καλῶς διατηρουμένου. Ἐἰς τὸ Μεξικὸν ἀκόμη καὶ τῶρα ὑπάρχει πλῆθος ἀγρίων μελισσῶν. Ὑπολογίζεται ἡ ἐτησία παραγωγή μέλιτος εἰς τὰς Ἀμερικανικὰς Δημοκρατίας εἰς 3.000 τόννους. Ἀλλὰ ἡ ζήτησις αὐτοῦ ἠῤῥησε τόσον, ὥστε εἰς τὸν προπολογισμὸν τοῦ Μεξικῶ ἀνεγράφη ποσὸν 2.000 λίτρων διὰ τὴν σπουδὴν τῆς μελισσοκομίας.

— Κατόπιν ἐπιθεωρήσεως τῶν σχολείων τῆς Νέας Ὑόρκης ὑπὸ τῶν ἰατρῶν εὐρέθη ὅτι ἐκ τῶν μαθητῶν

τὰ δύο τρίτα εἶχον ἀνάγκην ἀμέσου περιβάλλεως. Αἱ στηθικαὶ μολυσματικαὶ νόσοι ἀποκλείουσι ἐκ τοῦ σχολείου 3.000 παιδία ἐκτὸς 50.000 ἄλλων, αἷτινα δύνανται νὰ παρακολουθῶσι τὰ μαθήματα ἕως πάσχοντα ἐλαφρότερον. Ἐκτὸς τούτων εὐρέθησαν 3.000 κρούσματα διφθερίτιδος, ὀπίτιδος, ἰλαρᾶς καὶ ὀστρακιάς, 12.000 παιδία πάσχουν ἐκ κακῆς διαίτης, 408 σημειοῦνται ὡς ἀναιμικά εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν. Ὡς αἰτίαν τῆς φοβερᾶς αὐτῆς στατιστικῆς προβάλλονται ἡ ἀμείθεια τοῦ λαοῦ, ἡ πένια τῶν οἰκογενειῶν καὶ τὸ ἀναπόφευκτον τῆς συγκεντρώσεως πλήθους μαθητῶν.

— Κατὰ τὸ ἀμερικανικὸν περιοδικὸν *The Publisher's Weekly* κατέπεσε πολὺ ἡ ἐκδοσις μυθιστορημάτων, ἐνῆ παρατηρεῖται ἐξ ἄλλου μεγάλη ἀξίησις εἰς τὴν ἐκδοσιν συγγραμμάτων σοβαρῶν. Ἐνῆ ἡ κλασσικὴ φιλολογία κατέσχε τὴν πέμπτην θέσιν εἰς τὰ ἐκδιδόμενα συγγράμματα, κατέλαβε σήμερον τὴν πρώτην θέσιν με ἀριθμὸν συγγραμμάτων 1.648. Ἐνῆ δευτέραν θέσιν κατέχουν τὰ μυθιστορήματα με ἀριθμὸν τοιοῦτων 1.508 δηλαδὴ μικρότερον κατὰ 401 τοῦ παρελθόντος ἔτους 1908. Τὰ θεολογικὰ καὶ θρησκευτικὰ βιβλία κατέχουν τὴν τρίτην θέσιν με 903 συγγράμματα ἀπέβαντι 816 τοῦ 1908. Ἀπασαὶ αἱ ἑλλαὶ ἐκδόσεις ἐπληθύνθησαν ἀρκετὰ κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος, παραδείγματός χάριν τὰ βιβλία διὰ τὴν νεότητα ἠῤῥησαν κατὰ 25 τόμους, αἱ χρήσιμοι τέχναι κατὰ 226, ἡ γεωγραφία καὶ τὰ ταξίδια κατὰ 13, αἱ πολιτικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ τὰ κοινωνικὰ κατὰ 79, τέλος ἡ ἐκπαίδευσις κατὰ 92.

— Αἱ ὑπὲρ διὰ τὴν πώλησιν τῶν εἰσιτηρίων εἰς τοὺς σιδηροδρόμους γίνονται πολλάκις ἀφορμὴ συνωμοτοῦ τῶν ταξιδιωτῶν καὶ ὑπερκο-

πώσεως τῶν ὑπαλλήλων. Ἐἰς τινὰς μεγάλας ἀμερικανικὰς γραμμὰς μετ' ἐπιτυχίας ἀντικατέστησαν τὸ καλαιδὸν σύστημα δι' αὐτομάτου μηχανήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποῦν ῥίπτουσι τὴν ἀξίαν τοῦ εἰσιτηρίου, ἀναλόγως τῆς θέσεως τὴν ὁποῖαν ἐπιθυμεῖ, αὐτομάτως ἔχει τὸ εἰσιτηρίον του.

ΑΥΣΤΡΙΑ

Δὲν δύναται τις νὰ φαντασθῇ τὸ ὀπισθοδρομικὸν πνεῦμα τὸ βασιλεῖον μεταξὺ τῶν κληρικῶν τῶν σχολικῶν ἐπιτροπῶν ἐν Αὐστρίᾳ. Ἐπάρχει λογοκρισία ἀπαγορευούσα εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν κοινοτικῶν σχολείων καὶ τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως τὴν ἀνάγνωσιν ἡδὲ ἔργων, μεταξὺ τῶν ὁποῦν εἶναι καὶ τὰ θαυμάσια «Διηγήματα τῶν ἀδελφῶν Γρίμ» καὶ τὰ πασίγνωστα «Παραμύθια τοῦ Ἀνδρᾶ» ἀπαγορευθέντα, τὰ μὲν πρῶτα τῷ 1878, τὰ δὲ δευτέρω τῷ 1882. Ἀπαγορεύεται ἐπίσης ἡ ἀνάγνωσις «τῆς Ἱστορίας τοῦ Γουλιέλμου Ἐδουάρδου» ὡς ἀνήθικος, διότι ἔ φάνος τοῦ Γκέσλερ κρίνεται ὡς πράξις ἠρωσείας.

ΓΑΛΛΙΑ

Οἱ θέλοντες νὰ ἀποδείξουν τὴν ματαιότητά τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐκάναν λαμβάνουσι διαρκῶς, ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῶν γαιῶν εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων εἶναι μῦθος καὶ ὅτι ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος αἱ μικραὶ ἰδιοκτηταὶ πληθύνονται. Ἀλλὰ αἱ στατιστικαὶ ἄλλως λέγουσι. Κατὰ τὴν δεκαετίαν 1881-1891 ἐν Γαλλίᾳ αἱ μικραὶ ἰδιοκτηταὶ αἱ καλλιεργούμεναι ὑπὸ τῶν ἰδίων των ἰδιοκτητῶν ἠλαττώθησαν κατὰ 186.621. Κατὰ τὴν ἰδίαν δεκαετίαν αἱ μεγάλαὶ ἰδιοκτηταὶ ἠῤῥησαν κατὰ 18.524. Ἡ γαλλικὴ γῆ κατέχεται κατὰ 66 τοὺς ἑκατὸν ἀπὸ μεγάλων καὶ μετρίων ἰδιοκτητῶν καὶ 31 τοὺς ἑκατὸν ἀπὸ μικρῶν. Διὰ τὴν ἐπομένην δεκαετίαν ἡ στατιστικὴ εἶναι 74 διὰ τοὺς μεγάλων καὶ μετρίων ἰδιοκτητῶν καὶ 26 διὰ τοὺς μικρῶν.

— Ἐκ γενομένων μελετῶν γράφει ἡ «Nature» καταφαίνεται ὅτι τὰ διάφορα ἄστρα δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν φωτιστικὴν δύναμιν. Ἡ ἥλιος π. γ.

δι' ὁρισμένην μονάδα ἐπιφανείας ἔχει δύναμιν 310.000 κηρίων, ἐνῆ ὁ Σείριος καὶ ὁ Πάγας διὰ τὴν αὐτὴν μονάδα ἔχουν 6 ἑκατομ. κηρίων καὶ ὁ Πολικός ἀστὴρ 1.900.000.

— Ὁ διάσημος μικροβιολόγος Μάττονικωφ κατόρθωσεν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν φωτογραφιῶν, ὡς παρουσιάσεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν, νὰ μεταδώσῃ τὸ μικροβίον τοῦ σήφου εἰς κελήκους, ἀναμίξας μικροβία τυφικὰ εἰς τὴν τροφήν αὐτῶν. Ἡ ἐπιτυχία αὐτῆ διέει ἐλπίδας περὶ τῆς ταχείας ἀνακαλύψεως ἀντιτυφικῆς ἄρρῆς, γνωστῆς οὐσίας τῆς συγγενείας τοῦ ὄργανισμοῦ τοῦ κελήκου πρὸς τὸν τοῦ ἀνθρώπου.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐλαττοῦται ἡ κατανάλωσις τοῦ ζύθου ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἡ παραγωγή αὐτοῦ ἐπίσης. Ἡ χρῆσις τοῦ 1908-1909 ποσοστῶς παραγωγῆς 70.000.000 ἑκατολίων, ἦτις εἶναι μικρότερα τῆς προηγουμένης χρήσεως κατὰ 3.000.000 ἑκατολίων περίπου. Ἐπίσης εἰς δεκαετίαν ἦδη ἡ ἐτησία κατανάλωσις κατὰ κἄτωτον βῆμα ἐλαττωμένη.

ΙΑΠΩΝΙΑ

Οἱ Ἰάπωνες μεταχειρίζονται καὶ γινώχματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐμπούξουν καθόλου πρὸς τὰ ἰδικὰ μας, ἀλλὰ προαιματῶν γνώσεις φιλολογικᾶς. Ὀνομαζόνται «Γιακομίν ἰσοσὺ καρότα». Ἐνῆ τῆ δέσμη περιλαμβάνει 200 καργινώχματα, ἐφ' ἑκάστου τῶν ὁποῦν εἶναι γαργαμμένον τὸ ἥμισυ γνωστὸ καὶ ἥμισυ ἀρχὴ ἢ τέλος. Μοιράζονται τὰ καργινώχματα εἰς τὸς καλῆτας, καὶ ἐκείνος, ὅστις ἔχει εἰς χεῖρας τὴν ἀρχὴν ἐνὸς καργιμάτου, ἀναγγιγνόμενος αὐτῆν, κατόπιν δὲ ὀφείλει νὰ εἴπῃ ἀπὸ μνήμης καὶ τὸ ἄκρον ἥμισυ, καὶ τότε λαμβάνει καὶ τὸ συμπληρωματικὸν καργινώχματον, τὸ περιέχον τὸ τέλος τοῦ καργιμάτου. Κερδίζει ὅστις συλλέξῃ περισσότερα ἑλλοκλήρα καργιμάτα. Διὰ τὰ παιδία μεταχειρίζονται ἀντιπονημάτων παρουσίας.

Ἀλλοτε καὶ τὸν Δεκέμβριον μήνα ἀκόμη αἱ νέαι Ἰάπωνες ἐβῶ-

πνων από τὰς τρεῖς τὸ πρῶτ γυμναζόμενοι καὶ ξιφομαχοῦντες. Ἡ ὥρατα δὲ αὐτῆ συνήθεια ἐξέλιπεν. Ἐγκαταλείφθησαν αἱ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις καὶ αὐτῆ ἀκόμη ἡ πεζοπορία ὡς ἐκ τῆς προόδου τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν τροχιοδρόμων, ἐκτὸς τῶν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι μένουσιν ἀκόμη πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν συνήθειαν ἐγειρόμενοι πρὸ τῆς ἀνατολῆς καὶ γυμναζόμενοι. Ἐάνωτέρω βεβαίως καὶ ὁ διευθυντὴς τῆς περιφημοῦ σχολῆς τοῦ «Ζιου-Ζίτσου» ἐν Τόκιω.

ΙΣΠΑΝΙΑ

Ἰδρύθη τελευταίως εἰς Βαρκελώνην «Κοινωνικὸν Μουσεῖον», ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἐταιριάζεται μεγάλη ἐκθεσις ἔργων κοινωνικῆς ὠφελείας.

ΙΤΑΛΙΑ

Πρόκειται ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἰδρυθῆ διὰ πρώτην φοράν ἐν Ἑθρῶπῃ βουδδιστικὸν μοναστήριον. Ἰδρυτὴς αὐτοῦ θὰ εἶναι ὁ μοναχὸς Νοανατάλικα, ὅστις ἐξέλεξεν ἑθρὴ τὴν θέσιν εἰς ὄρεινόν δάσος τῆς Ἰταλίας. Ἐκτὸς τῶν βουδδιστικῶν μοναχῶν τῆς Ἀνατολῆς θὰ προσληφθῶσιν καὶ ἑπτὰ βουδδισταὶ Γερμανοί. Ἐν τῇ μοναστηρίῳ τούτῳ θὰ καλλιεργηθῶσι τὰ χαρίσματα τῆς ψυχῆς πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης, τοῦ ὑπερτάτου γηίνου ἀγαθοῦ.

— Ἀνεκαλύφθησαν ἐν Ἀγκῶνι τάφοι, οἵτινες, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ διεθνοῦ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀγκῶνος, ἀνήκουν εἰς νεκροπολιν τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. Πληθὺς ὀπλων, ἀμφορέων κτλ. εἰρήθησαν ἐντὸς αὐτῶν. Οἱ σκελετοὶ ἀνήκουν εἰς πολεμιστὰς ταφέντας μετὰ τῶν ὀπλων τῶν εἰς τοὺς πόδας ἐκάστου αὐτῶν ὑπάρχει μέγας ἀμφορεὺς πήλινος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτίθεντο αἱ προσφοραὶ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων πρὸς τιμὴν τοῦ ἀποθανόντος.

— Ἡ Ἀίτνα εὐρίσκεται ἐν ἐκρήξει, ἡ ὁποία παρ' ὀλίγον νὰ φθάσῃ τὴν

τοῦ 1894. Ἐσχηματίσθησαν τρεῖς βεῦματα λάβας, τὰ ὅποια εὐτυχῶς ἐσταμάτησαν χωρὶς μεγάλας καταστροφὰς τῶν χωρίων, ὅσα εὐρίσκονται εἰς τὰς ὑπώρειας τοῦ Ἰφαιστείου.

ΚΙΝΑ

Ἀπὸ τοῦ 1900 ἤρχισεν εἰς τὴν Κίναν δραστηρίως ἡ μεταρρυθμιστικὴ ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ τὸ τελειότερον. Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Πεκίνου διηρέθη εἰς 8 σχολὰς, ἰδρύθη δὲ καὶ σχολὴ τῶν γλωσσῶν τῆς ἀσίας. Ὁ μαθητὴς ὁ ἀρχικῶν τὰς σπουδὰς του ἱετῆς ἐξέρχεται τοῦ σχολείου τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως 20ετῆς. Πρὸ τοῦ δὲ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Πεκίνου, ὅπου προετοιμάζεται τις εἰς τὰς ἐπιστήμας, πρέπει νὰ διέλθῃ ἀκόμη τρεῖς ἔτη εἰς ἀνωτέραν σχολήν, εἶδος Γυμνασίου, ἐκ τῶν εὐρισκομένων μόνον εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ μεγαλύτερος χρόνος εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀφιερῶται εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς κινεζικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κλασσικῶν κινεζικῶν λογογράφων καὶ ποιητῶν. Εἰς τὰ λοιπὰ σχολεῖα διδάσκονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ ἐπιστήμαι καὶ αἱ ζῆσαι γλῶσσαι κατὰ τὴν ἐξῆς σειράν· ἀγγλική, ἰαπωνικὴ, γαλλικὴ, γερμανικὴ καὶ ῥωσικὴ. Εἰς ἕκαστον σχολεῖον ἡ ἐπιτήρησις γίνεται ὑπὸ τῶν ἰδίων μαθητῶν. Ἀμέσως μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν τὰ διατάγματα ταῦτα ἐτέθησαν εἰς πρᾶξιν. Πανταχοῦ δὲ μὴ ἐξήτουν σχολεῖα. Μόνον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Πεκίνοι ἤνοιξαν διαμῆς 3.000 σχολεῖα, τὰ περισσότερα τούτων ἀρχαῖοι βουδδιστικοὶ μεταρρυθμισθέντες. Ἐπειδὴ δὲ διδάσκαλοι δὲν ὑπῆρχον ἀρκετοί, προσελαμβάνετο ὁ αἰτῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰσέδουσιν καὶ πολλοὶ ἀνέκωνοι ἐντελῶς. Ἀλλὰ τῇ 1904 2.000 φοιτηταὶ ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἀναλθόντες εἰς 10.000 τῇ 1906. Πάντες οὗτοι ἐπανελθόντες ἀνέλαβον χρέη καθηγητῶν εἰς τὰ διάφορα σχολεῖα.